Albert Camus

EXILUL ŞI ÎMPĂRĂŢIA

FEMEIA ADULTERĂ

O muscă firavă se rotea de câteva clipe în autobuzul cu geamurile închise. Venită de nu se ştie unde, se învârtea fără zgomot, în zbor istovit. Janine o pierdu din ochi, apoi o văzu cum se lasă pe mâna nemişcată a bărbatului ei. Era frig. Musca se înfiora la fiecare pală de nisip izbită de vânt în geamuri. În lumina slabă a dimineţii de iarnă, maşina înainta, se legăna, târându-se cu chiu, cu vai, hodorogind din toate încheieturile. Janine îşi privi bărbatul. Marcel avea chipul unui păun îmbufnat: fruntea îngustă, năpădită de smocuri de păr încărunţit, nasul lat, gura uşor strâmbă. Când treceau peste vreo hârtoapă, îl simţea cum tresare lângă umărul ei. Apoi lăsa iar să-i atârne moale trupul greoi şi picioarele răşchirate, în ochi cu o privire fixă, din nou inertă, absentă. Dar mâinile lui mari şi fără fir de păr, parcă şi mai scurte din pricina puloverului cenuşiu care-i trecea de mânecile cămăşii, acoperindu-i încheieturile, nu-şi găseau astâmpăr. Strângeau cu atâta putere o valiză mică de pânză pe care o ţinea între genunchi, încât păreau să nu simtă mersul şovăitor al muştei.

Pe neaşteptate, se auzi desluşit urletul vântului, şi ceaţa minerală care învăluia autobuzul se făcu şi mai

deasă. Pumni întregi de nisip se prăvăleau acum peste geamuri, azvârliţi parcă de mâini nevăzute. Musca mişcă dintr-o aripă amorţită şi îşi îndoi uşor labele, luându-şi zborul. Autobuzul îşi încetini mersul, ca şi-cum ar fi vrut să se oprească. Apoi vântul păru a se mai linişti, ceaţa se risipi puţin şi maşina porni ceva mai repede. Ochiuri de lumină se deschideau în peisajul înecat de praf. Câţiva palmieri subţiratici şi albi, ca tăiaţi în metal, se iviră pentru o clipă în dreptul ferestrei:

— Ce ţară! spuse Marcel.

Autobuzul era plin de arabi ce se prefăceau că dorm, ascunşi în burnuzuri. Cei care-şi ridicaseră picioarele pe bănci se clătinau de zguduiturile maşinii mai mult decât ceilalţi. Tăcerea, nepăsarea lor începeau s-o apese pe Janine. I se părea că au trecut zile întregi de când călătoreşte, însoţită de escorta lor mută. Autobuzul plecase însă abia în zori, din locul unde se termina linia ferată, şi de două ore se târa, în dimineaţa rece, pe un podiş pustiu de piatră, care, atunci când porniseră, îşi întindea liniile drepte până în zarea roşiatică.

Dar vântul începuse dintr-odată să bată şi, treptat, înghiţi-Se întinderea nesfârşită. Din acea clipă, cei din maşină nu mai putuseră vedea nimic, amuţiseră unul câte unul, continuându-şi drumul în tăcere, învăluiţi într-un fel de noapte albă. Din când în când, îşi ştergeau buzele şi ochii înroşiţi de nisipul care pătrundea în maşină.

— Janine!

Tresări la chemarea bărbatului ei. Îi trecu şi de data asta prin minte cât de ridicol era acest nume pentru o femeie ca ea, puternică şi înaltă. Marcel voia să ştie unde se află mica valiză cu eşantioane. Ea pipăi cu piciorul locul gol de sub bancă şi, dând peste ceva, socoti că trebuie să fie acolo. Nu putea să se aplece fără să i se taie răsuflarea. În liceu, totuşi, fusese prima la gimnastică, şi pe vremea aceea nu ştiuse niciodată ce-i oboseala. Oare cât era de atunci? Douăzeci şi cinci de ani Douăzeci şi cinci de ani nu înseamnă mare lucru, de vreme ce i se părea că nu mai departe de ieri şovăise între o existenţă liberă şi căsătorie,

că nu mai departe decât ieri se gândise cu spaimă la ziua când, poate, va îmbătrâni singură. Iată că nu era singură, şi acel student în drept care o însoţea peste tot, clipă de clipă, se găsea acum alături de ea. Până la urmă acceptase, deşi îl găsea cam mic de statură, şi cu toate că nu-i prea plăcea râsul lui lacom şi scurt, şi nici ochii lui negri, bulbucaţi. Dar îi plăcea curajul cu care ştia să înfrunte viaţa, curaj pe care-l întâlneai la toţi francezii din această ţară. Îi mai plăcea şi înfăţişarea nenorocită pe care o lua când întâmplările sau oamenii îi înşelau aşteptările. Dar mai cu seamă îi plăcea să se ştie iubită, şi el o copleşea cu stăruinţele lui. Făcând-o atât de mult să simtă că există pentru el, o silea să existe cu adevărat. Nu, nu era singură…

Claxonând puternic, autobuzul îşi croia drum printre obstacole invizibile. În maşină nu se mişca nimeni. Janine simţi deodată că e privită şi se întoarse către banca aflată în prelungirea băncii ei, de cealaltă parte a intervalului. Nu era un arab şi se miră cum de nu-l văzuse la plecare. Purta uniforma unităţilor franceze din Sahara şi un chipiu din pânză cenuşie care-i umbrea faţa tăbăcită, prelungă şi ascuţită, de şacal. O cerceta posac, privind-o ţintă cu ochii lui spălăciţi. Ea se înroşi brusc şi se întoarse iar către bărbatul ei, care se uita întruna drept înainte, în ceaţa şi vântul de afară. Se strânse toată în palton. Dar în minte, îi stăruia imaginea soldatului francez, lung şi firav, atât de firav în tunica lui strâmtă, încât părea făcut dintr-o materie uscată şi sfărâmicioasă, amestec de nisip şi oase. Abia în acea clipă văzu chipurile descărnate şi arse de soare ale arabilor de lângă ei, şi tot atunci băgă de seamă cât de bine păreau să stea, în ciuda veşmintelor largi, pe banca pe care ea şi bărbatul ei abia încăpeau. Îşi adună paltonul strâns în jurul trupului. Şi totuşi nu era grasă, ci mai curând înaltă şi plină, cu forme ispititoare, trezind încă dorinţe – simţea asta din privirile bărbaţilor – cu faţa copilăroasă, cu ochii limpezi şi luminoşi ce contrastau cu trupul mare, pe care-l ştia cald şi odihnitor.

Da, totul era altfel decât îşi închipuise. Se împotrivise

atunci când Marcel a stăruit s-o ia în această călătorie plănuită de el încă din ziua când se sfârşise războiul şi afacerile începuseră să meargă iar ca înainte. Până la război trăiseră destul de bine din mica prăvălie de stofe pe care Marcel o moştenise de la părinţi, după ce renunţase la studii. Când eşti tânăr nu e greu să fii fericit, dacă se întâmplă să locuieşti într-unul din orăşelele de pe malul mării. Dar Marcel prefera să stea acasă, şi foarte curând renunţase să mai cutreiere plajele împreună cu ea. Nu mai ieşeau din oraş, în mica lor maşină, decât pentru plimbarea de duminică. În restul timpului, Marcel se simţea mai bine în prăvălia cu stofe colorate, la umbra arcadelor acelui cartier pe jumătate indigen, pe jumătate european. Locuiau deasupra prăvăliei, în trei camere împodobite cu covoare arabe şi cu mobile indigene. Nu avuseseră copii. Anii trecuseră, iar ei trăiseră în tot acest timp ascunşi în aceeaşi penumbră, la adăpostul obloanelor pe jumătate lăsate. Vara, plaja, plimbările şi chiar cerul se aflau undeva, departe. În afară de afaceri, s-ar fi zis că nimic nu-l mai interesează pe Marcel. Ajunsese să creadă că adevărata lui pasiune este banul, şi lucrul acesta nu-i plăcea, nici ea nu ştia prea bine de ce. La drept vorbind trăgea şi ea foloase de pe urma acestei patimi. Marcel nu era zgârcit; dimpotrivă, era darnic, mai cu seamă cu ea. „Dacă mi s-ar întâmpla vreo nenorocire, vreau să te ştiu la adăpost”, îi spunea el. Şi într-adevăr, oamenii trebuie să se pună la adăpost de griji. Dar unde să se pună la adăpost şi de celelalte lucruri care-i ameninţă, de acele lucruri ce nu seamănă cu grijile lor obişnuite? Simţea toate astea în chip nedesluşit la mari răstimpuri. Îl ajuta pe Marcel să-şi ţină registrele la zi şi-l înlocuia uneori în prăvălie. Cel mai greu îndura lunile de vară, când căldura ucidea până şi obişnuita şi plăcuta senzaţie de plictiseală.

Şi deodată, tocmai când vara era în toi, a izbucnit războiul. Marcel mobilizat, apoi reformat, lipsa de stofe, afacerile care nu mai mergeau deloc, străzile pustii şi fierbinţi. O nenorocire întâmplată în acele zile ar fi lăsat-o pe drumuri, iată de ce, de cum se iviseră iar stofele pe

piaţă, Marcel se gândise să ia la rând satele din sud şi pe cele aflate pe podişurile cele mai înalte şi, renunţând la mijlocitori, să-şi vândă singur marfa negustorilor arabi. A stăruit s-o ia cu el. Janine ştia cât de greu se călătoreşte, respiraţia o chinuia, ar fi vrut să rămână acasă. Dar Marcel era încăpăţânat, şi ea îi făcuse până la urmă pe voie, deoarece ar fi obosit-o prea mult să-l refuze. Călătoreau acum împreună, dar nimic din cele ce vedea nu semăna cu ceea ce crezuse ea. Se temuse de căldură, de roiurile de muşte, de hotelurile murdare în care stăruie mirosul de anason. Dar nu se gândise nicio clipă la frig, la vântul tăios, la aceste podişuri polare, semănate cu morene. Visase palmieri şi întinderi moi de nisip. Acum vedea că se înşelase şi că pretutindeni în deşert domneşte piatra, numai piatra, atât în cer, unde sălăşluia, scrâşnitoare şi îngheţată, o pulbere de piatră, cât şi pe pământ, unde, printre grămezi de piatră, creşteau doar ierburi uscate.

Dintr-odată maşina se opri. Şoferul, fără să se adreseze cuiva anume, rosti câteva vorbe în limba aceea pe care Janine o auzise toată viaţa fără să ajungă s-o înţeleagă.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Marcel.

Şoferul spuse, în franceză de astă dată, că fără doar şi poate s-a înfundat carburatorul cu nisip, şi Marcel blestemă încă o dată acele locuri. Şoferul râse, arătându-şi toţi dinţii. Îi asigură că nu-i vorba decât de un fleac şi că va desfunda pe dată carburatorul, după care îşi vor putea vedea de drum. Când deschise uşa maşinii, vântul rece se năpusti înăuntru, înţepându-le obrajii cu mii de fire de nisip. Arabii îşi înfundară nasul în burnuzuri, ghemuindu-se cât puteau de bine.

— Închide uşa, urlă Marcel.

Şoferul râse şi se urcă în maşină. Luă pe îndelete câteva scule de sub tabloul de bord, apoi, fără să închidă uşa, dispăru din nou în ceaţă, undeva înspre botul maşinii. Marcel se văită:

— Poţi fi sigură că ăsta n-a văzut în viaţa lui un motor.

— Linişteşte-te! spuse Janine.

Deodată tresări. Pe marginea drumului, chiar lângă maşină, se înălţau, neclintite, câteva forme înfăşurate în veşminte largi. Pe sub gluga burnuzului şi de sub pavăza de văluri nu li se zăreau decât ochii. Tăcuţi, veniţi nu se ştie de unde, priveau la cei din maşină.

— Păstori, spuse Marcel.

În autobuz domnea liniştea cea mai deplină. Cu capetele plecate, călătorii păreau că ascultă glasul vântului, slobozit pe podişurile fără de hotar. Janine constată cu uimire că nu se vedeau aproape deloc bagaje. Când se suiseră în maşină, la capătul liniei ferate, şoferul le urcase geamantanul pe acoperiş, alături de câteva boccele. Înăuntru, în plasele de bagaje, nu zăreai decât bâte noduroase şi coşuri. Oamenii aceştia din sud plecau, pare-se, la drum, cu'mâinile goale.

Dar iată-l pe şofer întorcându-se, cu acelaşi pas sprinten. Numai ochii îi râd deasupra vălurilor sub care şi el şi-a ascuns faţa. Îi vesteşte că sunt gata de plecare. Închise uşa, vântul amuţi, şi ploaia de nisip se auzi şi mai desluşit izbind în geamuri. Motorul tuşi, apoi se opri de-a binelea. Îndelung solicitat de demaror, porni în cele din urmă şi şoferul îl făcu să urle, accelerând.

Icnind puternic, maşina se urni din loc. Din mulţimea zdrenţăroasă şi nemişcată a păstorilor se înălţă o mână care, o clipă mai târziu, pieri în urma lor, pe drumul din ce în ce mai prost. Din pricina zguduiturilor, arabii se clătinau întruna. Janine simţea cum o cuprinde somnul, când, pe neaşteptate, se pomeni în faţă cu o cutiuţă galbenă plină cu betel. Soldatul-şacal îi surâdea. Ea şovăi o clipă, apoi luă o bucată şi mulţumi. Şacalul băgă cutia în buzunar şi surâsul îi pieri brusc. Acum se uita ţintă drept înainte, la drum. Janine se întoarse către Marcel, dar nu-i văzu decât ceafa puternică. Privea pe geam ceaţa tot mai groasă, care urca din grămezile de pământ sfărâmicios înălţate pe margini.

Trecuseră ore de când călătoreau astfel şi oboseala stinsese, parcă, în maşină, orice urmă de viaţă, când,

deodată, de afară se auziră strigăte. Copii îmbrăcaţi în burnuzuri, învârtindu-se ca sfârlezele, ţopăind şi bătând din palme, alergau în jurul maşinii, care înainta acum pe o stradă lungă, cu case scunde. Intrau în oază. Vântul sufla şi aici, dar zidurile opreau firişoarele de nisip, care nu mai întunecau lumina. Cerul rămânea însă acoperit. În mijlocul ţipetelor, autobuzul se opri, cu un scrâşnet puternic de frâne, în faţa arcadelor de lut ale unui hotel cu geamuri murdare. Janine coborî, dar când se văzu în stradă simţi cum i se taie picioarele. Zărea deasupra caselor un minaret galben şi subţire. La stânga se profilau cei dintâi palmieri ai oazei şi ar fi vrut să meargă către ei. Deşi nu mai era mult până la amiază, frigul era puternic; Janine se înfioră în bătaia vântului. Se întoarse spre Marcel, dar privirile îi căzură pe soldat, care se îndrepta către ea. Aşteptă să-i surâdă sau să o salute. El trecu mai departe fără s-o privească, îndepărtându-se. Marcel cerea să i se dea jos cufărul cu stofe, o ladă neagră cocoţată pe acoperişul autobuzului. Lucrurile mergeau greu. Şoferul, care se apucase să coboare singur bagajele, se oprise din treabă şi, suit pe acoperiş, perora în faţa unui cerc de burnuzuri strânse în jurul maşinii. Janine, înconjurată de feţe colţuroase, asaltată de strigăte guturale, îşi simţi dintr-odată oboseala.

— Urc, îi spuse lui Marcel, care se răstea nerăbdător la şofer.

Intră în hotel. Patronul, un francez slab şi tăcut, îi ieşi în întâmpinare. O duse, printr-o galerie lungă ce se înălţa deasupra străzii, la primul etaj, într-o cameră în care nu se vedea decât un pat de fier, un scaun vopsit în alb, un dulap fără perdele şi, în spatele unui paravan de trestie, un spălător cu ligheanul acoperit de o pulbere fină de nisip. De cum plecă patronul, Janine simţi frigul ce răzbătea din zidurile goale, spoite cu var. Nu ştia unde să-şi pună poşeta, unde să se aşeze. Nu-i rămânea decât să se întindă pe pat sau să stea în picioare şi să tremure de frig. Încremenise în mijlocul camerei, cu poşeta în mână, cu ochii ţintă la un fel de ferestruică aflată sus, aproape de

tavan, prin care se zărea cerul. Aştepta ceva, nici ea nu ştia ce. Îşi simţea numai singurătatea, simţea frigul pătrunzând-o până la oase, şi o greutate şi mai apăsătoare ca de obicei în dreptul inimii. Rămase aşa, cu gândurile pierdute, aproape fără să audă zgomotele ce urcau din stradă şi prin care răzbătea din când în când vocea furioasă a lui Marcel, dar ascultând acel murmur de fluviu care pătrundea prin ferestruică, stârnit de vânt printre ramurile palmierilor, aflaţi acum atât de aproape. Apoi vântul păru a se înteţi, zvonul dulce de ape se făcu şuierat de valuri. Îşi închipuia, dincolo de ziduri, o mare de palmieri drepţi şi mlădioşi, unduind în furtună. Nimic nu semăna cu ceea ce îşi închipuise ea, dar valurile nevăzute îi răcoreau ochii obosiţi. Stătea aşa, greoaie, cu mâinile atârnând, uşor încovoiată, simţind cum o pătrunde frigul de-a lungul picioarelor ca de plumb. Visa la palmierii drepţi şi mlădioşi şi la fata care fusese cândva.

După ce se spălară, coborâră în sufragerie. Pe zidurile goale cineva zugrăvise cămile şi palmieri, înecând totul într-un sirop roz şi violet. Prin ferestrele boltite se strecura o lumină sărăcăcioasă. Marcel îl întrebă pe patronul hotelului despre negustorii de prin partea locului. Apoi, un arab bătrân, purtând o decoraţie militară, le aduse masa. Marcel, preocupat, îşi fărâmiţa felia de pâine. Nu-şi lăsă nevasta să bea apă.

— Nu e fiartă. Bea mai bine vin.

Ei nu-i plăcea vinul, o moleşea. Şi, pe deasupra, aveau la masă carne de porc.

— În *Coran* scrie că nu-i voie să mănânci carne de porc. Dar *Coranul* nu ştie că nu te poţi îmbolnăvi dacă porcul e bine fript. Tot noi ne pricepem mai bine să gătim! La ce te gândeşti?

Janine nu se gândea la nimic sau poate se gândea la biruinţa bucătarilor asupra profeţilor. Dar trebuia să se grăbească. A doua zi, dis-de-dimineaţă, o vor porni iar la drum, tot mai spre sud. În acea după-amiază aveau de umblat pe la toţi negustorii mai însemnaţi din oraş. Marcel îi ceru bătrânului arab să le aducă mai repede cafeaua.

Acesta încuviinţă grav din cap şi ieşi cu paşi mărunţi.

— Ia-o încetişor dimineaţa şi nu te grăbi prea tare seara, spuse Marcel râzând.

Totuşi, până la urmă sosi şi cafeaua. O sorbiră la repezeală şi ieşiră în strada rece şi prăfuită. Marcel chemă un arab tânăr să-l ajute la căratul geamantanului, dar, din principiu, făcu întâi preţul. Părerea lui, pe care i-o spunea Janinei a nu ştiu câta oară, se întemeia pe convingerea greu de înţeles că arabii cer întotdeauna un preţ de două ori mai mare ca să fie siguri că vor primi un sfert din el. Janine, stânjenită, mergea în urma lor. Pe sub palton îmbrăcase o jachetă de lână şi acum ar fi vrut parcă să se facă mai mică. Carnea de porc, deşi bine friptă, precum şi picătura de vin pe care o băuse, nu-i îngăduiau nici ele să se simtă prea bine.

Mergeau acum de-a lungul unei grădiniţe publice cu copaci prăfuiţi. În drum întâlneau arabi, ce se dădeau la o parte fără să pară a-i fi văzut, strângându-şi în faţă poalele burnuzului. Janine găsea că până şi cei îmbrăcaţi în zdrenţe au o înfăţişare mândră pe care nu o mai întâlnise la arabii din oraşul ei. Se ţinea după arabul cu geamantanul, care-i croia drum prin mulţime. Trecură printr-o poartă ce se deschidea într-un fel de împrejmuire făcută din argilă şi ajunseră într-o mică piaţă plantată cu aceiaşi arbori minerali. În fund, pe latura cea mai mare, se vedea un şir de arcade şi nenumărate dughene. Se opriră chiar în mijlocul pieţei, în faţa unei mici construcţii în formă de ghiulea, spoită cu albastru. Înăuntru, în singura încăpere a casei, luminată doar prin uşa de la intrare, şedea, în spatele unei tejghele de lemn lustruit, un bătrân arab cu mustaţă albă. Tocmai turna ceaiul, ridicând şi coborând ceainicul deasupra a trei păhăruţe colorate. Din prag, până să apuce să desluşească şi altceva în penumbra dughenei, îi întâmpină mireasma răcoroasă a ceaiului de izmă. Se izbeau de ghirlande de ceainice de cositor, de ceşti şi tăvi de tot soiul, amestecate cu vrafuri de cărţi poştale. După ce trecu de ele, Marcel se pomeni lângă tejghea. Janine rămase la intrare, dându-se puţin la o

parte, pentru a nu lua toată lumina. Abia în acea clipă zări, în penumbră, în spatele bătrânului negustor, doi arabi care o priveau surâzând, aşezaţi pe saci doldora ce umpleau toată partea din fund a dughenei. Pe pereţi atârnau covoare roşii şi negre şi basmale brodate, iar pe podea zăceau de-a valma saci şi lădiţe cu mirodenii. Pe tejghea, în jurul unui cântar cu talgere lucitoare de aramă şi a unui metru vechi, cu cifrele şi liniile şterse, se înşiruiau căpăţâni de zahăr, dintre care una, desfăcută din scutecul ei gros de hârtie albastră, era începută la vârf. Când bătrânul negustor aşeză ceainicul pe tejghea şi îi salută, mirosul de lână şi de mirodenii care plutea în încăpere se făcu simţit îndărătul parfumului de ceai.

Marcel rostea cuvintele repede, cu acea voce scăzută pe care o avea ori de câte ori vorbea despre afaceri. Apoi deschise geamantanul, arătă stofele şi basmalele, dădu la o parte cântarul şi metrul ca să-şi poată întinde marfa în faţa bătrânului negustor. Îşi ieşise din fire, ridicase glasul, râdea fără rost, aducea cu o femeie ce vrea să placă dar nu e sigură de ea. Cu mâinile desfăcute larg, mima gesturile celui care vinde şi celui care cumpără. Bătrânul clătină din cap, trecu tava cu ceai celor doi arabi din spatele lui şi spuse numai câteva cuvinte, dar care părură a-l descuraja pe Marcel. El îşi adună stofele, le băgă la loc în geamantan, ştergându-şi fruntea de o sudoare imaginară. Îl strigă pe micul hamal şi porniră către arcade. În prima dugheană, deşi negustorul luase aceeaşi înfăţişare olimpiană, lucrurile merseră ceva mai bine.

— Uite ce mai aere îşi dau, spuse Marcel, parcă n-ar fi şi ei tot negustori! Viaţa nu-i uşoară pentru nimeni.

Janine mergea în urmă fără să răspundă. Vântul aproape încetase. Cerul se însenina pe alocuri, o lumină rece, strălucitoare, cobora din fântânile albastre ce se săpau în stratul gros de nori. Lăsaseră piaţa în urmă. Mergeau de-a lungul unor uliţe, pe lângă ziduri de argilă, peste care atârnau trandafiri ofiliţi de decembrie şi, ici, colo, câte o rodie uscată şi viermănoasă. În tot cartierul stăruia o mireasmă de praf şi de cafea, de scoarţă de copac

arsă, un miros de piatră şi de oaie. Dughenile, scobite în zidurile de lut, se împuţinaseră; Janine simţea că n-o mai duc picioarele. Bărbatul ei, în schimb, era din ce în ce mai vesel. Începea să-şi vândă marfa şi de aceea se arăta mai îngăduitor. Îi spunea Janinei „micuţa mea”. Călătoria se arăta a nu fi fost zadarnică. „Nici nu încape vorbă, spunea Janine, e mult mai bine să ne înţelegem de-a dreptul cu ei”.

Se întoarseră în centru pe o altă stradă. Era târziu iar cerul se înseninase aproape cu totul. În piaţă se opriră. Marcel îşi freca mulţumit mâinile, privea cu duioşie la geamantanul aşezat jos, în faţa lor.

— Uită-te într-acolo, spuse Janine.

Din partea cealaltă a pieţei venea către ei un arab slab, vânjos, înfăşurat într-un burnuz albastru, încălţat cu cizme galbene şi moi, cu mănuşi în mâini, şi purtându-şi mândru faţa arsă de soare, cu trăsături puternice. Numai vălul răsucit în chip de turban îl deosebea de acei ofiţeri francezi de la Afacerile indigene, pe care Janine îi admirase uneori. Înainta cu pas măsurat în direcţia lor, dar părea că priveşte undeva dincolo de ei, în timp ce-şi scotea cu încetineală o mănuşă. „Ăsta se crede general”, spuse Marcel, dând din umeri. Da, toţi cei de aici aveau aceeaşi înfăţişare mândră, cel din faţa lor însă întrecea orice măsură. Toată piaţa din jur era goală, dar el înainta drept înspre geamantan, fără să-l vadă, fără să-i vadă. Distanţa care-i despărţea scădea treptat şi arabul aproape ajunsese lângă ei, când Marcel apucă brusc de mânerul valizei, trăgând-o la o parte. Arabul trecu ca şi cum n-ar fi băgat de seamă nimic şi se îndreptă cu pas neschimbat către zidul din fundul pieţei. Janine îşi privi bărbatul. Avea înfăţişarea aceea nenorocită pe care o lua ori de câte ori îl nemulţumea ceva.

— Îşi închipuie că le este îngăduit orice! spuse el.

Janine nu răspunse nimic. Ura aroganţa stupidă a acelui arab şi se simţi dintr-odată nefericită, voia să plece de aici, se gândea la micul ei apartament. O descuraja gândul că trebuie să se întoarcă la hotel, în camera îngheţată. Deodată îşi aminti că patronul o sfătuise să se

urce pe terasa fortului, de unde se vedea deşertul. Îi spuse asta lui Marcel, adăugând că pot lăsa geamantanul la hotel. Dar Marcel era obosit, voia să doarmă puţin înainte de cină.

— Te rog, spuse Janine.

El o privi, dintr-odată atent.

— Bine, draga mea, îi spuse.

Îl aşteptă în faţa hotelului, în stradă. Mulţimea înveşmântată în alb era tot mai numeroasă. Nu întâlneai nicio femeie şi Janinei i se părea că nu văzuse niciodată atâţia bărbaţi. Dar niciunul nu o privea. Unii, fără să pară că o văd, îşi întorceau încet către ea faţa descărnată şi tăbăcită, acea faţă care-i făcea pe toţi să semene între ei, faţa soldatul lui francez din maşină, faţa arabului cu mănuşi, vicleană şi totodată mândră. Îşi răsuceau chipul acela către străină, nu o vedeau, şi apoi, cu paşi uşori şi neauziţi, treceau pe lângă ea. Simţea cum i se umflă gleznele, iar neliniştea, nevoia de a pleca din acel loc erau din ce în ce mai puternice. „Ce caut aici?” Dar tocmai atunci Marcel coborî în stradă.

Când începură să urce scara fortului, era ora cinci după-amiază. Vântul se oprise cu totul. Cerul, fără urmă de nor, era de un albastru ca peruzeaua. Frigul se făcuse mai uscat, înţepându-le obrajii. Pe la jumătatea scării, un arab bătrân, lungit lângă perete, îi întrebă dacă n-au nevoie de o călăuză, dar fără să facă vreo mişcare, ca şi cum le-ar fi cunoscut, din capul locului, răspunsul. Scara, anevoioasă, în ciuda mai multor paliere de pământ bătătorit, nu se mai termina. Pe măsură ce urcau, perspectiva se lărgea, iar ei se înălţau într-o lumină tot mai vastă, mai uscată, mai rece, prin care străbăteau, cu o limpezime desăvârşită, până şi cele mai slabe zgomote ale oazei. Aerul incandescent părea că vibrează în jurul lor, cu o vibraţie tot mai lungă, pe măsură ce înaintau, ca şi cum trecerea lor, izbind în cristalul luminii, ar fi dat naştere unei unde sonore cu cercuri din ce în ce mai largi. Şi în clipa când, ajunşi pe terasă, privirea le zbură dintr-odată dincolo de pădurea de palmieri, către zarea nemărginită, Janinei i se păru că

cerul întreg răsună de o singură notă, puternică şi scurtă, al cărei ecou umplu treptat văzduhul înalt, apoi se stinse pe neaşteptate, lăsând-o tăcută în faţa întinderii fără hotar.

De la răsărit la apus, privirea îi alunecă încet, fără a întâlni nici cel mai mic obstacol, de-a lungul unei curbe perfecte. La picioarele ei era oraşul arab, cu terasele albastre şi albe îngrămădite unele într-altele, însângerate de petele de un roşu întunecat ale ardeilor ce se uscau la soare. Nu se vedea ţipenie, dar din curţile interioare urcau, odată cu aburul aromat al boabelor de cafea puse la prăjit, voci vesele sau tropăieli nedesluşite. Ceva mai încolo, pădurea de palmieri, împărţită, prin ziduri de argilă, în pătrate inegale, foşnea în bătaia unui vânt care nu mai ajungea până la ea. Şi mai departe încă, până la marginea zării, începea, galbenă şi cenuşie, împărăţia pietrei, în care totul părea mort. Numai la oarecare depărtare de oază, lângă uedul care, la apus, curgea de-a lungul pădurii de palmieri, se zăreau nişte corturi mari, negre. În jurul lor o turmă de cămile nemişcate, minuscule la acea depărtare, scriau pe pământul cenuşiu semnele întunecate ale unui alfabet straniu, al cărui înţeles ascuns trebuia descifrat. Deasupra deşertului tăcerea era nemărginită ca şi văzduhul.

Janine, sprijinită cu tot trupul de parapet, nu rostea niciun cuvânt, neputându-şi smulge privirea de la golul ce se căsca în faţă. Alături de ea, Marcel nu-şi găsea astâmpăr. Îi era frig, voia să coboare. „Ce era de văzut aici?” Dar ea nu-şi putea dezlipi privirile din zare. Acolo, tot mai spre miazăzi, unde cerul şi pământul se uneau într-o linie pură, i se părea deodată că o aşteaptă un lucru de care nu ştiuse până atunci dar care-i lipsise întotdeauna. În după-amiaza târzie, lumina scădea treptat, din cristalină devenea lichidă. Iar în inima unei femei pe care numai întâmplarea o adusese aici, se desfăcea încet un nod pe care-l strânseseră tot mai mult anii, obişnuinţa şi plictiseala. Privea aşezarea nomazilor. Nu-i vedea pe cei ce trăiau acolo, în preajma corturilor negre totul era încremenit, şi totuşi nu se putea gândi decât la ei, deşi

până în acea clipă abia ştiuse de existenţa lor. Fără casă, despărţiţi de lume, aceşti câţiva oameni rătăceau de colo colo pe teritoriul nemărginit aşternut la picioarele ei şi care nu era decât o părticică dintr-o întindere uriaşă a cărei goană ameţitoare nu se oprea decât la mii de kilometri mai la sud, acolo unde cel dintâi fluviu hrăneşte pădurea. Din timpuri străvechi, o mână de oameni cutreiera fără odihnă pământul pârjolit, secătuit, al acestui ţinut fără hotar. Erau săraci lipiţi dar nu slujeau nimănui, stăpâni în zdrenţe, dar liberi, ai unei ciudate împărăţii. Fără să ştie de ce, Janine simţea cum acest gând o umple de o tristeţe atât de dulce şi de nemărginită, încât pleoapele i se închideau încet. Ştia doar că împărăţia aceea îi fusese făgăduită dintotdeauna, şi că totuşi, niciodată, nu va fi a ei, doar, poate, în această clipă trecătoare. Deschise ochii din nou către cerul încremenit şi către valurile lui de lumină închegată, în vreme ce vocile care se înălţau din oraşul arab amuţeau pe neaşteptate. I se păru că timpul a stat în loc şi că, din clipa aceea, niciun om nu va îmbătrâni şi nu va muri. Pretutindeni, viaţa se oprise. Doar în inima ei cineva plângea, de tristeţe şi de uimire.

Dar lumina îşi reluă mişcarea, soarele, limpede şi îngheţat, coborî, înroşind puţin zarea la apus, în timp ce la răsărit se îngroşa un val cenuşiu, stând să se surpe încet peste întinderea nemărginită. Un câine urlă, şi lătratul lui îndepărtat se înălţă în aerul care se răcise. Janine îşi dădu dintr-odată seama că nu-şi mai putea stăpâni clănţănitul dinţilor.

— Murim de frig, spuse Marcel. Ce te-a apucat? Hai la hotel.

Dar, stângaci, îi cuprinse mâna. Ea se întoarse şi-l urmă, ascultătoare. Bătrânul arab de pe scară, încremenit în locul în care-l lăsaseră, se uită după ei cum coboară spre oraş. Janine mergea fără să vadă nimic, apăsată dintr-odată de o nesfârşită oboseală, târându-şi trupul a cărui povară i se părea acum de neîndurat. Exaltarea o părăsise. Se simţea prea mare, prea greoaie, prea albă pentru

împărăţia în care pătrunsese. Un copil, o fată tânără, bărbatul cu trup uscăţiv, şacalul cu mers furişat erau singurele fiinţe în stare să umble cu paşi uşori pe acel tărâm. Ei nu-i mai rămânea decât să se târască, până în somn, până în moarte.

Se târî până la restaurant, unde cină faţă în faţă cu un soţ dintr-odată tăcut, sau care nu-i vorbea decât de oboseala lui, în timp ce ea însăşi se lupta fără vlagă cu fierbinţeala ce-i cuprinsese trupul. Se târî apoi până la pat, urmată curând de Marcel, şi stinse lumina fără să-l mai întrebe. Camera era îngheţată. Janine simţea cum o năpădeşte frigul, pe măsură ce febra urca. Respira greu, sângele îi zvâcnea în vine, dar nu izbutea să se încălzească; o teamă neştiută creştea în ea. Se răsucea pe toate părţile în patul vechi de fier care trosnea sub greutatea ei. Nu, nu voia să se îmbolnăvească. Bărbatul ei dormea şi trebuia să doarmă şi ea, cu orice preţ. Prin ferestruică pătrundeau zgomotele înăbuşite ale oraşului. Vechile gramofoane din cafenelele maure îngânau melodii pe care le recunoştea vag şi care urcau până la ea purtate de vuietul unei mulţimi leneşe. Trebuia să doarmă. Dar ea număra corturile negre, îndărătul pleoapelor ei păşteau cămile nemişcate; pustiuri nemărginite se roteau în ea. Da, de ce venise aici? Adormi întrebându-se.

Se trezi puţin mai târziu. În jur totul era tăcut. De la marginea oraşului câini răguşiţi urlau în noaptea mută. Janine se înfioră. Începu iar să se răsucească în pat. Simţi, lipit de umăr, umărul puternic al bărbatului ei şi, pe jumătate adormită, se strânse lângă el.

Alunecă pe aripile somnului fără să se scufunde, se agăţă de acel umăr, cu o deznădejde inconştientă, ca de singura-i scăpare. Vorbea, dar buzele-i nu scoteau niciun sunet. Vorbea, dar abia dacă se auzea ea însăşi. Nu simţea decât căldura lui Marcel. De peste douăzeci de ani, în fiecare noapte, ca acum, simţindu-i căldura, totdeauna împreună, chiar bolnavi, chiar pe drumuri ca acum… Şi apoi ce s-ar fi făcut singură acasă? Fără copii! Poate asta îi lipsea, un copil. Nici ea nu ştia. Îl urma pe Marcel, fără să-

şi pună alte întrebări, mulţumită să simtă că cineva are nevoie de ea. Singura fericire pe care i-o dădea el era aceea de a se şti necesară. Nu o iubea, era sigură de asta. Dragostea, chiar când urăşte, nu are chipul acesta posomorât. Dar care e adevăratul ei chip? Se iubeau noaptea, fără să se vadă, pe bâjbâite. Mai exista oare şi altă dragoste în afară de cea a întunericului, o dragoste care să strige în plină lumină? Nu ştia, în schimb ştia că Marcel are nevoie de ea şi că ea are nevoie de această nevoie, care o ajută să trăiască, în toate zilele şi în toate nopţile, în toate nopţile mai cu seamă, în fiecare noapte, când el nu voia să fie singur, nici să îmbătrânească, nici să moară, când chipul lui lua acea înfăţişare îndărătnică pe care ea o recunoştea şi pe alte chipuri de bărbaţi, singura înfăţişare care-i făcea să semene între ei pe toţi aceşti nebuni ce se ascund sub masca înţelepciunii, până în clipa când, învinşi de spaime, se aruncă cu deznădejde către un trup de femeie, ca să îngroape-n el, fără dorinţă, vedeniile înfricoşătoare iscate din singurătate şi din noapte.

Marcel se mişcă puţin, ca şi cum ar fi vrut să se îndepărteze de ea. Nu, nu o iubea, se temea doar de tot ce nu era ea. De multă vreme ar fi trebuit să se despartă, să doarmă singuri, până la sfârşit. Dar cine poate dormi toată viaţa singur? Doar cei pe care harul sau nefericirea i-au smuls dintre semenii lor. Ei dorm, noapte de noapte, în pat alături cu moartea. Dar Marcel nu va putea fi niciodată ca ei, el mai cu seamă, copilul slab şi fără apărare pe care durerea îl înspăimântă întotdeauna, copilul ei, care avea nevoie de ea. În chiar clipa aceea, îl auzi scoţând un geamăt. Se strânse şi mai tare lângă el, îi puse mâna pe piept, şi, în adâncul ei, îl strigă cu numele de iubire pe care i-l dăduse altă dată şi pe care şi-l mai spuneau uneori şi acum, dar fără să se mai gândească la înţelesul lui.

Îl strigă cu toată fiinţa. Avea şi ea nevoie de el, de puterea lui, de micile lui manii, îi era şi ei frică de moarte. „Dacă mi-aş putea stăpâni această frică, aş fi fericită...” Deodată simţi cum o năpădeşte o spaimă fără nume. Se depărtă de Marcel. Nu, nu putea să-şi stăpânească teama,

nu era fericită, va muri fără să-şi fi aflat izbăvirea. O durea inima, simţea cum se înăbuşe sub o povară uriaşă sub care se zbătea din răsputeri, descoperind abia acum că o poartă de douăzeci de ani. Voia să scape de acea povară, chiar dacă Marcel, chiar dacă ceilalţi n-ar fi fost niciodată izbăviţi. Trează de-a binelea, se ridică şi ascultă nemişcată o chemare ce i se părea că vine de undeva de foarte aproape. Dar de la hotarele nopţii nu ajunse până la ea decât lătratul istovit şi neîntrerupt al câinilor din oază. Se pornise un vânt slab şi apele lui uşoare se auzeau curgând printre ramurile palmierilor. Venea de la miazăzi, din acele ţinuturi unde deşertul şi noaptea se împreunau acum sub cerul încremenit, unde viaţa se oprise în loc, unde nimeni nu îmbătrânea şi nu mai murea. Apoi apele vântului secară, şi ea nu mai ştiu dacă le auzise cu adevărat. Auzea doar o chemare mută, pe care, după voie, putea s-o asculte sau s-o înăbuşe, dar al cărei înţeles, ştia bine, îi va rămâne pentru totdeauna necunoscut dacă nu-i va răspunde pe dată. Da, pe dată, de asta era sigură!

Se ridică încet şi rămase neclintită, pândind răsuflarea bărbatului ei. Marcel dormea. O clipă mai târziu, nemaisimţind căldura patului, începu să tremure. Se îmbrăcă fără grabă, căutându-şi hainele pe bâjbâite, la lumina slabă a felinarelor din stradă, care străbătea prin obloane. Cu pantofii în mână, se îndreptă spre uşă. Mai aşteptă o clipă în întuneric, apoi deschise uşa încetişor. Clanţa scârţâi şi ea se opri, nemişcată. Inima îi bătea nebuneşte. Ascultă cu încordare şi, liniştită de tăcerea din jur, mai apăsă puţin. I se păru că mişcarea clanţei ţine o veşnicie. Deschise, în cele din urmă, şi se strecură afară, închizând uşa la loc cu aceeaşi grijă. Cu obrazul lipit de lemn, aşteptă. După o clipă ajunse la ea, îndepărtată, respiraţia lui Marcel. Se răsuci pe călcâie, primi în faţă aerul îngheţat al nopţii, şi începu să alerge de-a lungul galeriei. Poarta hotelului era închisă. În timp ce se străduia să deschidă zăvorul, paznicul de noapte se ivi, cu faţa obosită, în capul scării, rostind câteva cuvinte în arabă.

— Mă întorc îndată, îi spuse Janine, şi se afundă în

noapte.

Ghirlande de stele coborau din cerul negru peste case şi palmieri. Alerga de-a lungul drumului scurt, pustiu la acea oră, care ducea la fort. Frigul, nemaiavând a se lupta cu soarele, pusese deplină stăpânire asupra nopţii. Aerul îngheţat îi ardea plămânii. Dar ea alerga, pe jumătate oarbă, prin întuneric. La capătul drumului se iviră lumini care începură să coboare către ea, şerpuind. Se opri şi auzi un zgomot care semăna cu un foşnet de insecte. Luminile creşteau şi, îndărătul lor, putu să vadă nişte burnuzuri uriaşe sub care scânteiau roţi subţiri de bicicletă. Burnuzurile o atinseră în treacăt. Trei lumini roşii se iviră în întuneric în urma ei şi pieriră aproape în aceeaşi clipă. Din nou începu să alerge spre fort. Când ajunse la jumătatea scării simţi atât de ascuţit arsura aerului în plămâni, încât vru să se oprească. Cu o ultimă sforţare ajunse, nu se ştie cum, pe terasă, lângă parapetul care-i apăsa acum pântecele. Răsufla greu şi pe ochi i se pusese parcă o ceaţă. Fuga nu izbutise s-o încălzească, tremura din toate încheieturile. Dar nu trecu mult şi aerul rece pe care-l sorbea gâfâind începu să curgă lin în ea. Tremura încă, dar începea să simtă o uşoară căldură în trup. Ochii ei văzură, în sfârşit, întinderile întunecate.

Nicio adiere, niciun zgomot nu tulbura singurătatea şi tăcerea care o împresurau pe Janine. Arareori doar se auzea pocnetul înăbuşit al pietrelor, pe care frigul le preschimba în nisip. După o clipă, însă, i se păru că deasupra capului ei cerul era târât într-un fel de rotire greoaie. În străfundurile nopţii uscate şi reci mii de stele se zămisleau fără odihnă şi ţurţurii lor scânteietori se desprindeau întruna şi începeau să alunece pe nesimţite către zare. Janine nu-şi butea lua ochii de la acele lumini plutitoare. Se rotea odată cu ele şi aceeaşi mişcare încremenită o apropia, încetul cu încetul, de străfundurile fiinţei ei, în care se înfruntau acum frigul şi dorinţa. În faţa ei stelele cădeau una câte una, stingându-se printre pietrele deşertului, şi, cu fiecare din ele, Janine se împotrivea tot mai slab nopţii. Respira în voie, uitase de

frig, de povara care-i chinuieşte pe oameni, de existenţele demente sau închircite, de spaima fără de sfârşit a celor care trăiesc şi care mor. Se oprea, după atâţia ani în care alergase nebuneşte, fără ţintă, izgonită de teamă. I se părea că şi-a găsit rădăcinile, seva urca din nou în trupul ei, care nu mai tremura. Lipită cu tot pântecele de parapet, întinsă către cerul rotitor, aştepta ca în inima ei tulburată să coboare pacea şi să se facă tăcere. Ultimele stele ale constelaţiilor căzură în ciorchini, mai jos, pe cerul deşertului, şi încremeniră. Atunci, lină şi chinuitoare, apa nopţii începu s-o umple pe Janine, înecă frigul, urcă încetul cu încetul din străfundurile tainice ale fiinţei sale, şi se revărsă în valuri neîntrerupte până la gura-i plină cu gemete. O clipă mai târziu, răsturnată pe pământul îngheţat, primea deasupra cerul întreg.

Când Janine se întoarse, ferindu-se cu aceeaşi grijă, Marcel nu se trezise încă. Dar mormăi ceva când ea se urcă în pat şi, o clipă mai târziu, se ridică pe neaşteptate. Îi vorbi, însă ea nu înţelese ce-i spune. Se sculă din pat şi aprinse lumina, după care o pălmui în faţă. Merse clătinându-se către spălător şi bău îndelung din sticla cu apă minerală aflată acolo. Tocmai voia să se strecoare în cearşaf, când se opri, cu un genunchi pe marginea patului, şi o privi fără să înţeleagă. Ea plângea în hohote nestăpânite.

— Nu-i nimic, dragul meu, spunea întruna, nu-i nimic.

RENEGATUL
SAU UN SPIRIT CONFUZ

Ce învălmăşeală, ce învălmăşeală! Trebuie să-mi rânduiesc gândurile. De când mi-au tăiat limba, o altă limbă, nu ştiu, mi se zvârcoleşte întruna sub ţeastă, ceva vorbeşte, sau cineva, deodată se face tăcere, apoi iar ceva sau cineva vorbeşte, aud prea multe lucruri pe care nu le spun eu, ce învălmăşeală, şi dacă deschid gura, aud ca un scrâşnet de pietre ce se izbesc între ele. Să-mi pun

rânduială în gânduri, să-mi pun într-un fel rânduială în gânduri, spune limba, şi în acelaşi timp vorbeşte de altceva, da, întotdeauna mi-au plăcut treburile bine rânduite. Un lucru, cel puţin, e sigur, îl aştept pe misionarul care vine să mă înlocuiască. Mă aflu aici, la marginea drumului, la o oră depărtare de Taghasa, ascuns după un morman de stânci prăbuşite, şi sub mine simt ţeava puştii. Răsare soarele deasupra deşertului, e încă tare frig, peste puţină vreme va fi prea cald, pământul ăsta te face să-ţi pierzi minţile, iar eu, de atâţia ani… Stăpâneşte-te, nu mai ai mult de răbdat! Misionarul trebuie să vină în dimineaţa asta, sau diseară. Am auzit că-l însoţeşte o călăuză, poate călăresc amândoi pe aceeaşi cămilă. Voi aştepta, aştept, doar frigul, numai frigul mă face să tremur aşa. Mai rabdă, sclav nemernic!

De când mă ştiu tot rabd. Pe vremea când eram acasă, în satul acela din Masivul Central, lângă taică-meu, un necioplit, lângă maică-mea, o brută, şi vinul, şi supa cu slănină cea de toate zilele, şi vinul mai cu seamă, acru şi rece, şi iarna fără de sfârşit, troienele de zăpadă, ferigile scârboase, oh, voiam să plec, să le las în urma mea pe toate, să încep şi eu să trăiesc, în soare, cu apă limpede. M-am încrezut în vorbele preotului, îmi spunea cum e la seminar, se ţinea de capul meu cât era ziua de lungă, nu ducea lipsă de timp în satul acela de protestanţi pe care-l străbătea furişându-se pe lângă ziduri, îmi vorbea de viitor şi de soare, catolicismul, îmi spunea, e ca soarele de pe cer, şi mă punea să citesc, îmi băga latina cu de-a sila în blestemata asta de căpăţână: „Băiatul nu e prost, dar e îndărătnic ca un catâr”, da, în căpăţâna asta blestemată, cu care m-am izbit de toţi pereţii, dar care, de când mă ştiu, n-a sângerat niciodată: „Ce mai căpăţână de bivol”, spunea porcul de taică-meu. La seminar nu-şi mai încăpeau în piele de mândrie, aduseseră la dreapta credinţă un protestant, nu se puteau făli în toate zilele cu o treabă ca asta, când m-au văzut parcă au văzut soarele. Un soare cam palid, ce-i drept, de vină e băutura, au băut vin acru şi copiii lor au dinţii putrezi, bum, bum, să-l ucizi pe taică-

tău, asta ar trebui să faci, dar nicio nădejde să vină aici ca misionar, e mort de când hăul, vinul acru i-a găurit maţele, mulţumeşte-te să-i faci de petrecanie misionarului.

Am o răfuială cu el şi cu stăpânii lui, cu stăpânii mei care m-au înşelat, cu împuţita aia de Europă, toţi m-au înşelat. Să fii misionar, altă vorbă nu mai ştiau, să te duci printre sălbatici şi să le spui: „Acesta-i Domnul-Dumnezeul meu, priviţi-L, El nu loveşte şi nu ucide, vocea Lui e blândă când porunceşte, dacă e pălmuit întinde şi obrazul celălalt, e cel mai mare dintre dumnezei, închinaţi-vă Lui, uitaţi-vă cât m-a făcut de bun, batjocoriţi-mă şi vă voi dovedi”. Da, am crezut, bum, bum, şi mă simţeam plin de bunătate, mă făcusem voinic, eram aproape frumos, voiam să fiu batjocorit. Când mergeam în rânduri strânse şi negre, vara, pe sub soarele din Grenoble, şi când ne întâlneam în cale cu fete în rochii subţiri, eu nu-mi plecam ochii în pământ, le dispreţuiam, aşteptam să mă batjocorească, şi uneori le auzeam cum râd. Atunci îmi spuneam: „De m-ar lovi şi de m-ar scuipa în obraz”, dar râsul lor asta şi făcea, râsul lor întors către mine cu dinţi şi cu tăişuri care mă sfâşiau, şi cât de dulci îmi păreau batjocura şi suferinţa! Duhovnicul meu nu ştia ce să mai creadă când mă auzea învinuindu-mă întruna: „Nu, fiule, n-ai dreptate, în tine sunt şi multe lucruri bune!” Lucruri bune! În mine nu era decât vin acru şi nimic altceva, cu atât mai bine, cum să te faci mai bun dacă nu eşti rău, măcar atâta înţelesesem şi eu din toată învăţătura lor. Altceva nici nu mai înţelesesem, n-aveam decât un singur gând şi, ca un catâr ce eram, o ţineam una şi bună, căutam pedepsele cu lumânarea, mâncam mai puţin decât mi se dădea, voiam să fiu o pildă pentru ceilalţi, ca să mă ştie cu toţii, şi, ştiindu-mă, să slăvească învăţătura care mă făcuse mai bun, văzându-mă pe mine închinaţi-vă Domnului-Dumnezeului meu. Soare sălbatic! răsare, şi deşertul îşi schimbă faţa, nu mai are culoarea ciclamelor de munte, de munţii mei, şi zăpada pufoasă şi moale, nu, e de un galben murdar, e ora cenuşie dinaintea marii revărsări de lumină. Nimic, nimic, cât vezi cu ochii în zare, în faţa mea, acolo unde podişul se

pierde într-un cerc de culori suave. Îndărătul meu drumul urcă până la duna după care se ascunde oraşul Taghasa, al cărui nume de fier zvâcneşte sub ţeastă de atâţia ani. Cel dintâi mi-a vorbit despre el bătrânul preot pe jumătate orb, venit să petreacă ultimele zile la mănăstire, dar de ce spun cel dintâi, singurul, ar trebui să spun, iar pe mine, în timp ce-l ascultam, nu m-au tulburat nici străzile şi nici casele de sare, nici zidurile albe sub soarele fierbinte, ci cruzimea locuitorilor lui sălbatici, oraşul închis oricărui străin, unul singur din toţi câţi încercaseră să intre, doar unul singur, după câte ştia el, putuse povesti ce văzuse acolo. L-au biciuit, i-au umplut gura cu sare şi i-au presărat sare pe răni, apoi l-au izgonit în deşert. Întâlnise nişte nomazi, avusese norocul să le fie milă de el, iar eu, din acea zi, nu-mi mai puteam lua gândul de la cele ce-mi spusese, de la focul sării şi al cerului, de la casa idolului şi de la sclavii lui, unde aş mai fi putut afla loc mai sălbatic, mai aţâţător, da, asta îmi era menirea, trebuia să merg la ei şi să le vorbesc în numele Domnului-Dumnezeului meu.

Cei de la seminar nu mai ştiau cum să mă facă să-mi schimb gândul, ziceau că trebuie să mai aştept, că un misionar s-ar afla acolo în prea mare primejdie, că nu eram încă destul de copt pentru cele ce mă aşteptau, că trebuia să mă pregătesc cu multă grijă, cunoscându-mă pe mine însumi şi supunându-mă la diferite încercări, după care poate îmi va fi îngăduit să plec! Dar eu nu voiam să mai aştept, eram gata să mă supun acelei pregătiri şi acelor încercări de care îmi vorbeau, de vreme ce ele se făceau la Alger, apropiindu-mă de locul mult râvnit, dar de altceva nu voiam să aud. Dădeam din căpăţâna asta blestemată spunând întruna acelaşi lucru, că vreau să mă duc printre oamenii cei mai sălbatici şi să duc viaţa lor, să le arăt acolo, în oraşul lor, în casa idolului lor, prin pilda purtării mele, că învăţătura Dumnezeului meu este atotbiruitoare. Aveau să mă batjocorească, dar nu mă temeam de batjocură, prin ea va ieşi la lumină adevărul, şi, îndurând-o fără crâcnire, îi voi supune pe acei sălbatici, precum un soare puternic. Puternic, da, ăsta era cuvântul pe care-l

rostogoleam întruna pe limbă, visam la puterea deplină, la acea putere prin care îţi supui duşmanul, silindu-l să se predea, aducându-l la credinţa cea adevărată, şi cu cât duşmanul va fi mai orbit, mai crud, mai sigur de el, mai zăvorât în credinţa lui, cu atât va fi mai mare biruinţa aceluia ce-l va fi înfrânt şi al cărui nume îl va slăvi. Cât de jalnic era idealul preoţilor noştri, să aduci pe calea cea dreaptă câteva biete oi rătăcite, îi dispreţuiam pentru că ar fi putut atât de mult şi îndrăzneau atât de puţin, nu ştiau să creadă cu tărie dar eu ştiam, voiam ca înşişi călăii mei să-mi înalţe laude, voiam să-i fac să cadă în genunchi şi să strige: „Doamne suntem sclavii tăi”, să stăpânesc numai prin puterea cuvântului peste o armată de păcătoşi. Ah! eram sigur că mintea mea nu se înşală, eu care în nicio altă privinţă nu eram sigur de mine, dar când îmi intră ceva în cap nimic nu mă mai poate întoarce din drum. În asta stă puterea mea, da, sunt puternic, eu, de care tuturor le era milă!

Soarele s-a mai înălţat o bucată pe cer, simt cum fruntea începe să-mi ardă. În jurul meu pietrele pocnesc înăbuşit, numai ţeava puştii e răcoroasă, răcoroasă ca o pajişte cu iarbă, ca ploaia de seară, odinioară, când supa fierbea încetişor, mă aşteptau, tata şi mama, uneori îmi surâdeau, poate că-i iubeam. Dar s-a sfârşit cu toate, un val de căldură începe să se ridice din pământ, vino, misionarule, te aştept, acum ştiu cum se cuvine să fii primit, noii mei stăpâni m-au învăţat şi eu ştiu că ei au dreptate, dragostea trebuie ucisă. Când am fugit de la seminarul din Alger, mi-i închipuiam altfel pe aceşti sălbatici, doar un lucru era adevărat în visurile mele, sunt răi. Am furat banii seminarului, am lepădat veşmântul preoţesc, am străbătut munţii Atlas, podişurile înalte şi deşertul, iar şoferul de pe autobuz îşi bătea joc de mine: „O s-o păţeşti”, ce-i apucase pe toţi, şi valurile de nisip spulberate pe sute de kilometri, înaintând şi dând îndărăt sub bătaia vântului, şi iarăşi muntele, numai vârfuri negre, numai creste tăioase de fier, şi călăuza, pe marea de pietre întunecate, nesfârşită, urlând de căldură, arzând cu mii de

oglinzi sclipitoare, până la locul ăsta, aflat la hotarul ce desparte pământul negrilor de ţinutul alb, unde se înalţă oraşul de sare. Şi banii pe care mi i-a furat călăuza, prost, prost ca întotdeauna, i-i arătasem, dar m-a lăsat pe drumul cel bun, undeva pe aici, după ce m-a lovit: „Ăsta-i drumul, câine, îmi ţin făgăduiala, acum du-te, or să te înveţe ei minte”, şi m-au învăţat, ei sunt ca soarele, care arde ziua întreagă, strălucitor şi mândru, ca soarele care mă arde acum atât de tare, atât de tare, sfâşiindu-mă cu lăncile lui fierbinţi ţâşnite din pământ, să mă adăpostesc, să mă adăpostesc repede, sub stânca cea mare, până nu-mi pierd minţile.

Ce umbră răcoroasă! Cum de se poate trăi în oraşul de sare, în adâncul acelei căldări pline cu căldură albă? Pe zidurile drepte ale caselor, cioplite cu târnăcopul şi netezite grosolan, urmele lăsate de tăiş se zbârlesc ca nişte solzi sclipitori, îngălbeniţi pe alocuri de nisipul auriu, dar când vântul mătură zidurile drepte şi terasele, albeaţa lor strălucitoare îţi ia vederea, sub cerul curăţat până la scoarţa albastră, eram ca orb în zilele când vâlvătaia încremenită ardea ore în şir pe terasele albe, ce păreau a se topi una într-alta, ca şi cum odinioară ar fi pornit cu toţii să netezească un munte de sare, în care ar fi scobit străzile, şi casele, şi ferestrele, sau ca şi cum, da, mai curând aşa, ca şi cum şi-ar fi croit iadul alb şi fierbinte cu o şuviţă de apă clocotită, ca să arate că ei pot locui acolo unde nimeni n-ar fi fost în stare, la treizeci de zile de orice urmă de viaţă, în acea groapă din mijlocul deşertului, în care arşiţa amiezii îi ţine pe oameni departe unul de altul, înălţând între ei zăbrele de flăcări nevăzute şi de cristale fierbinţi şi unde frigul nopţii se abate asupra lor năprasnic, îngheţându-i unul câte unul în scoicile lor de sare, locuitori nocturni ai unei banchize uscate, eschimoşi negri dârdâind în igluurile lor cubice. Da, negri, căci poartă lungi veşminte negre, iar sarea care-i năpădeşte până-n vârful unghiilor, sarea amăruie care le scrâşneşte între dinţi în timp ce dorm, cufundaţi în somnul polar al nopţilor, sarea pe care o beau odată cu apa singurului izvor, aflat în

adâncul unei crestături strălucitoare, lasă uneori pe straiele lor întunecate lungi dâre, ca urmele melcilor după ploaie.

O, Dumnezeule, îndură-te şi dă o ploaie, o ploaie adevărată, o ploaie care să nu se mai sfârşească, o ploaie cu băşici, o ploaie binecuvântată! Ros de puhoaie, oraşul cumplit s-ar surpa cu încetul, fără putinţă de scăpare, şi, topit pe de-a-ntregul într-un şuvoi vâscos, i-ar târî către nisipuri pe cruzii lui locuitori. Îndură-te, Dumnezeule, şi dă o singură ploaie! Domnesc peste casele lor sterpe, peste sclavii lor negri care trudesc până la moarte în măruntaiele pământului, fiecare bulgăr de sare smuls din munte e plătit în ţinuturile din miazăzi cu viaţa unui om, ei trec, tăcuţi, înfăşuraţi în vălurile lor de doliu, prin albul mineral al străzilor, şi când se lasă noaptea şi oraşul întreg pare o umbră albă intră, încovoindu-şi umerii, în bezna caselor, la adăpostul zidurilor de sare cu slabe licăriri. Se culcă şi dorm, somn scurt şi uşor, şi de cum se trezesc se apucă iar să poruncească şi să lovească, spun că sunt poporul ales, că numai Dumnezeul lor este Dumnezeul cel adevărat şi că trebuie să i te supui. Sunt stăpânii mei, şi nu ştiu ce-i mila, şi, ca toţi stăpânii, vor să fie singuri, să meargă singuri înainte, să domnească singuri, de vreme ce numai ei singuri au îndrăznit să-şi ridice din sare şi din nisip cetatea lor îngheţată şi fierbinte, iar eu…

Ce învălmăşeală, căldura se înteţeşte, sunt lac de sudoare ei nu asudă niciodată, acum până şi umbra s-a înfierbântat, simt cum soarele izbeşte în piatra sub care mă aflu, izbeşte, izbeşte ca un ciocan în toate pietrele, şi aud cântarea, cântarea uriaşă a amiezii, aerul şi pietrele vibrează pe sute de kilometri, bum, aşa cum alteori aud tăcerea. Da, aceeaşi tăcere, sunt ani de atunci, m-a întâmpinat, când străjile m-au adus la ei, în soare, în mijlocul pieţei, între terasele concentrice care se înălţau lin către capacul cerului de un albastru tăios, sprijinit pe marginile căldării. Eram acolo, în genunchi, în scobitura acelui scut alb, cu ochii mâncaţi de săbiile de sare şi de foc care izbucneau din toate zidurile, palid de oboseală, cu

urechea însângerată de lovitura pe care mi-o dăduse călăuza, iar ei, înalţi şi negri, mă priveau fără un cuvânt. Era amiază. Sub loviturile soarelui de fier cerul răsuna prelung, foaie de tablă încinsă de foc, era aceeaşi tăcere, şi ei mă priveau, timpul se scurgea încet, şi ei mă priveau, timpul trecea şi ei mă priveau întruna, iar eu nu le puteam înfrunta privirile, gâfâiam din ce în ce mai tare, şi dintr-odată am început să plâng, atunci mi-au întors spatele în tăcere şi au plecat cu toţii în aceeaşi parte. Zăceam în genunchi şi nu le vedeam decât picioarele lucioase de sare în sandalele roşii şi negre, ridicând marginea veşmintelor lungi şi negre, cu vârful puţin înălţat, cu călcâiul lovind uşor pământul, iar când piaţa s-a golit, m-au târât la casa idolului.

Ghemuit pe vine, ca acum la adăpostul stâncii, şi focul cerului deasupra capului meu străpunge grosimea pietrei, am stat zile în şir în întunericul casei idolului, nu cu mult mai înaltă decât celelalte, împrejmuită cu ziduri de sare, dar fără nicio fereastră, cufundată într-o beznă sticloasă. Zile în şir, şi îmi dădeau doar o strachină cu apă sălcie şi un pumn de grăunţe pe care mi le aruncau aşa cum arunci la găini, iar eu mă repezeam să le adun. Toată ziua uşa rămânea închisă şi totuşi întunericul se făcea mai străveziu, ca şi cum soarele atotbiruitor ar fi izbutit să străbată prin grămezile de sare. N-aveam lampă, dar dacă mergeam pe bâjbâite de-a lungul zidurilor atingeam mănunchiurile uscate de frunze de palmier care împodobeau pereţii, şi, tocmai în fund, o uşiţă, cioplită grosolan, cu o clanţă pe care o ghiceam pipăind cu vârful degetelor. După multe zile, la multă vreme după ce mă aduseseră aici, pierdusem socoteala zilelor şi a ceasurilor, dar nu azvârliseră pumnul de grăunţe de vreo zece ori şi îmi scurmasem o gaură pentru nevoi pe care degeaba o tot astupam, duhoarea de vizuină plutea în aer, da, multă vreme după ce mă aduseseră aici, uşa s-a dat în lături şi i-am văzut intrând.

Unul s-a îndreptat către ungherul în care mă ghemuisem. Simţeam pe obraz arsura sării, trăgeam în

piept mireasma de prafa frunzelor de palmier şi-l priveam cum vine către mine. S-a oprit la un metru, s-a uitat la mine ţintă, fără un cuvânt, a făcut un semn şi eu m-am ridicat. Se uita la mine ţintă cu ochii lui metalici care străluceau, fără expresie, pe faţa-i întunecată de cal, apoi a ridicat mâna. Cu aceeaşi privire neclintită m-a apucat de buza de jos, mi-a răsucit-o fără grabă, aproape smulgându-mi carnea, şi, fără să-şi descleşteze degetele, m-a silit să mă învârt pe călcâie, împingându-mă de-a-ndărătelea până în mijlocul încăperii, m-a tras de buză până m-a făcut să cad în genunchi, nebun de durere, cu gura însângerată, apoi mi-a întors spatele şi s-a dus lângă ceilalţi. Înşiruiţi de-a lungul zidurilor, se uitau la mine cum gem, în arşiţa cumplită a amiezii de foc care intra pe uşa larg deschisă, şi în lumina aceea a ţâşnit vrăjitorul, cu părul de rafie, cu pieptul strâns într-o platoşă de perle, cu pulpele goale sub fusta de paie, purtând o mască din trestie şi din sârmă cu două găuri pătrate pentru ochi. În urma lui veneau muzicanţii şi femei îmbrăcate în rochii bălţate, cu falduri grele, care le ascundeau trupul. S-au pornit să danseze în faţa uşii din fund, un dans primitiv, abia ritmat, doar se mişcau, apoi vrăjitorul a deschis uşiţa din spatele meu, stăpânii rămâneau neclintiţi, privindu-mă întruna, iar eu m-am întors şi am văzut idolul, i-am văzut cele două capete în chip de secure şi nasul de fier, răsucit ca un şarpe.

M-au dus la picioarele lui, m-au silit să beau o apă neagră şi amară, înfiorător de amară, şi pe dată capul a început să-mi ardă, râdeam, iată batjocura, sunt batjocorit M-au dezbrăcat, m-au ras în cap şi pe trup, m-au uns cu ulei, mi-au biciuit obrazul cu funii ude muiate în sare, iar eu râdeam, ferindu-mi capul de lovituri, dar de fiecare dată două femei mă apucau de urechi şi mă întorceau cu faţa către vrăjitor, nu-i vedeam decât ochii pătraţi, şi râdeam, râdeam întruna, cu sângele curgând şiroaie. Dintr-odată s-au oprit, tăceau, nu vorbeam decât eu, toate începeau să mi se învălmăşească în cap, apoi m-au ridicat, m-au silit să mă uit la idol, şi n-am mai râs. Ştiam că mă închinaseră lui, că trebuia să-i fiu slugă şi să-l slăvesc, nu, n-am mai râs,

gâtuit de durere şi de spaimă. Şi acolo, în casa aceea albă, între zidurile acelea pârjolite de soare, cu obrazul încordat, cu memoria sleită, am încercat, am încercat să mă rog idolului, nu-mi mai rămânea decât el, şi chiar chipul lui hâd era mai puţin hâd decât restul. Atunci mi-au legat gleznele cu o frânghie, nu mai lungă decât lungimea pasului meu, şi iar au dansat, de data asta în faţa idolului, apoi stăpânii au început să iasă unul câte unul.

Când uşa s-a închis în urma lor muzica s-a pornit din nou, iar vrăjitorul a aprins un foc din scoarţă de copac şi a început să ţopăie împrejur, silueta lui înaltă se frângea de muchiile zidurilor albe, pâlpâia pe suprafeţele netede, umplea încăperea de umbre săltăreţe. A scrijelit pe pământ într-un colţ, un pătrat, iar femeile m-au târât acolo, le simţeam mâinile uscate şi uşoare, mi-au pus alături o strachină cu apă şi o grămăjoară de grăunţe şi au arătat către idol, iar eu am înţeles că nu trebuie să-mi desprind ochii de la el. Atunci vrăjitorul a început să le cheme pe rând lângă foc, pe câteva le-a bătut, şi ele gemeau, apoi s-au dus şi s-au închinat în faţa idolului, stăpânul meu, în timp ce vrăjitorul dansa, şi le-a izgonit pe toate din încăpere, până ce n-a mai rămas decât una, foarte tânără, ce nu fusese încă bătută şi care se ghemuise pe vine lângă muzicanţi. A apucat-o de coade, răsucindu-i-le tot mai strâns pe pumn, iar ea se răsturna treptat, cu ochii ieşiţi din orbite, până când a căzut pe spate. Atunci vrăjitorul i-a dat drumul cu un ţipăt, muzicanţii s-au întors cu faţa la perete, în timp ce îndărătul măştii cu ochi pătraţi ţipătul se umfla până la nebunie, iar femeia se zvârcolea pe pământ, cuprinsă de un fel de criză, apoi, în patru labe, cu capul ascuns în braţele împreunate, a ţipat şi ea, dar înăbuşit, şi atunci, urlând întruna şi neluându-şi ochii de la idol, vrăjitorul a posedat-o repede, cu răutate, fără să se vadă ceva din chipul femeii, îngropat în cutele grele ale rochiei. Singur, cu mintea tulburată, am început atunci să strig şi eu în neştire, da, am urlat de spaimă către idol, până când am fost zvârlit cu o lovitură de picior lângă perete, şi am muşcat din sare, aşa cum astăzi muşc din piatra stâncii, cu

gura mea fără limbă, aşteptându-l pe acela pe care trebuie să-l ucid.

Soarele a început să coboare. Printre crăpăturile stâncii văd gaura pe care o face în metalul încins al cerului, gură neobosită, la fel de neobosită ca şi gura mea, ce varsă fără oprire fluvii de flăcări peste deşertul alb. Pe drum, înainte, nimic, nici cel mai mic nor de praf în zare, îndărăt, înspre oraş, sunt sigur că au început să mă caute, nu, nu încă, nu-mi deschideau uşa decât pe înserat, când aveam voie să ies puţin, după ce ziua întreagă curăţasem casa idolului şi înnoisem ofrandele, iar seara începea iar aceeaşi ceremonie, uneori eram bătut, alteori, nu, dar întotdeauna îi slujeam idolului, al cărui chip îl port însemnat cu fierul roşu în amintire şi în speranţă. Niciun dumnezeu nu mă posedase şi nu mă supusese vreodată într-atâta, întreaga mea viaţă, toate zilele şi toate nopţile mele îi erau închinate, şi durerea sau lipsa durerii, lipsa durerii nu-i oare totuna cu bucuria, i le datoram tot lui, şi chiar, da, chiar dorinţa, când, aproape în fiecare zi, eram de faţă la acel act impersonal şi plin de răutate, pe care-l auzeam fără să-l văd, căci trebuia să mă întorc cu faţa la zid, dacă nu voiam să fiu bătut. Dar, cu obrazul lipit de sare, sub umbrele bestiale care se zvârcoleau pe pereţi, ascultam lungul ţipăt, gâtul mi-era uscat, o dorinţă fierbinte, fără sex, îmi încleşta tâmplele şi pântecul. Zilele treceau una după alta, abia le deosebeam între ele, ca şi cum s-ar fi topit la căldura cumplită, sub dogoarea vicleană a zidurilor de sare, timpul nu mai era decât un clipocit inform, care se spărgea din când în când, la intervale regulate, într-un ţipăt de durere sau de posesiune, o lungă zi fără vârstă, peste care idolul domnea ca acest soare sălbatic peste casa mea de stânci, şi acum, ca şi atunci, plâng de durere şi de dorinţă, mă arde o speranţă rea, vreau să trădez, ling ţeava puştii şi sufletul ei dinlăuntru, sufletul ei, numai puştile au suflet, în ziua în care mi-au tăiat limba am învăţat să mă închin sufletului nemuritor al urii.

Ce învălmăşeală, ce furie, bum, bum, beat de căldură

şi de mânie, prosternat la pământ, culcat peste puşca mea. Cine gâfâie aici? Nu mai pot îndura căldura asta fără sfârşit, aşteptarea aceasta, trebuie să-l ucid. Nicio pasăre, niciun fir de iarbă, numai piatră, o dorinţă stearpă, tăcerea, strigătele lor, limba din mine care vorbeşte şi, din ziua când m-au schilodit, lunga suferinţă searbădă şi pustie, lipsită până şi de apa nopţii, de noaptea la care visam, zăvorât împreună cu zeul în vizuina mea de sare. Numai noaptea, cu stelele-i răcoroase şi fântânile-i de beznă m-ar fi putut mântui, m-ar fi putut scăpa de zeii răi ai oamenilor, dar, zăvorât între ziduri, nu-mi era îngăduit s-o privesc. Dacă cel pe care-l aştept mai întârzie, o voi vedea cum urcă din deşert, cuprinzând cerul întreg, viţă de aur îngheţată atârnând din zenitul întunecat, din care voi putea să beau pe săturate, să-mi umezesc gaura asta neagră şi uscată, pe care niciun muşchi de carne vie şi mlădioasă n-o mai răcoreşte, să uit de ziua când mi-am plătit cu limba nebunia.

Era cald, cumplit de cald, seara se topea, sau aşa mi se părea mie, aerul îmi înţepa ochii şi vrăjitorul a intrat fără bască. Îl urma o nouă femeie, aproape goală sub o zdreanţă cenuşie, iar faţa ei, acoperită cu un tatuaj care-i dădea înfăţişarea zeului, nu exprima decât o nepăsare rea de idol. Viu îi era doar trupul teşit şi subţire, care s-a prăbuşit la picioarele zeului atunci când vrăjitorul a deschis uşa ce dădea către încăperea din fund. Apoi vrăjitorul a ieşit fără să se uite la mine, zăpuşeala creştea, iar eu rămâneam nemişcat sub ochii zeului care mă privea pe deasupra acelui trup încremenit, dar cu muşchii zvâcnind uşor, şi când m-am apropiat de ea, faţa de idol a femeii a rămas neclintită. Numai ochii i s-au mărit privindu-mă ţintă, picioarele mele le atingeau pe ale ei, căldura s-a pornit dintr-odată să urle, şi idolul, fără să scoată un cuvânt, privindu-mă întruna cu ochii lui măriţi, s-a răsturnat fără grabă pe spate, apoi şi-a strâns încetişor picioarele, şi le-a ridicat, îndepărtând treptat genunchii. Dar pe dată, bum, vrăjitorul mă pândea, au intrat cu toţii şi m-au smuls de lângă femeie, m-au bătut înspăimântător la

locul păcatului, păcatul! care păcat, râd în hohote, ce e păcatul, ce e virtutea, m-au dus lângă zid, o mână de oţel mi-a încleştat fălcile, o alta mi-a deschis gura, m-a tras de limbă până a început să sângereze, eu scoteam oare acel urlet de animal? şi dintr-odată am simţit pe limbă o mângâiere ascuţită şi răcoroasă, da, răcoroasă, în sfârşit. Când mi-am venit în simţiri, eram singur în beznă, lipit de perete, plin de sânge închegat, un căluş de ierburi uscate cu miros ciudat îmi umplea gura fără limbă, care nu mai sângera, şi în acel gol nu trăia decât o durere chinuitoare. Am vrut să mă ridic, dar m-am prăbuşit la pământ, fericit, nespus de fericit că, în sfârşit, voi muri, moartea e şi ea răcoroasă, iar umbra ei nu adăposteşte niciun zeu.

Nu, n-am murit, şi într-o singură zi o ură tânără s-a ridicat odată cu mine, a mers către uşa din fund, a deschis-o, a închis-o în urma mea, îi uram pe ai mei, idolul era acolo, şi, din adâncul prăpastiei mele, nu mi-a fost de ajuns să mă închin lui, ci m-am încrezut în el cu tărie, tăgăduind toate lucrurile în care crezusem până atunci. Slavă lui în veci, el era tăria şi puterea, îl puteai nimici dar nu-l puteai întoarce de la credinţa lui, îl vedeam cum se uită peste capul meu cu ochii lui ruginiţi, fără expresie. Slavă lui, el era stăpânul, singurul Dumnezeu, şi prima lui însuşire era răutatea, căci nu există stăpâni buni. Pentru întâia oară, zdrobit sub batjocură, cu trupul întreg strigându-şi durerea, m-am dăruit lui cu totul, încuviinţând orânduirea-i făcătoare de rău, slăvind în el izvorul răului din lume. Prizonier în împărăţia sa, în acel oraş sterp cioplit într-un munte de sare, despărţit de întreaga fire, de florile puţine şi trecătoare ale deşertului, de întâmplările lui neaşteptate sau de mângâierile lui, de un nor ciudat, de o ploaie mânioasă şi scurtă, de care până şi soarele şi nisipurile au parte, în acel oraş al ordinii, unghiuri drepte, camere pătrate, oameni ţepeni, m-am socotit de bunăvoie cetăţeanul lui chinuit şi plin de ură şi m-am lepădat de lunga poveste pe care mi-o băgaseră în cap, cândva. Mă înşelaseră, numai împărăţia răutăţii era de neînvins, da, mă înşelaseră, adevărul este pătrat, greu, opac, nu

îngăduie nuanţe, binele nu-i decât un vis, o închipuire nicicând împlinită dar după care oamenii gonesc întruna până la istovire, o limită nicicând atinsă, domnia lui nu-i cu putinţă. Numai răul îşi poate atinge propriile limite, numai el poate domni în chip absolut, să-l slujim, pentru ca împărăţia lui să stăpânească pretutindeni, abia după aceea vom mai chibzui, ce înseamnă după aceea, numai răul este prezent, jos cu Europa, jos cu raţiunea, cu onoarea şi crucea. Da, trebuia să mă convertesc la religia stăpânilor mei, da, da, eram sclavul lor, dar dacă şi eu sunt la fel de rău ca şi ei, atunci nu le mai sunt sclav, chiar dacă mi-s picioarele înlănţuite şi gura mută. Căldura asta mă face să-mi pierd minţile, deşertul ţipă jur-împrejur sub lumina neîndurătoare, iar de el, de celălalt, de dumnezeul milei, căruia e de ajuns să-i rostesc numele pentru a mă cutremura de scârbă, mă lepăd, căci acum îl cunosc. El visa şi voia să mintă, i-au tăiat limba pentru ca să nu-i mai înşele pe oameni cu cuvântul lui, i-au bătut cuie până şi în cap, în sărmanul lui cap, sărmanul meu cap, ce învălmăşeală, sunt obosit, pământul nu s-a cutremurat, ştiu bine, n-a fost ucis niciun sfânt, nu vreau să cred asta, nu există sfinţi, ci numai stăpâni răi prin care domneşte adevărul cel necruţător. Da, numai idolul are puterea, el este singurul Dumnezeu al acestei lumi; ura este porunca lui, izvorul de viaţă dătător, apa răcoroasă ca izma care îngheaţă gura şi arde pântecele.

Din acea zi m-am schimbat cu totul, iar ei au înţeles, le acopeream mâinile cu sărutări când îi întâlneam în cale, eram unul de-ai lor, nu mă mai săturam admirându-i, mă încredeam în ei, nădăjduiam că-i vor schilodi pe ai mei cum mă schilodiseră şi pe mine. Şi când am aflat că o să vină misionarul, am ştiut ce am de făcut. O, ziua aceea, semănând cu toate celelalte, aceeaşi zi orbitoare, care ţinea de o veşnicie. Pe înserat s-a ivit una din străji, alergând pe marginea căldării, şi, nu mult după aceea, m-au târât la casa idolului şi au zăvorât uşa. Unul dintre ei mă ţinea întins la pământ, în întuneric, sub ameninţarea sabiei lui în formă de cruce, şi multă vreme a fost linişte,

până când oraşul, atât de tăcut, s-a umplut dintr-odată de o larmă necunoscută, am auzit glasuri pe care le-am înţeles cu greu pentru că rosteau cuvinte în limba mea, dar de cum răsunară, ascuţişul sabiei se aplecă deasupra ochilor mei iar straja mă privea ţintă, fără o vorbă. Atunci s-au apropiat două voci care-mi mai sună şi acum în urechi, una întreba de ce casa aceea era păzită şi dacă „uşa nu trebuie spartă, domnule locotenent”, cealaltă răspundea scurt: „Nu”, apoi după o clipă, adăugă că ajunseseră la o învoială, că oraşul se învoise să primească o garnizoană de douăzeci de oameni dar numai cu condiţia să-şi aşeze tabăra în afara zidurilor şi să respecte obiceiurile locului. Soldatul a râs, „i-am pus cu botul pe labe”, dar ofiţerul nu ştia ce să creadă, oricum, era prima oară când se învoiau să primească la ei pe cineva care să le îngrijească copiii, acel cineva va fi preotul, apoi se vor ocupa şi de teritoriu. Dar cealaltă voce spuse că-i vor tăia preotului „ştia el ce”, dacă soldaţii nu vor fi în oraş. „Da’ de unde, a răspuns ofiţerul, ba chiar părintele Beffort va ajunge aici înaintea garnizoanei, peste două zile”. Nemişcat, întins la pământ sub tăişul sabiei, nu mai auzeam nimic, mi se făcuse rău, o roată de ace şi de cuţite mi se învârtea în carne. Erau nebuni, nebuni de-a binelea, îi lăsau să se atingă de oraş, de puterea lor de neînvins, de Dumnezeul cel adevărat, şi aceluia care trebuia să vină nu i se va tăia limba, el se va putea făli cu bunătatea lui neruşinată fără să fi plătit, fără să fi îndurat batjocura. Domnia răului va fi din nou întârziată, îndoiala va stăpâni iară, oamenii îşi vor pierde iar timpul visând la un bine cu neputinţă de atins, istovindu-se în strădanii deşarte, în loc să grăbească venirea singurei împărăţii cu putinţă, şi priveam la tăişul sabiei care mă ameninţa, o, putere, numai tu domneşti peste lume! o, putere, şi oraşul se linişti treptat, uşa s-a deschis, am rămas singur, cu sufletul ars, amar, singur cu idolul, şi i-am jurat atunci că voi scăpa de la pieire credinţa mea cea nouă, pe adevăraţii mei stăpâni, pe Dumnezeul meu cel neîndurat, că voi şti să trădez, oricât de scumpă va fi plata.

Acum, căldura a început să mai scadă, pietrele nu mai vibrează, acum pot să ies din adăpost şi să privesc deşertul cum se acoperă treptat cu galben şi portocaliu, ce se vor preschimba curând în violet. Azi-noapte am aşteptat până au adormit, înţepenisem zăvorul uşii, am ieşit cu pasul meu de totdeauna, măsurat de frânghie, ştiam străzile pe de rost, ştiam de unde să iau puşca cea veche şi ce intrare nu e păzită, şi am ajuns aici la ceasul când noaptea păleşte în jurul acelui pumn de stele iar deşertul pare că se întunecă. Parcă ar fi trecut ani şi ani de când stau ascuns în stâncile astea. Mai repede, mai repede, oh, de-ar veni o dată mai repede! Peste puţin tot oraşul va porni în căutarea mea, vor zbura pe caii lor spre cele patru zări, fără să ştie că am plecat pentru ei şi pentru a-i sluji cu credinţă, picioarele mi se înmoaie, sunt beat de foame şi de ură. Dar iată, bum, bum, la capătul drumului, două cămile cresc văzând cu ochii, aleargă în buiestru, întovărăşite de umbrele lor scurte, aleargă ca întotdeauna în felul acela al lor, vioi şi totodată visător. Sunt ei!

Puşca, hai, iute, să-i trag iute piedica! O, idole, Dumnezeul meu, fă ca puterea ta să rămână neatinsă şi ca batjocura să fie înzecită, ca ura să domnească necruţătoare peste o lume de osândiţi şi ca răii să stăpânească de-a pururi, vie împărăţia unui singur oraş de sare şi de fier, în care negri tirani vor supune şi vor pedepsi totul fără milă! Şi acum, bum, bum, să trag în milă, să trag în neputinţă şi în dragostea ei de semeni, să trag în tot ce întârzie domnia răului în lume, să trag o dată, şi încă o dată, şi iată-i cum se clatină şi cad, şi cămilele aleargă întins către zare, acolo unde o coloană de păsări negre a ţâşnit spre cerul neschimbat. Şi eu râd, râd cu hohote, uite-l cum se zvârcoleşte în veşmântul acela pe care-l urăsc, ridică puţin capul, mă vede, pe mine, pe stăpânul lui înlănţuit şi atotputernic, de ce îmi zâmbeşte, îi strivesc zâmbetul! Ce minunat sună patul puştii izbind în chipul bunătăţii, o, mi-a fost dat să văd ziua când cele ce trebuiau împlinite s-au făptuit şi pretutindeni în deşert, la multe ceasuri depărtare, jur-împrejur, şacalii adulmecă

văzduhul încremenit, apoi se pornesc să alerge, cu paşi mici şi plini de sârguinţă, către ospăţul de stârv care-i aşteaptă. Am învins! Îmi înalţ braţele către cerul mai blând, o umbră violetă începe să se desluşească în zare, o, nopţi ale Europei, o, patrie, copilărie, de ce trebuie să plâng în ceasul biruinţei?! A mişcat, nu, zgomotul vine din altă parte, iată-i, sunt ei, stăpânii mei, îi văd cum vin ca un stol de păsări întunecate, se năpustesc asupra mea, mă apucă, vai mie, aşa, loviţi-mă, se tem că oraşul va fi trecut prin foc şi sabie, se tem de răzbunarea soldaţilor pe care i-am asmuţit, dar aşa trebuia, împotriva cetăţii sfinte. Acum apăraţi-vă, da, loviţi, loviţi, mai întâi în mine, adevărul e de partea voastră, o, stăpânii mei. Îi vor birui pe soldaţi, vor birui cuvântul şi dragostea, vor ieşi din pustiuri şi vor trece dincolo de mare, întunecând lumina Europei cu vălurile lor negre, loviţi-mă în pântece, aşa, loviţi-mă în ochi, or să înece întreg continentul în sare, nu va rămâne nici fir de iarbă, tinereţea va pieri, mulţimi tăcute, cu picioarele înlănţuite, se vor târî alături de mine prin desenul lumii, sub soarele crud al adevăratei credinţe, şi nu voi mai fi singur! Vai mie, cum mă chinuie, cât de tare mă chinuie. Furia lor e balsam pentru mine, şi pe această şa de război pe care mă sfârtecă, oh, fie-vă milă, râd, binecuvântez lovitura ce mă ţintuieşte răstignit.

Ce tăcere s-a lăsat peste deşert! E noapte şi sunt singur mi-e sete. Şi aşteptarea fără capăt, unde-i oraşul, ce larmă se aude în depărtare, poate soldaţii sunt biruitori, nu, asta nu, chiar dacă soldaţii au biruit, ei nu-s de ajuns de răi şi n-or să ştie să se poarte ca nişte stăpâni, vor spune iar că trebuie să fim tot mai buni, şi iarăşi milioane de oameni vor sta între bine şi rău, sfâşiaţi de îndoială, buimaci, o, idole de ce m-ai părăsit? Iată sfârşitul, mi-e sete, trupul îmi arde, o beznă adâncă îmi umple ochii.

Ce vis lung, atât de lung, mă trezesc, nu, voi muri, se ivesc zorile, cea dintâi rază de lumină pentru ceilalţi oameni, iar pentru mine soarele necruţător şi muştele. Cine vorbeşte? Nimeni, cerul nu se deschide, nu, nu, Dumnezeu nu vorbeşte pustiului, dar de unde vine acest

glas care spune: „Dacă te învoieşti să mori pentru ură şi putere, cine ne va ierta?” Aud oare în mine o altă limbă sau tot acela care nu vrea să moară şi care, întins la picioarele mele, rosteşte întruna: „Nu-ţi fie teamă, nu-ţi fie teamă, nu-ţi fie teamă”. Vai mie! Şi dacă m-am înşelat iară! Voi, oameni, odinioară fraţii mei, voi, singura mea scăpare, o, singurătate, nu mă părăsiţi! Dar cine eşti tu, cu trupul plin de răni, cu gura însângerată, eşti tu, vrăjitorule, soldaţii te-au învins, oraşul de sare e în flăcări, eşti tu, stăpânul meu prea iubit! Leapădă chipul urii, fii bun, ne-am înşelat, vom lua totul de la capăt, vom înălţa iar din temelii cetatea milei, vreau să mă întorc acasă. Da, ajutaţi-mă, aşa, întinde-mi mâna, dă-mi…

Un pumn de sare umplu gura sclavului flecar…

CEI MUŢI

Iarna era în toi, dar deasupra oraşului, care-şi începuse forfota, se înălţa o dimineaţă luminoasă. La capătul digului, marea şi cerul se împreunau în aceeaşi strălucire. Yvars nu vedea însă nimic din toate astea. Înainta cu greu pe bicicletă, de-a lungul bulevardelor care domină portul. Îşi sprijinea piciorul infirm pe pedala fixă, în timp ce cu celălalt se chinuia să învingă pietrele caldarâmului, ude încă de umezeala nopţii. Fără să ridice capul din pământ, aplecat pe şa, ocolea şinele fostului tramvai, se ferea, sucind repede ghidonul din calea maşinilor ce veneau din urmă, iar, din când în când, mai sălta cu cotul taşca petrecută pe umăr, în care Fernande îi pusese masa de prânz. Şi de fiecare dată se gândea cu amărăciune la mâncarea dinăuntru: între feliile de pâine neagră, în loc de omleta pregătită cum îi plăcea lui, sau de carnea de vacă prăjită în ulei, nu avea decât o bucată de brânză.

Drumul la atelier nu-i păruse niciodată atât de lung. Îmbătrânea. La patruzeci de ani, chiar când ai rămas slab cât un ţâr, nu mai ai putere ca altă dată. De câte ori citea

cronicile sportive în care vreun atlet de treizeci de ani era numit veteran, ridica din umeri. „Dacă şi ăsta-i veteran, îi spunea el Fernandei, atunci, eu, ce dracu' sunt?” Ştia însă că ziaristul nu se înşală cu totul. La treizeci de ani, fără să-ţi dai măcar seama, începi să răsufli ceva mai greu. La patruzeci, nu eşti încă bun de dus la groapă, dar nici mult nu mai ai până acolo. Poate de aceea trecuse atâta vreme de când nu se mai uitase la mare, în timp ce străbătea oraşul de la un capăt la celălalt, în drum spre dogărie. La douăzeci de ani nu se mai sătura privind-o. Ea îi făgăduia un sfârşit de săptămână fericit, pe plajă. Deşi şchiopăta, sau tocmai de aceea, îi plăcuse întotdeauna să înoate. Apoi anii trecuseră, se însurase cu Fernande, li se născuse băiatul, şi, ca s-o poată scoate la capăt, începuse să muncească mai mult decât până atunci, făcând sâmbăta ore suplimentare la dogărie, iar duminica ducându-se pe la casele oamenilor, unde repara ce apuca. Treptat pierduse deprinderea acelor zile de trăire violentă, care-l umpleau de o bucurie fără margini. Apa adâncă şi limpede, soarele puternic, femeile, viaţa trupului, în ţara lui nu exista altă fericire. Şi fericirea aceasta trecea odată cu tinereţea. Lui Yvars îi plăcea şi acum marea, dar numai pe înserat, când apele golfului încep să se întunece. Ceasul acela era plin de dulceaţă pe terasa casei sale, unde se aşeza după ce venea de la lucru, bucuros de cămaşa curată pe care Fernande ştia s-o calce atât de bine şi la paharul aburit plin cu rachiu de anason. Se lăsa noaptea, pacea învăluia pentru scurtă vreme cerul, iar vecinii cu care stătea de vorbă coborau dintr-odată glasul. Nu ştia atunci dacă e fericit sau dacă îi venea să plângă. În acele clipe era împăcat cu toate şi nu avea nimic mai bun de făcut decât să aştepte fără grabă, nici el nu ştia ce.

În dimineaţa în care mergea la lucru, dimpotrivă, nu-i mai plăcea să privească marea, ce-l întâmpina ca întotdeauna, dar la care nu se uita cu adevărat decât seara. În dimineaţa aceea înainta pe bicicletă şi mai anevoie ca de obicei, fără să-şi ridice ochii din pământ; îşi simţea inima împovărată. Când se întorsese în ajun de la

întrunire şi când spusese acasă că vor relua lucrul, Fernande îl întrebase bucuroasă:

— Asta înseamnă că patronul vă măreşte leafa?

Din păcate, nu era aşa: greva dăduse greş. Era limpede că nu ştiuseră cum să procedeze. În loc să chibzuiască bine, se lăsaseră duşi de mânie, iar sindicatul nu se prea omorâse să-i sprijine, şi avusese dreptate. Cincisprezece muncitori, de altfel, nu înseamnă mare lucru: sindicatul ţinea seama şi de ceilalţi dogari, care nu voiseră să-i urmeze. Nici măcar nu puteai să-i învinuieşti prea mult. Dogăritul ameninţat să piară de când cu construirea vapoarelor şi a camioanelor-cisternă, nu mergea prea strălucit. Se cereau tot mai puţine butoiaşe şi balerci; de obicei se reparau butoaiele mari, făcute cu ani în urmă. Afacerile mergeau prost, e drept, şi pentru patroni, totuşi ei căutau să-şi păstreze vechile câştiguri; calea cea mai la îndemână li se părea tot aceea de a nu le mări muncitorilor leafa, deşi viaţa se scumpise. Ce-i rămâne unui dogar de făcut când dogăritul e pe ducă? Nu-ţi schimbi meseria cu una cu două, după ce ţi-ai dat atâta osteneală s-o înveţi; iar meseria lui era cu deosebire grea şi cerea ucenicie lungă. Un bun dogar, care să se priceapă să încheie bine doagele, strângându-le cu ajutorul focului şi al cercurilor de fier, fără să folosească nici rafia, nici câlţii, nu se întâlneşte pe toate drumurile. Yvers ştia asta şi de aceea era mândru. Meseria ţi-ai mai putea-o schimba, dar cel mai greu este să renunţi la ceea ce ai învăţat, la propria ta iscusinţă. Dogăritul este frumos, dar fără căutare, asta era, n-aveai ce-i face. Îşi spunea aşa, dar nu-i venea deloc uşor. Nu era uşor să-ţi pui mereu lacăt la gură, să nu-ţi poţi niciodată vărsa focul şi s-o porneşti în fiecare dimineaţă pe acelaşi drum, de fiecare dată mai ostenit, ca să capeţi, la sfârşitul săptămânii, doar atâţia bani cât se îndura patronul să-ţi dea şi cu care te ajungeai din ce în ce mai greu.

Şi într-o bună zi se mâniaseră. Mai erau doi sau trei care şovă iau, dar se înfuriaseră şi ei după primele discuţii cu patronul, care le spusese că dacă nu le place, n-au

decât să-şi caute de lucru în altă parte. Un om de omenie nu vorbeşte aşa.

— Ce-şi închipuie el! spusese Esposito, c-o să facem pe noi de frică?

Patronul, de altminteri, nu era om rău. Îl moştenise pe taică-său, crescuse de mic în atelier, şi-i cunoştea aproape pe toţi, de ani de zile. Uneori îi chema să mănânce ceva împreună cu el, în dogărie; frigeau sardele sau cârnaţi la un foc de aşchii, şi, după ce băuse un pahar de vin, nu era pe lume om mai cumsecade. De Anul Nou dăruia fiecăruia câte cinci sticle de vin bun şi adesea, când unul din ei era bolnav sau când avea loc vreun eveniment mai deosebit, vreo căsătorie sau vreun botez, le dădea şi bani. Când i se născuse fata, toată lumea primise bomboane. Pe Yvars îl poftise de câteva ori să vâneze pe proprietatea lui de pe malul mării. Îşi iubea, fără îndoială, muncitorii, şi le spunea adesea că taică-său începuse ca ucenic. Dar nu fusese niciodată la ei acasă, şi nici măcar nu-şi dădea seama de asta. Nu se gândea decât la el, pentru că nu se cunoştea decât pe sine, iar acum nu găsise nimic mai bun să le spună decât că dacă nu le place n-au decât să se ducă în altă parte. Se încăpăţânase şi el, cum s-ar zice. Numai că lui îi dădea mâna.

Făcuseră presiuni asupra sindicatului şi atelierul îşi închisese porţile.

— Nu vă obosiţi să puneţi pichete de grevă, le spusese patronul. Când atelierul e închis, fac economii.

Minţea, dar cu o vorbă ca asta nu îmbunătăţise lucrurile, de vreme ce le spunea în faţă că, dându-le să muncească, îşi face cu ei o pomană. Esposito, foc de mânios, îi spusese că nu se poartă ca un om de omenie. Patronul se înfuria repede şi trebuiră să-i despartă. Dar muncitorii fuseseră astfel intimidaţi. Făceau grevă de douăzeci de zile, acasă femeile îi aşteptau amărâte, câţiva dintre ei îşi pierduseră curajul şi, pe deasupra, sindicatul îi sfătuia să cedeze, făgăduindu-le un arbitraj şi recuperarea zilelor de grevă prin ore suplimentare.

Hotărâseră să înceapă lucrul. Bineînţeles, făcând

încă pe grozavii, zicând că nu se dau bătuţi nici în ruptul capului, că mai au încă un cuvânt de spus. Dar oboseala care-l cuprinsese în acea dimineaţă avea gustul amar al înfrângerii iar în locul obişnuitei fripturi, ştia că va mânca la prânz doar o bucată de brânză; nicio iluzie nu mai era cu putinţă. Zadarnic strălucea soarele, lui Yvars marea nu-i mai făgăduia nimic. Apăsa pe o singură pedală şi, cu fiecare învârtitură a roţilor, i se părea că a mai îmbătrânit puţin. Îşi simţea sufletul tot mai greu când se gândea la atelier, la tovarăşii de muncă, la patron, cu care în curând va trebui să dea ochii. Fernande se neliniştise:

— Ce-o să-i spuneţi?

— Nimic.

Yvars încălecase pe bicicletă, dând din cap. Strângea din dinţi; pe faţa lui mică, negricioasă şi zbârcită, cu trăsături fine, nu puteai desluşi ce gândeşte.

— O să muncim. Nu-i de ajuns?

Acum mergea pe bicicletă, cu fălcile încleştate, stăpânit de o mânie tristă şi rece, care-i întuneca până şi cerul.

Lăsă în urmă bulevardul şi marea şi intră pe străzile umede ale străvechiului cartier spaniol. Dădeau spre o parte a oraşului unde nu vedeai decât magazii, depozite de fier vechi şi garaje. Acolo se afla şi atelierul: un fel de hangar cu pereţii până la jumătate din cărămidă, iar în partea de sus cu geamuri uriaşe, până la acoperişul de tablă ondulată. Atelierul dădea spre fosta dogărie: o curte împrejmuită cu ziduri vechi, părăsită de pe vremea când întreprimăerea începuse să ia avânt, şi care acum nu mai slujea decât ca depozit de maşini stricate şi de butoaie vechi. Dincolo de această curte, despărţită de ea printr-o cărare pardosită cu ţigle sparte, începea grădina patronului, în fundul căreia se înălţa casa. Era mare şi urâtă, dar viţa sălbatică şi caprifoiul de la intrare îi dădeau o înfăţişare veselă.

Yvars înţelesese de îndată că porţile atelierului erau închise. În faţa lor aştepta în tăcere un grup de muncitori. De când lucra aici era prima oară când găsea dimineaţa

porţile închise. Se vede treaba că patronul ţinuse să le arate că tot el e mai tare. Yvars o luă spre stânga, îşi duse bicicleta sub şopronul aflat în prelungirea hangarului, apoi se îndreptă către intrarea atelierului. Îl recunoscu de departe pe Esposito, un vlăjgan oacheş şi păros, ce lucra chiar lângă el, pe Marcou, delegatul sindical, cu chipul lui de tenor, pe Saïd, singurul arab din atelier, precum şi pe toţi ceilalţi, care-l priveau în tăcere cum se apropie. Dar înainte ca Yvars să ajungă lângă ei, se întoarseră dintr-odată cu toţii către porţi, care se crăpaseră puţin. În prag se ivi Ballester, contramaistrul, care deschise de-a binelea una din porţile grele şi, întors cu spatele către muncitori, începu s-o împingă încet pe şina ei de fontă.

Ballester, cel mai bătrân dintre ei, era împotriva grevei, dar nu mai scosese niciun cuvânt spre a-şi arăta părerea din clipa în care Esposito îi spusese că în felul ăsta slujeşte interesele patronului. Acum stătea lângă poartă, îndesat şi scurt în tricoul lui albastru, desculţ (numai el şi Saïd lucrau cu picioarele goale), privindu-i cum intră unul câte unul, cu ochii lui atât de spălăciţi, încât, în contrast cu faţa-i bătrână şi oacheşă, păreau fără culoare, iar gura i se crispase, tristă, sub mustaţa stufoasă şi pleoştită. Ei tăceau, umiliţi că intră ca după o înfrângere şi furioşi pe propria lor tăcere, pe care le venea din ce în ce mai greu s-o rupă, pe măsură ce se prelungea. Treceau pragul fără să-l privească pe Ballester, ştiind că execută un ordin când îi sileşte să intre aşa: înfăţişarea lui amară şi mâhnită îi lămurea îndeajuns. Yvars se uită totuşi la contramaistru. Ballester, care ţinea mult la Yvars, clătină din cap fără să scoată o vorbă.

Se aflau acum cu toţii în micul vestiar din dreapta intrării: câteva boxe deschise, despărţite între ele prin pereţi de scândură nevopsită, pe care atârnau, de o parte şi de alta, dulăpaşe închise cu cheia. Ultima boxă, dacă numărai de la intrare, aflată în unghiul format de pereţii hangarului, fusese transformată în cabină de duşuri,

prevăzută fiind şi cu un mic şanţ de scurgere săpat în pământ. În mijlocul hangarului, pe locurile unde lucrau, se vedeau mai multe balerci gata terminate dar cu doagele strânse numai pe jumătate, aşteptând să fie trecute prin foc, nişte bancuri solide, scobite adânc în lungime (în şanţul acesta alunecaseră funduri rotunde de lemn, din cele ce urmau să fie subţiate la rindea), precum şi câteva focuri stinse. De-a lungul zidului, la stânga intrării, se înşiruiau mesele de lucru. În faţa lor se înălţau grămezile de doage care trebuiau date la rindea. Lângă peretele din dreapta, nu departe de vestiar, luceau două mari ferăstraie mecanice, bine unse, puternice şi tăcute.

Hangarul devenise de multă vreme prea mare pentru cei câţiva oameni care lucrau aici. În timpul arşiţei asta le prindea bine, dar iarna îngheţau de frig. Astăzi însă, spaţiul prea mare, lucrul părăsit, butoaiele uitate prin colţuri, cu doagele prinse la bază într-un singur cerc şi desfăcute la celălalt capăt ca tot atâtea flori mari de lemn, rumeguşul ce acoperea bancurile, lăzile cu scule şi ferăstraiele mecanice – totul te ducea cu gândul la un loc lăsat de mult în paragină. Priveau în jurul lor, după ce-şi îmbrăcaseră flanelele vechi şi pantalonii decoloraţi şi cârpiţi, şi şovăiau. Ballester nu-şi lua ochii de la ei.

— Începem? spuse el.

Fiecare se îndreptă în tăcere către locul lui. Ballester mergea de la un capăt la celălalt, amintindu-le în câteva cuvinte ce aveau de început sau de terminat. Nu-i răspundea nimeni. În curând se auzi primul ciocan, izbind în pana de lemn căptuşită cu fier cu ajutorul căreia erau strânse cercurile pe partea umflată a butoiului, o rindea gemu poticnindu-se într-un nod de lemn şi unul dintre ferăstraie, pus în mişcare de Esposito, se porni cu un zgomot asurzitor. Said, chemat când de unul, când de altul, le aducea doage sau le aprindea focurile de aşchii, pe care erau apoi aşezate butoaiele, ce începeau să se umfle în corsetul lor de fier. Când nimeni nu avea nevoie de el, trecea la masa de lucru, unde, cu lovituri puternice de ciocan, se apuca să nituiască cercurile mari şi ruginite.

Mirosul de aşchii arse începea să umple hangarul. Yvars, care dădea la rindea şi potrivea doagele tăiate de Esposito, trase în piept mireasma bine ştiută şi inima parcă i se mai uşură. Lucrau cu toţii în tăcere, dar, treptat, atelierul se umplu din nou de căldură şi de viaţă. Lumina proaspătă inunda hangarul, năvălind prin geamurile mari, fumul se înălţa albastru în aerul auriu; Yvars auzi în preajmă bâzâitul unei insecte.

În acea clipă, uşa aflată în peretele din fund, care dădea în fosta dogărie, se deschise şi domnul Lassalle, patronul, se arătă în prag. Era subţire şi negricios, abia împlinise treizeci de ani. Purta o cămaşă albă, cu gulerul larg răsfrânt peste un costum de gabardină bej, şi părea că se simte foarte în largul lui. Faţa lui, deşi osoasă, ascuţită ca o lamă de cuţit, inspira în general simpatie, şi, ca majoritatea celor care au făcut sport, avea multă siguranţă în mişcări. Când trecu pragul, păru totuşi oarecum stânjenit. Le dădu bună ziua cu o voce mai puţin sonoră ca de obicei; nimeni însă nu-i răspunse. Bătaia uniformă a ciocanelor şovăi puţin, se auziră câteva lovituri stinghere, dar în clipa următoare răsună şi mai puternic decât înainte. Domnul Lassalle făcu câţiva paşi nehotărâţi, apoi se îndreptă către Valéry, băiatul care era la el numai de un an. Lângă ferăstrăul mecanic, la câţiva paşi de Yvars, potrivea un fund la o balercă, şi patronul se opri, privindu-l cum lucrează. Dar Valéry îşi vedea de treabă fără un cuvânt.

— Merge, băiete, merge? spuse domnul Lassalle. Mişcările tânărului deveniră dintr-odată neîndemânatice.

Aruncă o privire către Esposito care, alături, îşi încărca braţele uriaşe cu un maldăr de doage, spre a i le duce lui yvars. Esposito îl privea şi el, fără a se opri din lucru, şi Valéry îşi băgă din nou nasul în balercă, nerăspunzându-i nimic patronului. Lassalle, puţin surprins, rămase o clipă în faţa tânărului, apoi ridică din umeri şi se întoarse către Marcou. Acesta, călare pe banc, tocmai terminase de subţiat, cu mişcări încete şi precise, marginea unui fund de butoi.

— Bună ziua, Marcou, spuse Lassalle, pe un ton ceva mai sec.

Marcou nu răspunse, străduindu-se să scoată cu rindeaua aşchii cât mai subţiri.

— Ce v-a apucat, spuse Lassalle cu o voce puternică, întorcându-se de data asta către ceilalţi muncitori. Bun, nu ne-am putut înţelege. Totuşi, vrem, nu vrem, trebuie să lucrăm împreună. Atunci la ce vă slujesc toate astea?

Marcou coborî de pe banc, ridică fundul de butoi, îi pipăi marginea rotundă cu podul palmei, îşi micşoră, cu vădită mulţumire, ochii languroşi, şi, fără o vorbă, se îndreptă către un alt muncitor, ce potrivea doagele unei balerci. În tot atelierul nu se auzea decât zgomotulciocanelor şi al ferăstrăului mecanic.

— Bine, spuse Lassalle, când o să vă treacă să-mi trimiteţi vorbă prin Ballester. Şi ieşi cu paşi liniştiţi.

O clipă mai târziu, în ciuda zgomotului din atelier, se auzi de două ori soneria. Ballester, care tocmai se aşezase şi dădea să-şi răsucească o ţigară, se ridică greoi şi porni către uşa din fund. După plecarea lui, loviturile de ciocan slăbiră; unul dintre muncitori chiar se oprise, când Ballester se ivi din nou. Le spuse doar atât, din uşă:

— Marcou, Yvars, vă cheamă patronul.

În prima clipă Yvars vru să se ducă să se spele pe mâini, dar Marcou îl apucă de braţ din mers, iar el îl urmă şchiopătând.

Afară, în curte, lumina era atât de proaspătă, atât de lichidă, încât Yvars o simţea pe faţă şi pe braţele goale. Urcară scara, pe sub ramurile de caprifoi, pe care îmbobociseră câteva flori. Când intrară în coridorul cu pereţii plini de diplome, auziră un plânset de copil şi vocea domnului Lassalle, care spunea:

— O s-o culci după ce mănâncă. Dacă nu-i trece chemăm doctorul.

Apoi patronul se ivi pe neaşteptate în coridor şi-i duse într-un mic birou în care mai fuseseră şi altă dată, mobilat într-un fals stil rustic, cu pereţii împodobiţi cu trofee sportive.

— Luaţi loc! le spuse Lassalle, aşezându-se în spatele biroului. Ei rămaseră în picioare. V-am chemat pe amândoi, pentru că dumneata, Marcou, eşti delegatul sindicatului, iar tu, Yvars, eşti, după Ballester, cel mai vechi muncitor al meu. Nu am de gând să începem iar discuţiile, pe care le socotesc încheiate. Nu pot cu niciun preţ să vă dau ce-mi cereţi. Ce-a fost de spus s-a spus şi se pare că am ajuns cu toţii la concluzia că lucrul trebuie reluat. Văd că sunteţi supăraţi pe mine, şi asta mă doare, v-o spun deschis. Vreau să mai adaug doar atât: poate că o să fiu în stare să fac altă dată pentru voi, dacă afacerile or să meargă bine, ceea ce nu pot face astăzi. Şi, dacă se va putea, o s-o fac înainte chiar ca voi să mi-o cereţi. Până atunci să încercăm să lucrăm împreună în bună înţelegere.

Tăcu, păru să chibzuiască, apoi îşi ridică ochii spre ei:

— Ei, ce ziceţi?

Marcou privea pe fereastră. Yvars, cu dinţii încleştaţi, ar fi vrut să vorbească, dar nu era în stare.

— Văd că vă încăpăţânaţi cu toţii, spuse Lassalle. Nu-i nimic, o să vă treacă. Când o să vă vină mintea la cap, nu uitaţi ce v-am spus.

Se ridică, se apropie de Marcou şi-i întinse mâna.

— *Ciao!* spuse el.

Marcou se făcu palid, chipul lui de cântăreţ cu succes la public împietri şi, timp de o clipă, avu o expresie plină de răutate. Apoi se răsuci brusc pe călcâie şi ieşi. Lassalle, palid şi el, îl privi pe Yvars fără să-i întindă mâna.

— Duceţi-vă dracului, le strigă.

Când se întoarseră în atelier, muncitorii prânzeau. Ballester nu era acolo. Marcou spuse doar atât:

— Vorbe goale, şi se duse la locul lui.

Esposito, care muşca din pâine, se opri şi-i întrebă ce-i răspunseseră patronului. Yvars spuse că nu-i răspunseseră nimic. Apoi îşi aduse taşca şi se aşeză pe bancul la care lucra, începuse să mănânce, când îl zări în apropiere pe Saïd, culcat pe spate pe un morman de aşchii, privind în gol către geamurile înalte albăstrite de cerul

care începuse să-şi piardă din strălucire. Îl întrebă dacă prânzise. Saïd îi spuse că a mâncat nişte smochine. Yvars se opri din mestecat. Tulburarea care nu-i dădea pace după întrevederea cu Lassalle i se risipi dintr-odată, lăsând locul unei minunate călduri lăuntrice. Se ridică, rupse în două pâinea din care mânca şi, când Saïd se împotrivi, îi spuse că săptămâna viitoare lucrurile se vor îndrepta:

— Şi atunci o să-mi dai şi tu.

Saïd surâse. Începu să muşte din pâinea cu brânză pe care i-o dăduse Yvars, dar fără grabă, ca un om căruia nu-i este foame.

Esposito luă o oală veche şi aprinse un foc mic de aşchii, îşi încălzi cafeaua pe care şi-o adusese într-o sticlă. Le spuse că era un dar pe care băcanul lui îl făcuse întregului atelier când aflase că greva a dat greş. Un borcănaş de muştar trecu din mână în mână. Esposito vărsă pentru fiecare din cafeaua gata îndulcită. Saïd o sorbi cu mai multă plăcere decât mâncase. Esposito bău cafeaua care mai rămăsese pe fund, de-a dreptul din oala fierbinte, plescăind din buze şi înjurând. Chiar atunci intră şi Ballester şi anunţă începutul lucrului.

Pe când se ridicau, strângându-şi hârtiile şi vasele în care îşi aduseseră mâncarea, Ballester veni în mijlocul lor şi, pe neaşteptate, le spuse că eşecul grevei fusese, e drept, o lovitură grea pentru toţi, pentru el, ca şi pentru ei, dar că asta nu-i îndreptăţeşte să se poarte ca nişte copii şi că nu le slujea la nimic dacă făceau pe supăraţii. Esposito, care mai ţinea încă oala în mâini, se întoarse către el. Faţa lui mare şi prelungă se făcuse roşie, Yvars ştia dinainte ce va spune şi că toţi gândeau la fel, că nu făceau pe supăraţii, că li se închisese gura – „dacă le place, bine, dacă nu, n-au decât să-şi caute în altă parte de lucru" – şi că mânia şi neputinţa dor uneori atât de mult, încât nici să strigi nu mai poţi. Erau doar bărbaţi în toată firea, cum le-ar fi stat dacă s-ar fi apucat acum să zâmbească şi să facă frumos? Dar Esposito nu spuse nimic din toate astea, mânia i se şterse treptat de pe chip, şi el îl bătu încetişor pe umăr pe Ballester, în timp ce toţi ceilalţi îşi reluară

lucrul. Din nou ciocanele răsunară, din nou marele hangar se umplu de larma binecunoscută şi de mirosul aşchiilor şi al hainelor vechi, îmbibate de sudoare. Ferăstrăul cel mare huruia, muşcând din lemnul verde al doagei pe care Esposito o împingea încet sub tăiş. Din locul tăieturii izvora n rumeguş umed, care acoperea ca un fel de pesmet mâinile mari şi păroase ce strângeau puternic lemnul, de o parte şi de alta a lamei scrâşnitoare. După fiecare doagă retezată, de câteva clipe nu se mai auzea decât zgomotul motorului.

Yvars, aplecat pe rindea, îşi simţea spinarea obosită. De obicei, oboseala venea mai târziu. Era limpede că în aceste săptămâni, în care stătuse degeaba, îşi pierduse deprinderile de a lucra. Dar în acelaşi timp se gândea că munca manuală când nu-i numai muncă de precizie, devine tot mai grea odată cu vârsta. Oboseala aceasta îi vestea bătrâneţea apropiată. Munca fizică ajunge până la urmă să fie un adevărat blestem, care precede sfârşitul, şi, după o zi istovitoare, somnul seamănă cu moartea. Avea dreptate băiatul lui când voia să se facă învăţător, cei care ţin discursuri despre munca manuală nu ştiu ce spun.

Când Yvars se îndreptă din şale, ca să mai răsufle puţin şi să-şi mai alunge gândurile negre, soneria se auzi din nou. Suna prelung, dar într-un chip atât de ciudat, cu pauze scurte şi cu reluări poruncitoare, încât muncitorii se opriră din lucru. Ballester o ascultă, surprins, apoi se hotărî şi porni încet către uşă. Plecase de câteva clipe, când soneria încetă. Se apucară iar de lucru. Dar nu după multă vreme uşa se trânti de perete şi-l văzură pe Ballester cum alerga către vestiar. Ieşi de acolo încălţat cu sandale şi, trăgându-şi haina pe el, îi spuse lui Yvars în goană:

— Fetiţa se prăpădeşte, mă duc să-l aduc pe Germain, şi alergă spre poartă.

Doctorul Germain era medicul atelierului; locuia în acelaşi cartier. Yvars le spuse şi celorlalţi vestea fără să mai adauge nimic. Se adunaseră în jurul lui şi se priveau între ei, stingheriţi. Nu se mai auzea decât motorul ferăstrăului mecanic, învârtindu-se în gol.

— Poate că nu e nimic grav, spuse unul din ei.

Apoi fiecare se întoarse la locul său, atelierul se umplu iar de zgomot, dar acum munceau cu mai puţină înverşunare, ca şi cum ar fi aşteptat ceva.

După un sfert de oră, Ballester intră din nou, îşi agăţă haina în cui şi, fără un cuvânt, ieşi pe uşă. Prin geamuri se vedea cum lumina începe uşor să scadă. Puţin după aceea, în răstimpurile în care ferăstrăul nu muşca din lemn, se auzi înăbuşit sirena unei ambulanţe, mai întâi în depărtare, apoi mai aproape. Acum se oprise la poartă, tăcută. O clipă mai târziu, Ballester se întoarse şi toţi se apropiară de el. Esposito opri motorul. Ballester le spuse că, pe când se dezbrăca în camera ei, fetiţa se prăbuşise la pământ, ca secerată.

— Ce spui! zise Marcou.

Ballester dădu din cap şi făcu un gest vag către atelier, dar se vedea că e tulburat! se auzi din nou sirena ambulanţei. Stăteau cu toţii acolo, în atelierul tăcut, sub valurile de lumină galbenă ce se revărsau prin geamurile mari, şi mâinile lor aspre atârnau, inutile, de-a lungul pantalonilor vechi, murdari de rumeguş.

Restul după-amiezii trecu cu mare greutate. Yvars se simţea iar obosit şi cu inima împovărată. Ar fi vrut să vorbească, dar nu avea nimic de spus, nici el, şi nici ceilalţi. Pe feţele lor tăcute se citea doar mâhnirea şi un fel de îndărătnicie. Uneori se năştea în el cuvântul nenorocire, dar numai pentru o clipă, spre a pieri de îndată, ca o băşică de aer, care nici nu a apucat bine să ia fiinţă că s-a şi spart. Dorea să se întoarcă acasă, la băiat, la Fernande, la terasa lui. Tocmai atunci Ballester vesti sfârşitul lucrului. Ferăstraiele se opriră, începură fără grabă să stingă focurile şi să-şi rânduiască sculele, apoi se îndreptară unul câte unul către vestiar. Saïd rămase ultimul. Trebuia să măture hangarul şi să stropească pământul plin de praf. Când Yvars ajunse la vestiar, Esposito, uriaş şi păros, era sub duş. Stătea întors cu spatele, săpunindu-se cu zgomot. De obicei glumeau pe socoteala lui, deoarece ursul acesta ruşinos îşi ascundea

cu încăpăţânare părţile nobile. Dar astăzi nimeni nu păru să-l bage în seamă. Esposito ieşi de-a-ndărătelea, înfăşurându-şi prosopul în jurul şalelor, ca pe un şorţ. Apoi intrară pe rând şi ceilalţi, şi Marcou tocmai se plesnea cu putere peste trupul gol, când, deodată, auziră cum poarta atelierului aluneca pe roata ei de fontă. Lassalle intră.

Era îmbrăcat tot ca atunci când venise prima oară dar avea părul în dezordine. Se opri în prag, îşi plimbă privirea prin atelierul mare şi pustiu, înaintă câţiva paşi, se mai opri o dată şi se uită către vestiar. Esposito, cu şalele înfăşurate în prosop, se întoarse către el. Stătea aşa gol, stânjenit, şi se lăsa uşor când pe un picior, când pe celălalt. Lui Yvars îi fulgeră prin minte că Marcou ar fi trebuit să spună ceva. Dar Marcou rămase ascuns după perdeaua de apă. Esposito îşi luă cămaşa şi tocmai o trăgea pe el cu mişcări repezi, când Lassalle spuse:

— Bună seara, cu o voce puţin răguşită, şi porni către uşi.

Când Yvars se gândi că ar fi trebuit să-l cheme înapoi, uşa se şi închisese.

Yvars se îmbrăcă fără să se mai spele, le spuse şi el bună seara, dar din toată inima, şi toţi îi răspunseră cu aceeaşi căldură. Ieşi repede, se duse la bicicletă şi se urcă pe şa, simţind iar oboseala din spinare. Începu să străbată oraşul forfotind de lume în înserarea care se lăsa. Mergea repede voia să ajungă cât mai repede la casa lui bătrânească şi la terasă. Se va spăla în spălătorie, şi apoi va sta să privească marea, care, mai întunecată decât de dimineaţă, îl însoţea încă de pe acum pe deasupra liniei înclinate a bulevardului. Dar şi fetiţa îl însoţea, şi Yvars nu-şi putea lua nicio clipă gândul de la ea.

Acasă, băiatul se întoarse de la şcoală şi citea o revistă. Fernande îl întrebă pe Yvars dacă totul a mers bine. El nu-i răspunse, se spălă în spălătorie, apoi se aşeză pe bancă, cu spatele rezemat de zidul scund al terasei. Deasupra lui atârnau câteva rufe cârpite, cerul era străveziu, şi, dincolo de zid, se întindea marea blândă din fiecare seară. Fernande adusese rachiul de anason, două

pahare, cana cu apă rece, şi se aşeză lângă bărbatul ei. El îi povesti totul, ţinând-o de mână, ca în primii lor ani de căsătorie. Când termină de vorbit, rămase nemişcat, cu faţa spre mare, peste care cădea grăbită, de la un capăt la celălalt al zării, înserarea.

— El e de vină, spuse Yvars.

Ar fi vrut să fie tânăr, şi să fie tânără şi Fernande, şi să plece amândoi departe, dincolo de mare.

OASPETELE

Învăţătorul îi privea pe cei doi oameni cum urcă spre el. Unul era călare, celălalt mergea pe jos. Nu apucaseră încă pe cărarea pieptişă ce ducea către şcoala înălţată pe povârnişul colinei. Se chinuiau din greu, înaintând cu mare încetineală prin zăpadă, printre pietre, pe întinderea nesfârşită a podişului înalt şi pustiu. Din când în când, calul se poticnea. Nu se auzea încă, dar se zăreau şuviţele de abur care-i ţâşneau atunci pe nări. Era limpede că măcar unul din cei doi bărbaţi cunoştea bine locurile. Ţineau drumul cel bun, deşi de câteva ore era ascuns cu totul sub un strat de zăpadă murdară. Învăţătorul socoti că până sus pe colină mai au o jumătate de oră. Era frig. Intră în şcoală să-şi ia o flanelă.

Străbătu clasa goală şi îngheţată. Pe tablă, cele patru fluvii ale Franţei, desenate cu crete de culori diferite, curgeau de trei zile către estuarul lor. Zăpada căzuse pe neaşteptate pe la jumătatea lui octombrie, fără să fi fost vestită de obişnuitele ploi, şi douăzeci de elevi care locuiau în satele răspândite pe podiş nu mai veneau la şcoală. Nu-i rămânea decât să aştepte timpul frumos. Daru nu mai făcea foc decât în singura lui cameră, învecinată cu sala de clasă şi având ferestrele către răsărit, înspre podiş. Una din ferestre dădea, ca şi cele ale clasei, către miazăzi. Privită din partea aceea, şcoala se afla la câţiva kilometri de locul unde podişul începea să coboare spre sud. Când vremea era senină, se zărea dunga violetă a şirului de

munţi, în care se deschidea poarta deşertului.

După ce se mai încălzi puţin, Daru se întoarse la fereastra de unde-i văzuse prima oară pe cei doi. Acum nu se mai zăreau. Începuseră, aşadar, să urce pe potecă. Cerul nu mai era atât de întunecat; în timpul nopţii ninsoarea se oprise. Dimineaţa învăluise totul într-o lumină murdară, care abia se mai limpezise puţin, pe măsură ce norii groşi se ridicau în înaltul cerului. Se făcuse două după-amiază, dar ai fi zis că ziua începe abia atunci. Totuşi era mai bine decât în ultimele trei zile, când ninsoarea căzuse deasă, în întunericul fără sfârşit, spulberată de palele de vânt care zgâlţâiau întruna uşa dublă a clasei. În tot acest răstimp, Daru stătuse în camera lui, de unde nu ieşea decât până la magazie, ca să dea de mâncare găinilor şi să ia cărbuni. Din fericire, camioneta care venea regulat de la Tadjid, satul cel mai apropiat dinspre nord îi adusese provizii cu două zile înainte de viscol. Peste patruzeci şi opt de ore trebuia să vină iar.

De altfel, avea cu ce să reziste şi unui asediu, căci camera îi era ticsită cu saci de grâu, pe care primăria îi lăsase în grija lui, spre a-i împărţi acelora dintre elevii săi ale căror familii avuseseră de suferit de pe urma secetei. De fapt, nenorocirea îi lovise pe toţi, căci toţi erau săraci. Zilnic Daru împărţea copiilor câte o raţie, care, nu încăpea îndoială, le lipsise în acele zile de viforniţă. Poate că vreun tată sau vreun frate mai mare vor veni astă seară, şi el le va putea da puţin grâu. Trebuiau s-o scoată la capăt până la recolta viitoare, doar până atunci. Gerul trecuse şi vapoare întregi cu cereale soseau acum din Franţa. Dar nu-i va fi uşor să uite mizeria acelor luni, armata de fantome în zdrenţe rătăcind sub soarele dogoritor, podişurile arse, pământull chircindu-se treptat, pârjolit până în adâncuri, pietrele făcându-se pulbere sub călcâi. Oile muriseră cu miile, şi, ici-colo, uneori neştiuţi de nimeni, şi oamenii.

În faţa mizeriei celorlalţi, el, care trăia aproape ca un călugăr în acel colţ uitat de lume, mulţumindu-se cu puţinul pe care-l avea şi cu traiul aspru, se simţise bogat

când se gândise la camera lui cu zidurile tencuite, la divanul îngust, la rafturile din lemn nevopsit, la fântâna din curte, la camioneta care-i aducea în fiecare săptămână apă şi hrană. Şi, deodată, începuse să cadă zăpada, pe neaşteptate, înainte ca ploaia să fi adus uşurarea mult nădăjduită. Viaţa era crâncenă în această ţară iar oamenii nu o făceau cu nimic mai uşoară. Daru se născuse însă aici. În oricare alt loc din lume s-ar fi simţit exilat.

Ieşi şi făcu vreo câţiva paşi pe pământul bătătorit din faţa şcolii. Cei doi ajunseseră acum la jumătatea urcuşului. Îl recunoscu pe cel care mergea călare. Era Balducci, bătrânul jandarm pe care-l cunoştea de atâta vreme. Balducci ţinea în mână o frânghie, la capătul căreia se afla un arab. Acesta venea în urma calului, cu mâinile legate şi cu capul în pământ. Jandarmul făcu un gest de salut, Daru însă nu-i răspunse, neputându-şi lua ochii de la arab. Omul, înveşmântat într-o djelaba, cândva albastră, încălţat cu sandale şi cu ciorapi grosolani de lână, purta un turban strâmt şi nu prea înalt. Balducci îşi mâna calul la pas, de teamă să nu-l rănească pe arab, şi grupul înainta anevoie.

Când socoti că poate fi auzit, Balducci strigă:

— Mi-a trebuit un ceas ca să fac cei trei kilometri de la El Ameur şi până aici.

Daru nu-i răspunse. Scurt şi îndesat în flanela lui groasă, îl privea cum urcă. Arabul nu-şi ridicase capul nici măcar o singură dată.

— Bun venit, spuse Daru, când cei doi ajunseră în faţa şcolii. Intraţi să vă încălziţi.

Balducci coborî greoi de pe cal, ţinând întruna capătul frânghiei. Îi zâmbi învăţătorului pe sub mustăţile zbârlite. Ochii lui mici şi negri, înfundaţi sub fruntea arsă de soare, şi zbârciturile din jurul gurii îi dădeau o înfăţişare atentă şi sârguincioasă.

Daru duse calul de căpăstru în magazie şi se întoarse la cei doi oameni care-l aşteptau acum în şcoală. Îi pofti în camera lui.

— O să fac focul în clasă, spuse el. Acolo ne vom simţi mai în largul nostru.

Când se întoarse în cameră, văzu că Balducci se aşezase pe divan. Deznodase frânghia care-l ţinea legat de arab, iar acesta se ghemuise lângă sobă. Cu mâinile legate, cu turbanul împins spre ceafă, privea către fereastră. Daru nu-i văzu în prima clipă decât buzele uriaşe, groase, netede, aproape negroide; nasul însă era drept, ochii întunecaţi, cu privirea înfrigurată. Turbanul descoperea o frunte încăpăţânată şi, sub pielea arsă de soare, dar care pălise puţin din pricina frigului, întregul chip avea o înfăţişare neliniştită şi totodată răzvrătită, ce-l izbi puternic pe Daru atunci când arabul, întorcându-şi faţa către el, îl privi drept în ochi.

— Treceţi alături, le spuse învăţătorul, o să vă fac un ceai de izmă.

— Mulţumesc, spuse Balducci. Ce corvoadă! De-aş ieşi mai repede la pensie! Şi adresându-se în arabă prizonierului:

— Hai, vino.

Arabul se ridică şi, fără grabă, ţinându-şi dinainte mâinile legate, trecu în clasă.

Odată cu ceaiul, Daru aduse şi un scaun. Dar Balducci se şi cocoţase pe prima bancă, în timp ce arabul se ghemuise lângă catedră, în faţa sobei aflate între ea şi fereastră. Când întinse prizonierului paharul cu ceai, Daru şovăi o clipă în faţa mâinilor lui legate.

— N-am putea să-l dezlegăm?

— Bineînţeles, spuse Balducci. Îl legasem doar pentru drum.

Dădu să se ridice. Daru însă i-o luă înainte, aşeză paharul pe duşumea şi îngenunche lângă arab. Acesta, fără un cuvânt, se uita, cu ochii lui înfriguraţi, cum Daru îi desface legăturile. Când se văzu dezlegat, îşi frecă între ele încheieturile umflate, apucă paharul cu ceai şi sorbi lichidul fierbinte cu înghiţituri mici şi dese.

— Aşa, spuse Daru. Şi încotro, dacă nu-i cu supărare?

Balducci îşi ridică mustaţa din paharul cu ceai:

— Aici, fiule.

— Ciudaţi elevi, n-am ce spune! Dormiţi la mine?

— Nu. Eu mă întorc la El Ameur. Iar tu o să-l predai pe omul ăsta la Tânguit. E aşteptat acolo.

Balducci îl privea pe Daru surâzându-i prietenos.

— Ce tot spui! zise învăţătorul. Îţi baţi joc de mine?

— Nu, fiule. Ăsta-i ordinul.

— Ordinul? Dar eu nu-s un... Daru şovăi; nu voia să-l mâhnească pe bătrânul corsican. Asta nu-i treaba mea.

— Cu asta n-ai spus mare lucru. La război nu faci numai ce-ţi place.

— O să aştept atunci să înceapă războiul. Balducci dădu din cap.

— Aşa să faci. Dar până una alta astea sunt ordinele şi te privesc şi-pe tine. Se pare că au început să se mişte. Peste tot se vorbeşte că se vor răscula. Trebuie să ne socotim ca şi mobilizaţi.

Daru îşi păstra însă aceeaşi înfăţişare încăpăţânată.

— Ascultă, fiule, spuse Balducci. Ţin mult la tine, fii om de înţeles. Nu suntem decât doisprezece la El Ameur şi trebuie să patrulăm pe un teritoriu mare cât un departament. Trebuie să fiu înapoi chiar astă-seară. Mi s-a spus să ţi-l las pe amărâtul ăsta şi să mă întorc fără întârziere. Nu puteau să-l mai ţină acolo. Tot satul era în fierbere, voiau să ni-l ia. Trebuie să-l duci la Tânguit chiar mâine. Nu eşti tu omul care să se teamă de douăzeci de kilometri de mers pe jos. Asta-i tot ce ţi se cere. Apoi o să te poţi întoarce la elevii tăi şi la viaţa liniştită de până acum.

Dincolo de zid, calul sforăi şi lovi cu copita în duşumea. Daru privea pe fereastră. Vremea se îmbunătăţea, cerul se lumina văzând cu ochii deasupra podişului nins. Când zăpada se va fi topit, soarele va stăpâni iarăşi, dogorind ca şi mai înainte, câmpiile de piatră. Şi iarăşi, zile de-a rândul, o lumină uscată se va revărsa, din cerul încremenit, peste întinderea pustie, unde nimic nu amintea de oameni.

— Ce-a făcut? spuse el întorcându-se către Balducci. Şi înainte ca jandarmul să fi deschis gura, mai întrebă: Ştie franţuzeşte?

— Nu, nicio vorbă. De o lună îl tot caută, dar ai lui îl ascundeau. L-a omorât pe văru-său.

— E împotriva noastră?

— Nu cred. Dar poţi să ştii?

— De ce l-a omorât?

— S-au certat între ei, cred. Se pare că unul îi era dator celuilalt nişte grâu. Lucrurile sunt cam încurcate. L-a omorât pe văru-său cu un cosor. Cum ai tăia un berbec: hârşti, şi gata!

Balducci se prefăcu a-şi trece un tăiş peste beregată, şi arabul îl urmărea acum atent, cu un fel de nelinişte. Daru simţi cum îl năpădeşte un val de mânie împotriva acestui om, împotriva tuturor oamenilor, a răutăţii lor jalnice, a urii lor neistovite, a setei lor de sânge.

Dar ceainicul bolborosea pe plită. Îi turnă iar ceai lui Balducci, şovăi, apoi îi turnă din nou şi arabului, care bău şi de data asta cu lăcomie. Cum îşi ţinea braţele ridicate, veşmântul i se desfăcu şi învăţătorul îi zări pieptul slab şi vânjos.

— Îţi mulţumesc, fiule, spuse Balducci. Şi acum, am luat-o din loc.

Se ridică şi se îndreptă către arab, scoţând din buzunar o bucată de frânghie.

— Ce vrei să faci? întrebă pe un ton sec Daru.

Balducci, nedumerit, îi arătă frânghia.

— Nu-i nevoie.

Bătrânul jandarm şovăi:

— Cum vrei. Măcar eşti înarmat?

— Am o puşcă de vânătoare.

— Unde?

— În cufăr.

— Ar trebui s-o ţii lângă pat.

— De ce? Nu văd de ce m-aş teme.

— Tu nu eşti în toate minţile, fiule. Dacă se răzvrătesc, nimeni nu mai e la adăpost, aceeaşi primejdie ne pândeşte pe toţi.

— Mă voi apăra. Am vreme să-i văd când vin.

Balducci începu să râdă, apoi, pe neaşteptate,

mustaţa îi acoperi dinţii încă albi.

— Ai vreme să-i vezi? Straşnic! Asta şi spuneam întotdeauna ai fost cam ţicnit. De asta te şi iubesc atâta, şi fiu-meu e la fel.

În timp ce vorbea, îşi scosese revolverul şi îl aşezase pe catedră.

— Ia-l. N-am nevoie de două arme până la El Ameur.

Revolverul strălucea pe scândura vopsită în negru. Când jandarmul se întoarse către el, învăţătorul îi simţi izul de curea şi de cal.

— Ascultă, Balducci, spuse deodată Daru, mi-e silă de toate astea, şi de prizonierul tău mai mult ca de orice. Dar nici nu mă gândesc să-l predau. Mă voi bate, dacă va trebui. Dar asta nu.

Bătrânul jandarm rămase în picioare în faţa lui, privindu-l cu severitate.

— Nu e bine ce faci, rosti el rar. Nici mie nu-mi place treaba asta. Nu te obişnuieşti atât de uşor să târăşti după tine un om legat. Am îmbătrânit în slujbă şi tot mi-e ruşine. Dar nici nu-i putem lăsa să-şi facă de cap.

— Nu-l voi preda, repetă Daru.

— Ăsta-i ordinul, fiule, ţi-am mai spus.

— Nu fac una ca asta orice s-ar întâmpla. Spune-le ce ţi-am spus: nu-l predau.

Se vedea limpede că Balducci se străduie să găsească o soluţie. Îl privi pe arab şi apoi iar pe Daru. În sfârşit se hotărî.

— Nu, n-o să le spun nimic. Dacă nu vrei să ne ajuţi, n-ai decât, eu n-o să te denunţ. Am primit ordinul să-ţi las prizonierul, şi ţi-l las. Semnează-mi hârtia asta.

— Nu-i nevoie. N-o să tăgăduiesc că mi l-ai adus aici.

— Eşti nedrept cu mine. Ştiu că vei spune adevărul. Te-ai născut aici, eşti un om de nădejde. Dar trebuie să semnezi; ăsta-i regulamentul.

Daru deschise sertarul, scoase o sticluţă cu cerneală violetă, tocul de lemn roşu cu peniţă specială, cu care făcea literele model pe caietele de caligrafie ale elevilor săi, şi semnă. Jandarmul împături cu grijă hârtia şi o puse

în portofel. Apoi se îndreptă către uşă.

— Te însoţesc, zise Daru.

— Nu, spuse Balducci. Nu te strădui să fii politicos. M-ai jignit.

Îl privi pe arab, care stătea nemişcat în acelaşi loc, oftă cu necaz şi se întoarse iar către uşă:

— Rămâi cu bine, fiule, spuse el.

Uşa se trânti în urma lui. Balducci se ivi în dreptul ferestrei, apoi dispăru. Zăpada îi înăbuşea paşii. Calul se mişcă dincolo de zid, găinile cotcodăciră speriate. O clipă mai târziu, Balducci trecu din nou prin faţa ferestrei, ducând calul de căpăstru. Înainta spre potecă, fără să se mai uite îndărăt şi se făcu nevăzut, urmat de cal. Un bolovan se auzi rostogolindu-se domol. Daru se întoarse către prizonier. Acesta nu se clintise din locul lui dar îi urmărea fiecare mişcare cu privirea.

— Aşteaptă, spuse învăţătorul în arabă şi se îndreptă către uşa camerei. Pe prag se răzgândi, se duse la catedră, luă revolverul şi-l băgă în buzunar. Apoi, fără să se uite la prizonier, intră în cameră.

Rămase multă vreme întins pe divan, privind cum cerul se întunecă treptat şi ascultând tăcerea. În primele zile când venise aici, îndată după terminarea războiului, tăcerea aceasta îi păruse chinuitoare. Ceruse un post în orăşelul de la poalele munţilor care despart deşertul de podişurile înalte. Acolo, pereţii stâncoşi, verzi şi negri către miazănoapte, trandafirii sau violeţi spre miazăzi, se înălţau la hotarul veşnicei veri. Îl numiseră într-un post aflat mai la nord, chiar pe podiş. La început îndurase cu greu pustietatea şi tăcerea acestor pământuri sterpe, unde, cât cuprindeai cu ochii, nu vedeai decât pietre. Ici-colo, brazde adânci, aducând cu nişte arături, fuseseră săpate pentru a scoate la iveală o anume piatră de construcţie. Oamenii din partea locului nu arau decât ca să culeagă pietre. Uneori râcâiau câţiva pumni din pământul strâns de-a lungul anilor în vreo văgăună, folosindu-l ca îngrăşământ pentru grădinile sărace de prin sate. Ţara întreagă era pe trei sferturi acoperită numai cu pietre.

Oraşele se năşteau, străluceau, apoi piereau. Oamenii trăiau, se iubeau sau se urau, apoi mureau. În acest deşert nimeni, nici el şi nici oaspetele său, nu însemna nimic. Şi totuşi, Daru ştia că, departe de acest deşert, niciunul şi nici celălalt n-ar fi putut trăi cu adevărat.

Când se ridică de pe divan, din sala de clasă nu se auzea nici cel mai mic zgomot. Îl uimi bucuria care-l năpădise la gândul că arabul a fugit, că este iar singur şi că nu mai are de luat nicio hotărâre. Dar prizonierul era tot acolo. Doar că se culcase cât era de lung între sobă şi catedră, şi, cu ochii deschişi, privea în tavan. Acum i se vedeau bine buzele groase, care-i dădeau o înfăţişare îndărătnică.

— Vino, spuse Daru.

Arabul se ridică şi-l urmă. Intrară amândoi în cameră şi învăţătorul îi arătă un scaun lângă masă, chiar sub fereastră. Arabul se aşeză jos, privindu-l pe Daru.

— Ţi-e foame?

— Da, spuse prizonierul.

Daru puse pe masă două tacâmuri. Luă făină şi ulei, frământă într-o farfurie puţin aluat şi aprinse sobiţa cu gaz. În timp ce turta se cocea, ieşi şi aduse din magazie puţină brânză, câteva ouă, curmale şi lapte condensat. Când socoti că turta e coaptă, o puse la răcit pe marginea ferestrei, încălzi nişte lapte condensat subţiat cu apă şi sparse ouăle pentru omletă. În timp ce le bătea, se izbi cu braţul de revolverul pe care-l avea în buzunarul drept. Lăsă castronul pe masă, trecu în clasă şi băgă revolverul în sertarul de la catedră. Când se întoarse în cameră, se înnopta. Aprinse lumina şi-i întinse arabului mâncarea, spunându-i:

— Mănâncă.

Acesta luă o bucată de turtă, o duse repede la gură, dar se opri:

— Şi tu? spuse el.

— Mănânc şi eu după ce termini tu.

Buzele groase se întredeschiseră, arabul şovăi, apoi muşcă zdravăn din turtă.

După ce termină de mâncat, arabul îl privi pe învăţător.

— Tu eşti judecătorul?

— Nu, la mine rămâi doar până mâine.

— De ce mănânci cu mine?

— Mi-e foame.

Prizonierul tăcu. Daru se ridică şi ieşi. Aduse din magazie un pat de campanie, îl întinse între masă şi sobă, perpendicular pe patul lui. Dintr-o valiză mare, care, sprijinită în picioare, într-un colţ, îi slujea drept raft pentru dosare, scoase două pături şi le aşternu pe patul de campanie. Apoi se opri în mijlocul camerei, rămase aşa o clipă şi, în sfârşit, se aşeză pe patul lui. Terminase cu toate treburile şi cu toate pregătirile. Acum nu mai avea încotro, trebuia să-l privească pe prizonier. Îl privi, aşadar, încercând să şi-l închipuie cu faţa schimonosită de furie. Dar nu izbutea. Nu vedea decât o privire întunecată şi strălucitoare şi o gură animalică.

— De ce l-ai omorât? spuse, cu o voce atât de duşmănoasă, încât fu uimit el însuşi când se auzi.

Arabul privi în lături.

— A fugit. Am alergat după el.

Înălţă către Daru nişte ochi întrebători şi trişti.

— Şi acum ce-or să-mi facă?

— Ţi-e frică?

Prizonierul se crispă, ferindu-şi privirea.

— Îţi pare rău?

Arabul îl privi, cu gura deschisă. Era limpede că nu înţelege. Mânia punea stăpânire pe Daru. În acelaşi timp îşi simţea stângaci şi ne la îndemână trupul mare, înghesuit între cele două paturi.

— Culcă-te aici, spuse cu nerăbdare. Ăsta-i patul tău.

Arabul nu se clintea. Îl strigă pe Daru:

— Ascultă!

Învăţătorul îl privi.

— Jandarmul se întoarce mâine?

— Nu ştiu.

— Vii şi tu cu noi?

— Nu ştiu. De ce?

Prizonierul se ridică şi se întinse peste pătură, cu picioarele către fereastră. Lumina becului îl izbea drept în ochi. Îi închise.

— De ce? repetă Daru, stând în picioare în faţa patului.

Arabul deschise ochii sub lumina orbitoare şi îl privi, străduindu-se să nu clipească.

— Vino cu noi, îi spuse.

Se făcuse miezul nopţii şi Daru tot nu adormise. Se băgase în pat după ce lepădase totul de pe el. Avea obiceiul să doarmă gol. Dar când se văzu dezbrăcat, şovăi. Se simţea vulnerabil, ar fi vrut să-şi pună hainele. Apoi ridică din umeri. Văzuse multe în viaţă, şi, dacă va fi nevoie, îşi va zdrobi adversarul. Din patul lui putea să-l vadă cum stă întins pe spate, tot nemişcat, cu ochii închişi sub lumina violentă.

Când Daru stinse becul, întunericul se închegă parcă dintr-odată. Treptat, noaptea începu să învie în fereastra unde cerul fără stele vibra stins. Învăţătorul desluşi curând trupul culcat din faţa lui. Arabul nu făcea nicio mişcare, dar părea că ţine ochii deschişi. Un vânt slab dădea târcoale şcolii. Poate că va izgoni norii şi soarele va lumina iarăşi.

În timpul nopţii vântul se înteţi. Găinile dădură semne de nelinişte, apoi se potoliră. Arabul se răsuci pe o parte, întorcându-se cu spatele la Daru, căruia i se păru că-l aude gemând. Stătu la pândă, urmărindu-i respiraţia, mai puternică şi mai regulată decât până atunci. Asculta răsuflarea aceea atât de apropiată şi se lăsa în voia gândurilor, fără să poată adormi.

În camera în care de un an se deprinsese să doarmă singur, prezenţa aceasta îl stingherea. Îl stingherea şi pentru că îi impunea un fel de fraternitate, pe care o refuza în împrejurările de faţă, dar pe care o cunoştea bine. Între bărbaţi, soldaţi sau prizonieri, care împart

împreună aceeaşi cameră, se naşte o ciudată legătură, ca şi cum, părăsindu-şi armurile odată cu hainele, s-ar întâlni în fiecare seară, dincolo de tot ce-i desparte, în străvechea comunitate a visului şi a oboselii. Daru izgoni acest gând: prostii, trebuia să doarmă.

Totuşi, puţin mai târziu, când arabul se mişcă abia auzit, învăţătorul era tot treaz. Când prizonierul se mişcă a doua oară, Daru se încordă, cu tot trupul la pândă. Arabul se ridică încet, sprijinindu-se în coate, cu gesturi de somnambul. Aşezat pe marginea patului, aşteptă, neclintit, fără să-şi întoarcă privirea către Daru, ca şi cum ar fi ascultat cu toată fiinţa. Daru nu se clinti, îşi aminti că revolverul rămăsese în sertarul catedrei. Cel mai bun lucru ar fi fost să intervină pe dată. Totuşi continuă să-l observe pe prizonier, care, cu aceeaşi mişcare alunecoasă, îşi lăsă picioarele pe duşumele, aşteptă puţin, apoi porni să se ridice încet. Daru tocmai voia să-l strige, când arabul începu să meargă cu paşi fireşti, dar fără să facă cel mai mic zgomot. Se îndrepta către uşa din fund, care dădea spre magazie. Apăsă pe clanţă cu grijă şi ieşi, trăgând uşa după el, dar fără s-o închidă. Daru nu se clintise: „Fuge, gândea el. Cu atât mai bine!” Totuşi îşi încordă auzul. La găini era linişte: însemna că omul e pe podiş. Atunci ajunse până la el un zgomot slab de apă, despre care se întrebă ce poate fi, până în clipa în care arabul se ivi din nou în uşă, o închise cu grijă şi se culcă la loc, fără zgomot. Atunci Daru se întoarse cu spatele şi adormi. Ceva mai târziu i se păru că aude, din adâncurile somnului, paşi furişându-se în jurul şcolii. „Visez, visez!” îşi spunea întruna. Şi dormea mai departe.

Când se trezi, cerul era senin, prin crăpăturile ferestrei pătrundea aerul rece şi curat. Arabul dormea, încovrigat sub pături, cu gura căscată, doborât de somn. Dar când Daru îl zgâlţâi, tresări puternic, privindu-l fără să-l recunoască, cu nişte ochi de nebun şi cu o expresie atât de înfricoşată, încât învăţătorul se dădu un pas îndărăt.

— Nu te teme. Sunt eu. Trebuie să mâncăm.

Arabul dădu din cap, încuviinţând. Faţa lui era acum liniştită, dar avea aceeaşi expresie absentă şi distrată.

Cafeaua era gata. O băură, aşezaţi alături pe patul de campanie, muşcând fiecare dintr-o bucată de turtă. Apoi Daru îl duse pe arab în magazie şi-i arătă robinetul la care să se spele. Se întoarse în cameră, strânse păturile şi patul de campanie, îşi făcu patul şi deretică prin încăpere. Apoi ieşi în faţa şcolii, trecând prin clasă. Soarele începuse să se înalţe pe cerul albastru. O lumină proaspătă şi vie se revărsa peste podişul pustiu. Pe cărare, zăpada începuse pe alocuri să se topească. Curând aveau să iasă din nou la iveală pietrele. Aşezat la marginea podişului, învăţătorul privea întinderea pustie. Se gândea la Balducci. Îl mâhnise şi, într-un fel, îl dăduse afară, ca şi cum n-ar fi vrut să fie băgat în aceeaşi oală cu el. Îi mai sunau încă în urechi cuvintele de rămas bun ale jandarmului, şi, fără să ştie bine de ce, îşi simţea sufletul nespus de pustiu şi de vulnerabil. În acea clipă, de partea cealaltă a şcolii, prizonierul tuşi. Daru îl ascultă, aproape fără voie, apoi, furios, azvârli cu o piatră, care şuieră prin aer şi se înfundă în zăpadă. Crima prostească a acelui om îl revolta, dar ar fi păcătuit împotriva onoarei dacă l-ar fi predat. Gândul acesta era de-ajuns pentru a-l face să se simtă umilit până la nebunie. Îi blestema pe ai săi, pentru că i-l trimiseseră pe arab, dar şi pe acesta, fiindcă îndrăznise să ucidă şi nu ştiuse să fugă. Daru se ridică, se învârti de câteva ori prin faţa şcolii, aşteptă, apoi intră înăuntru.

Arabul, aplecat deasupra pardoselii de ciment din magazie, se spăla pe dinţi cu două degete. Daru îl privi, apoi îi spuse:

— Vino.

Intră în cameră primul. Îmbrăcă peste flanelă o haină de vânătoare şi se încălţă cu bocanci. Aşteptă în picioare ca arabul să-şi pună turbanul şi sandalele. Trecură prin şcoală şi învăţătorul îi arătă tovarăşului său ieşirea.

— Du-te, spuse el.

Arabul nu se clinti.

— Vin şi eu, spuse Daru.

Arabul ieşi. Daru intră în cameră şi făcu un pachet cu pesmeţi, curmale şi zahăr. În sala de clasă, înainte de a ieşi, şovăi o clipă în faţa catedrei, apoi trecu pragul şcolii şi încuie uşa.

— Pe aici, spuse el.

O luă spre răsărit, urmat de prizonier. Dar nu apucaseră bine să se îndepărteze de şcoală, când i se păru că aude un zgomot slab în spatele lui. Se întoarse din drum, cercetă împrejurimile casei. Arabul îl privea, fără să pară a înţelege.

— Haidem, spuse Daru.

Merseră un ceas, apoi se odihniră lângă un colţ calcaros de stâncă. Zăpada se topea din ce în ce mai repede, soarele zbicea pe dată băltoacele, curăţa văzând cu ochii podişul care, treptat, se usca şi începea să vibreze asemenea aerului. Când porniră din nou la drum, pământul răsuna sub paşii lor. Din când în când, în faţă, o pasăre spinteca văzduhul, cu un ţipăt de bucurie. Daru sorbea, răsuflând adânc, lumina proaspătă. Un fel de exaltare creştea în el în faţa întinderilor nesfârşite, acum aproape cu desăvârşire galbene sub bolta albastră a cerului. Mai merseră încă o oră, coborând înspre sud. Ajunseră la un fel de ridicătură turtită, alcătuită din stânci sfărâmicioase. Din acel loc, podişul începea să coboare, la răsărit, spre o întindere joasă pe care se puteau zări câţiva copaci firavi, iar la sud, către nişte mari grămezi de stânci care dădeau întregii privelişti o înfăţişare chinuită.

Daru se uită cu atenţie în amândouă direcţiile. La orizont nu se vedea decât cerul. Nu se zărea nici ţipenie de om. Se întoarse către arab, care îl privea fără să înţeleagă. Daru îi întinse un pachet:

— Ţine, spuse el. Ai aici curmale, pâine şi zahăr. Hrană pentru două zile. Iată şi o mie de franci.

Arabul luă pachetul şi banii, dar rămase cu mâinile încărcate în dreptul pieptului, ca şi cum n-ar fi ştiut ce să facă cu lucrurile primite.

— Acum, ia seama, spuse învăţătorul, arătând cu mâna către răsărit. Ăsta-i drumul care duce la Tânguit.

Până acolo faci două ore. La Tânguit te aşteaptă cei de la primărie şi de la poliţie.

Arabul privea spre răsărit ţinând strâns la piept pachetul şi banii. Daru îl apucă de braţ şi îl răsuci cu faţa către miazăzi. La poalele înălţimii pe care se aflau se putea ghici, abia întrezărit, un fel de drum.

— Acolo e drumul care trece peste podiş. După o zi de mers vei da de păşuni şi te vei întâlni cu cei dintâi nomazi. Te vor primi şi te vor adăposti, după legea lor.

Arabul se întoarse către Daru, şi un fel de spaimă începu să i se citească pe faţă.

— Ascultă, spuse el. Daru clătină din cap.

— Nu, taci. Acum te las.

Îi întoarse spatele, făcu câţiva paşi grăbiţi în direcţia şcolii, se mai uită o dată, nehotărât, la arabul nemişcat, apoi plecă. Merse aşa câteva minute, fără să privească în urmă, auzind doar zgomotul propriilor săi paşi, care răsunau pe pământul îngheţat. După un timp, totuşi, se uită îndărăt. Arabul era tot acolo, pe marginea colinei, cu braţele atârnând pe lângă corp. Îl privea pe învăţător. Daru simţi cum i se pune un nod în gât. De furie, scoase o înjurătură, făcu un semn cu mâna, şi porni la drum. Ajunsese departe, când se opri din nou şi privi, pe colină nu mai era nimeni.

Daru şovăi. Soarele se înălţase acum de-a binelea şi începea să-i ardă fruntea. Învăţătorul făcu calea întoarsă, la început cu pas nesigur, apoi cu hotărâre. Când ajunse pe colină, era lac de sudoare. Urcă povârnişul aproape în fugă şi se opri gâfâind, în vârf. La miazăzi, întinderile de piatră se desenau limpede sub cerul albastru, dar la răsărit, peste câmpie, începea să se înalţe un abur cald. Şi în această ceaţă uşoară, Daru, cu inima strânsă, îl descoperi pe arab, care înainta încet pe drumul închisorii.

Puţin mai târziu, stând în faţa ferestrei din sala de clasă, învăţătorul privea, fără să vadă, lumina proaspătă zvâcnind din înaltul cerului pe toată întinderea podişului. În spatele lui, pe tablă, între meandrele fluviilor Franţei, se aşterneau, scrise cu creta de o mână stângace, cuvintele

pe care le citise puţin mai înainte:

— L-ai predat pe fratele nostru. Vei plăti.

Daru privea cerul, podişul, şi, dincolo de el, pământurile nevăzute care se întindeau până la mare. În această ţară nemărginită, pe care o iubise atât de mult, era singur.

JONAS SAU ARTISTUL LA LUCRU

„Azvârliţi-mă în mare... căci ştiu că eu abat asupra voastră această furtună”.

Iona, 1, 12

Gilbert Jonas, pictor, credea în steaua lui. De altminteri, nu credea în nimic altceva, deşi era plin de respect şi chiar de o anume admiraţie faţă de credinţele altora. Propria sa credinţă, totuşi, nu era lipsită de virtuţi, de vreme ce se întemeia pe credinţa ascunsă că el va obţine întotdeauna mult de la viaţă, fără să merite nimic. De aceea, când, la treizeci şi cinci de ani, se pomeni că vreo câţiva critici încep să-şi dispute gloria de a-i fi descoperit talentul, nu se arătă deloc surprins. Dar seninătatea lui, pe care unii o puneau pe seama înfumurării, se explica, dimpotrivă, printr-o modestie plină de încredere. Jonas era mai curând recunoscător stelei sale, decât propriilor lui merite.

Se arătă ceva mai uimit când un negustor de tablouri se oferi să-i dea o sumă lunară, care-l scăpa de grija zilei de mâine. Zadarnic se strădui arhitectul Rateau, care, încă din vremea liceului, îl iubea pe Jonas şi steaua lui, să-i arate că aceşti bani nu-i pot asigura decât o viaţă decentă, şi că negustorul, în schimb, nu avea decât de câştigat.

— Voi primi, totuşi, spunea Jonas.

Rateau, care izbutise, în tot ceea ce făcuse, numai luptându-se din greu, îşi certa prietenul.

— De ce să primeşti? Discută mai întâi!

Dar degeaba, Jonas îi mulţumea în sinea lui stelei.

— Fie cum vrei, îi spuse el negustorului.

Şi părăsi slujba pe care o avea în editura tatălui său, pentru a se consacra cu totul picturii. „Ăsta zic şi eu noroc!” spunea el.

De gândit însă gândea că de noroc nu se putuse plânge niciodată. De când se ştia, tot norocos fusese. Astfel, simţea o duioasă recunoştinţă faţă de părinţii lui, în primul rând pentru că nu se ocupaseră prea mult de creşterea lui, lăsându-i răgazul să viseze în voie, şi apoi pentru că se despărţiseră din motive de adulter. Cel puţin acesta era pretextul invocat de tatăl lui, care uita să precizeze că era vorba de un adulter cu totul neobişnuit: nu putuse răbda faptele de milostenie ale nevesti-sii, adevărată sfântă, care, fără gând rău, se dăruise cu trup şi suflet omenirii în suferinţă. Dar bărbatul se voia stăpân deplin peste virtuţile nevestei. „M-am săturat până peste cap, spunea acest Othello, să mă văd înşelat cu toţi săracii”.

Această neînţelegere nu fu decât spre folosul lui Jonas: părinţii lui, citind sau auzind că se cunosc destule cazuri de ucigaşi sadici născuţi din părinţi divorţaţi, se întrecură care mai de care să-l răsfeţe în fel şi chip, spre a curma răul din rădăcină. Cu cât erau mai puţin vizibile efectele şocului suferit, după părerea lor, de conştiinţa copilului, cu atât se nelinişteau ei mai mult: ravagiile ascunse sunt fără îndoială şi cele mai adânci. Era de ajuns, de pildă, ca Jonas să se declare mulţumit de el sau de ceea ce făcuse în ziua aceea, pentru ca neliniştea obişnuită a părinţilor lui să atingă limitele nebuniei, îl copleşeau atunci cu mii de atenţii şi copilul avea tot ce şi-ar fi putut dori.

În sfârşit, presupusa lui nenorocire îi adusese lui Jonas un frate devotat în persoana prietenului său Rateau. Părinţii acestuia îl invitau adesea pe micuţul lui coleg de liceu, plângându-l pentru soarta lui nefericită. Cuvintele lor pline de milă treziră în fiul lor, băiat voinic şi sportiv, dorinţa de a-l lua sub aripa lui ocrotitoare pe Jonas, pe care-l admira încă de pe acum, văzându-l cum izbuteşte în

toate fără să-şi dea prea mare osteneală. Admiraţia şi bunăvoinţa se potriviră bine laolaltă, transformându-se într-o prietenie pe care Jonas o primi, aşa cum primea totul, în chip firesc şi încurajator.

Când, fără să se fi omorât din cale afară, îşi terminase studiile, norocul îi surâse iarăşi: intră ca salariat la editura tatălui său, unde îşi făcu o situaţie, şi, pe căi indirecte, îşi descoperi vocaţia de pictor. Tatăl lui Jonas, cel mai de seamă editor din Franţa, socotea că, mai mult ca oricând, şi tocmai pentru că se ajunsese la o criză a culturii, viitorul este al Cărţii. „Istoria ne arată, spunea el, că oamenii, cu cât citesc mai puţin, cu atât cumpără mai multe cărţi". Drept care el nu citea decât arareori manuscrisele ce i se aduceau şi nu se hotăra să le publice decât în funcţie de personalitatea autorului sau de actualitatea subiectului (singurul subiect mereu actual fiind sexul, editorul sfârşise prin a se specializa), îngrijindu-se doar ca reclamele să fie cât mai extravagante şi publicitatea gratuită. Îi oferi, deci, lui Jonas, odată cu secţia de lectură, mult timp liber, căruia acesta se strădui să-i afle o întrebuinţare. Şi aşa descoperi Jonas pictura.

Pentru prima oară în viaţa lui se simţi cuprins de un zel neistovit, de care nu se crezuse niciodată în stare; începu curând să picteze de dimineaţa până seara, şi, tot fără nici cea mai mică osteneală, excela în acest domeniu. Nimic altceva nu părea să-l intereseze şi numai printr-o minune se putu însura la vârsta cuvenită; pictura îl acapara cu totul. Fiinţelor şi împrejurărilor obişnuite din viaţă nu le rezerva decât un surâs binevoitor, care îl scutea să se mai ocupe şi altfel de ele. Trebui ca Rateau, care conducea în chip prea energic motocicleta pe care se afla şi prietenul său, să aibă un accident, pentru ca Jonas, cu mâna dreaptă imobilizată, în sfârşit, printr-un bandaj, şi plictisindu-se de moarte, să se poată gândi la dragoste, ba şi până atunci, el se grăbi să vadă în acest grav accident un dar trimis de norocoasa lui stea. Dacă nu s-ar fi rănit, n-ar fi avut niciodată răgazul s-o privească pe Louise Poulin aşa cum merita ea să fie privită.

Rateau, de altfel, era de altă părere. Mic şi îndesat, nu-i plăceau decât femeile înalte. „Nu ştiu ce-ai găsit la furnica asta”, spunea el. Louise era într-adevăr mică, cu pielea brună, cu părul şi cu ochii negri, dar bine făcută şi drăgălaşă la chip. Jonas, înalt şi zdravăn, se topea de dragul „furnicii”, cu atât mai mult cu cât nimeni nu o întrecea în hărnicie. Vocaţia Louisei era activitatea. O atare vocaţie se potrivea de minune cu gustul lui Jonas pentru inerţie şi pentru foloasele ei. Louise se consacră mai întâi literaturii, atâta vreme cel puţin cât crezu că pe Jonas îl interesează editura. Citea tot ce-i cădea în mână, la întâmplare, şi în câteva săptămâni fu în măsură să vorbească despre orice subiect. Jonas o admiră şi se socoti definitiv scutit de obligaţia de a citi, de vreme ce Luise îl informa îndeajuns despre toate, îngăduindu-i astfel să cunoască esenţialul cu privire la descoperirile contemporane. „Azi nu mai trebuie spus, afirma Louise, că X este rău sau urât, ci că se vrea rău sau urât”. Nuanţa era importantă, şi risca cel puţin să ducă, aşa cum se grăbi să observe Rateau, la condamnarea întregului neam omenesc. Dar Louise puse lucrurile la punct arătând că acest adevăr, susţinut fiind atât de presa specializată în confidenţe sentimentale cât şi de revistele filosofice, era universal şi nu intra în discuţie. „Fie cum vrei”, spuse Jonas, şi uită pe dată de cumplita descoperire, pentru a visa la steaua lui.

Louise lăsă baltă literatura de cum înţelese că pe Jonas nu-l interesează decât pictura. De îndată se consacră cu totul artelor plastice, cutreieră muzeele şi expoziţiile, târându-l după ea şi pe Jonas, ce nu prea înţelegea pictura contemporanilor săi, din care pricină, în naivitatea lui de artist, se simţea stânjenit. Totuşi se bucura că este atât de bine informat cu privire la tot ceea ce avea vreo legătură cu arta lui. E adevărat că, a doua zi chiar, uita până şi numele pictorului ale cărui opere le văzuse în ajun. Dar Louise avea dreptate când îi amintea pe un ton ce nu admitea replică una din certitudinile care-i rămăseseră din perioada ei literară, şi anume că, de fapt, nu uităm niciodată nimic. Hotărât lucru, steaua îl ocrotea şi de astă

dată pe Jonas, care putea astfel să se bucure, cu cugetul împăcat, atât de certitudinile memoriei cât şi de comodităţile uitării.

Dar comorile de devotament pe care le risipea Louise străluceau mai minunat ca oricând în viaţa de fiecare zi a lui Jonas. Acest înger păzitor al său, îl scutea să-şi mai cumpere pantofi, haine şi rufe, treabă care, după cum se ştie, mai scurtează cu o bucată zilele atât de scurtei noastre vieţi. Fără să pregete, se lupta de una singură cu toate acele nenumărate născociri ale maşinii de ucis timpul, începând cu imprimatele obscure ale securităţii sociale şi terminând cu dispoziţiile mereu reînnoite ale fiscalităţii. „Da, spunea Rateau, e limpede. Dar la dentist tot nu poate merge în locul tău”. Asta n-o putea face, într-adevăr, în schimb telefona, reţinând orele cele mai bune; se ocupa de golirea rezervorului de la maşină, de închirierea camerelor la hotel pe timpul vacanţei, de aprovizionarea cu cărbuni; cumpăra ea însăşi darurile pe care Jonas dorea să le ofere, alegea şi expedia flori în numele lui, şi mai găsea încă, în unele seri, răgazul de a trece pe la el când nu era acasă, spre a-i pregăti patul pe care, în acele nopţi, el nu mai avea nevoie să-l facă înainte de a se culca.

Cu acelaşi devotament Louise intră în acest pat, apoi se ocupă de întâlnirea cu primarul, îl duse pe Jonas la primărie cu doi ani înainte ca talentul lui să fi fost, în sfârşit, recunoscut şi organiză călătoria de nuntă în aşa fel încât să nu rămână niciun muzeu nevizitat. Nu fără a fi găsit însă, mai înainte, în plină criză a locuinţelor, un apartament de trei camere, în care se mutară la întoarcere. Turnă apoi, aproape unul după altul, doi copii, o fată şi un băiat, conform planului ei, care prevedea trei copii, şi care fu îndeplinit nu mult timp după ce Jonas părăsise editura pentru a se consacra definitiv picturii.

De cum născu, de altfel, Louise nu se mai dărui decât, la început, copilului său, apoi copiilor săi. Mai încercă şi acum să-l ajute pe Jonas, dar nu mai avea când. Îi părea rău că nu se mai poate îngriji de el, dar firea ei

hotărâtă nu-i îngăduia să stăruieprea mult asupra acestor păreri de rău. „N-avem încotro. Fiecare cu meseria lui”. Vorbă de care de altfel Jonas se declara încântat; căci el ţinea, ca toţi artiştii epocii sale, să treacă drept un meşter. Meşterul trebui aşadar să se descurce mai mult singur, văzându-se silit să-şi cumpere el singur pantofi. Totuşi, nu numai că Jonas găsea că toate astea sunt în firea lucrurilor, dar el află aici o nouă pricină de a se socoti norocos. E drept că obosea umblând prin magazine, dar oboseala lui îşi afla răsplata în acel ceas de singurătate care dă atâta preţ fericirii cuplului.

Problema spaţiului vital rămânea, totuşi, problema cea mai importantă a acestei familii, proaspăt întemeiată, căci în jurul ei timpul şi spaţiul, într-o îngemănată mişcare, se micşorau văzând cu ochii. Naşterea copiilor, noua meserie a lui Jonas, locuinţa strâmtă precum şi venitul lui modest, care făcea cu neputinţă cumpărarea unui apartament mai mare, nu lăsau decât un câmp restrâns îndoitei activităţi a Louisei şi a lui Jonas. Apartamentul se afla la etajul întâi al unui palat din secolul al XVIII-lea, în cel mai vechi cartier al capitalei. Mulţi artişti locuiau aici, credincioşi principiului că în artă căutarea noului trebuie să se facă într-un cadru vechi. Jonas, care împărtăşea şi el această convingere, se bucura mult că trăieşte într-un asemenea cartier.

Nu se putea plânge, de vechi, apartamentul era vechi. Dar câteva modificări foarte moderne îi dăduseră o înfăţişare originală, care consta în primul rând în faptul că li se oferea celor care locuiau aici un mare volum de aer în ciuda suprafeţei reduse. Încăperile, neobişnuit de înalte şi împodobite cu ferestre superbe, fuseseră, fără îndoială, destinate, dacă judecai după proporţiile lor măreţe, unor recepţii fastuoase. Dar necesităţile aglomerării urbane şi renta imobiliară îi constrânseseră pe proprietarii succesivi să despartă camerele prea mari prin nişte pereţi subţiri şi să înmulţească astfel boxele pe care le închiriau la preţuri piperate turmei lor de locatari. Lucrul nu-i împiedica să-i laude ceea ce ei numeau „cubajul important de aer”. Acest

avantaj nu putea fi negat. El trebuia însă atribuit imposibilităţii în care se aflaseră proprietarii de a despărţi camerele şi în înălţime. Dacă lucrul ar fi fost cu putinţă, este neîndoielnic că ei nu s-ar fi dat îndărăt de la niciun sacrificiu pentru a oferi câteva adăposturi mai mult tinerei generaţii, în acea vreme foarte dornică de căsătorie şi nespus de prolifică. Cubajul mare de aer nu prezenta însă numai avantaje. El avea neajunsul de a face ca încăperile să se încălzească greu iarna, ceea ce, din nefericire, îi obliga pe proprietari să majoreze plata caloriferului. Vara, din pricina ferestrelor imense, apartamentul era literalmente violat de lumină, jaluzelele lipseau. Proprietarii renunţaseră la ele, descurajaţi, fără îndoială, de înălţimea ferestrelor şi de preţul lemnăriei. La urma urmei puteau fi foarte bine înlocuite cu nişte perdele groase, care nu le puneau niciun fel de problemă în legătură cu preţul de cost, de vreme ce erau plătite de chiriaşi. Proprietarii, de altfel, nu pregetau să le vină acestora în ajutor, oferindu-le la preţuri exorbitante perdele provenite din propriile lor magazine. Filantropia imobiliară este într-adevăr pentru ei doar o ocupaţie de agrement. În mod obişnuit aceşti prinţi ai timpului nostru se îndeletniceau cu vânzarea stămburilor şi a catifelelor.

Jonas se extaziase în faţa avantajelor apartamentului şi trecuse repede peste neajunsuri. „Fie cum vrei”, îi spusese el proprietarului când venise vorba de plata caloriferului. În privinţa perdelelor, era de aceeaşi părere cu Louise, care găsea că e de ajuns să pună doar pe ferestrele din dormitor, lăsându-le pe celelalte goale. „N-avem nimic de ascuns”, spunea acest suflet curat. Jonas fusese mai cu seamă cucerit de încăperea cea mai mare, care avea tavanul atât de înalt încât aici nu putea fi vorba să-ţi instalezi acolo un bec. Intrai fără să urci vreo scară în această cameră legată printr-un coridor îngust de celelalte două, mult mai mici, şi care dădeau una într-alta. În partea din fund a apartamentului era bucătăria, alături de closet şi de o cămăruţă numită pompos sală de duş. Ar fi putut, la o adică, să treacă drept aşa ceva cu condiţia ca să se fi

instalat aici un duş, ca ţeava lui să fi fost aşezată vertical şi ca locatarii apartamentului să consimtă să primească jetul de apă binefăcător fără să facă nici cea mai mică mişcare.

Din pricina înălţimii cu adevărat neobişnuite a tavanului şi din pricina strâmtimii camerelor, apartamentul semăna cu o ciudată construcţie din paralelipipede alipite, aproape în întregime de sticlă numai uşi şi ferestre, în care mobilele nu aveau pe ce se rezema, iar fiinţele, pierdute în lumina albă şi violentă, păreau a pluti ca nişte marionete într-un acvariu vertical. Mai mult, toate ferestrele dădeau către curte, adică la mică distanţă, spre alte ferestre în acelaşi stil, în spatele cărora se zărea, foarte aproape, desenul înalt al unor noi ferestre care dădeau către o a doua curte. „Parcă am fi în sala oglinzilor”, spunea Jonas, încântat. Sfătuiţi de Rateau, hotărâseră să instaleze camera conjugală într-una din cele două încăperi mici, cealaltă urmând să adăpostească copilul pe care-l aşteptau. Încăperea cea mare slujea lui Jonas drept atelier în timpul zilei şi tot aici se adunau cu toţii seara la ora mesei. De altfel se putea, la urma urmei, mânca şi în bucătărie, cu condiţia ca Jonas, sau Louise, să stea în picioare. Rateau pe de altă parte făcuse peste tot nenumărate instalaţii ingenioase. Uşile rulante, etajerele escamotabile şi mesele pliante izbuteau să compenseze puţinătatea mobilelor, accentund înfăţişarea de cutie cu surprize a acestui original apartament.

Dar când camerele se umplură cu tablouri şi cu copii, trebuiră să se gândească neîntârziat la o schimbare. Înainte de naşterea celui de al treilea copil, Jonas lucra în încăperea cea mare, Louise tricota în camera conjugală, în timp ce copiii ocupau camera din fund, făcând aici un tărăboi nemaipomenit sau târându-se, aşa cum puteau, prin tot apartamentul. Hotărâră atunci să aşeze leagănul noului născut într-un colţ al atelierului, pe care Jonas îl izolă de restul încăperii printr-un paravan făcut din tablouri suprapuse, ceea ce le îngăduia să audă plânsetele copilului şi să poată astfel sări fără întârziere. Jonas, de altminteri, nu trebuia niciodată să-şi lase lucrul, căci

Louise i-o lua înainte. Fără să mai aştepte ţipetele copilului, ea intra întruna în atelier, pe vârful picioarelor, e drept, şi cu mii de precauţii. Jonas, înduioşat de grija ce i se purta, o asigură într-o zi pe Louise că nu e atât de sensibil şi că zgomotul paşilor ei nu-l stânjeneau câtuşi de puţin de la lucru. Louise îi răspunse că mai era şi copilul, care nu trebuia trezit. Jonas, plin de admiraţie pentru această inimă de mamă ce se dezvăluia astfel, râse din tot sufletul de greşeala lui. Nu îndrăzni să spună că apariţiile precaute ale Louisei îl stânjeneau mai mult decât o intrare zgomotoasă, în primul rând pentru că ţineau mai mult, apoi pentru că presupuneau o gesticulaţie anume: Louise, înaintând cu braţele larg depărtate, cu trupul aplecat uşor pe spate şi zvârlind piciorul mai înainte, nu putea trece neobservată. Metoda putea chiar să se întoarcă împotriva intenţiilor mărturisite ale Louisei, de vreme ce ea era în fiecare clipă ameninţată să se izbească de vreunul din tablourile ce zăceau peste tot în atelier. Zgomotul îl trezea atunci pe copil, care îşi arăta mulţumirea aşa cum putea, adică ţipând cât îl ţinea gura. Tatăl, încântat de capacitatea pulmonară a fiului său, alerga să-l răsfeţe, înlocuit fiind curând în această treabă de nevastă-sa. Jonas ridica atunci pânzele trântite pe jos, apoi, cu penelul în mână, asculta fermecat vocea nepotolită şi răsunătoare a fiului său.

Tot în acea vreme succesul îi adusese lui Jonas nenumăraţi prieteni. Aceştia îşi arătau bunele sentimente la telefon sau prin vizite făcute pe nepusă masă. Telefonul, care, după adâncă chibzuinţă, fusese aşezat în atelier, suna adesea, trezindu-l întotdeauna din somn pe copil, ale cărui ţipete se împleteau cu ţârâitul poruncitor al aparatului. Dacă se întâmpla ca, în acea clipă, Louise să poarte de grijă celorlalţi copii, ea se grăbea să alerge, aducându-i şi pe ei lângă cel mic, dar aproape întotdeauna îl găsea pe Jonas ţinând într-o mână copilul iar în cealaltă penelul şi receptorul telefonului care îi transmitea o invitaţie prietenească la masa de prânz. Jonas se minuna că există oameni care vor să ia masa împreună cu el, în ciuda

conversaţiei lui atât de banale, dar ar fi preferat să iasă seara, spre a-şi păstra întreagă ziua de lucru. Din nefericire, aproape întotdeauna prietenul nu putea să se întâlnească cu el decât în cutare zi anume, şi numai la masa de prânz, pe care ţinea neapărat să i-o rezerve iubitului său Jonas. Şi iubitul Jonas primea: „Fie cum vrei!” – punea receptorul în furcă: „Ce om drăguţ!”, şi-i întindea copilul Louisei. Apoi se aşternea pe lucrul din care era curând nevoit să se întrerupă pentru masa de prânz sau de seară. Trebuia să dea la o parte pânzele, să desfacă masa pliantă şi să se aşeze în jurul ei împreună cu cei mici. Mâncând, Jonas mai arunca din când în când câte o privire către tabloul început, şi uneori i se întâmpla, cel puţin în primele timpuri, să i se pară că micuţii mestecă şi înghit mai încet decât şi-ar fi dorit el, lucru care îl făcea să găsească fiecare masă din cale afară de lungă. Dar într-o zi citi în ziar că pentru a asimila bine trebuie să mănânci pe îndelete, şi de atunci fiecare masă fu pentru el o pricină de îndelungă bucurie.

Uneori era vizitat de noii săi prieteni. Rateau însă nu venea decât după cină. Ziua era la slujbă, şi apoi ştia că pictorii lucrează la lumina zilei. Dar noii prieteni ai lui Jonas făceau aproape cu toţii parte din tagma artiştilor sau a criticilor. Unii pictaseră cândva, alţii voiau să picteze, iar alţii, în sfârşit, se ocupau de ceea ce fusese sau urma să fie pictat. Toţi, desigur, puneau mai presus de orice munca artistului şi se plângeau de organizarea lumii moderne, în care această muncă, precum şi exerciţiul meditaţiei, indispensabil oricărui artist, devin atât de dificile. Se plângeau aşa după-amiezi întregi, rugându-l pe Jonas să nu se întrerupă din lucru, să-şi vadă de treabă ca şi cum ar fi fost singur, să nu se sinchisească de prezenţa lor şi să nu se poarte cu ei cum te-ai purta cu nişte burghezi care nu ştiu ce preţ are timpul pentru un artist. Jonas, bucuros că are nişte prieteni care nu se supără când lucrează în prezenţa lor, se întorcea la tabloul lui, fără a înceta să răspundă la întrebările ce i se puneau sau râzând când se povesteau anecdote.

O purtare atât de firească îi făcea pe prietenii săi să se simtă din ce în ce mai bine. Buna lor dispoziţie era atât de neprefăcută încât uitau până şi de ora mesei. În schimb, copiii lui Jonas aveau în această privinţă o memorie mult mai bună. Ei dădeau buzna în cameră, se strecurau printre oaspeţi, erau luaţi în braţe, săltau de pe genunchii unuia pe genunchii celuilalt. Pătratul de cer care se desena deasupra curţii începea în cele din urmă să se întunece şi Jonas lăsa din mână penelul. Nu-i mai rămânea decât să-şi invite prietenii la ce se va găsi de mâncare şi să continue a vorbi, până noaptea târziu, despre artă, bineînţeles, dar mai cu seamă despre pictorii fără talent, plagiatori sau interesaţi, care nu erau de faţă. Lui Jonas îi plăcea să se scoale devreme, ca să poată profita de lumina de dimineaţă. Ştia că-i va veni greu, că micul dejun nu va fi gata la timp şi că se va simţi obosit. Dar se bucura totodată că, într-o singură seară, află atâtea lucruri care nu puteau decât să-i folosească în arta lui, deşi într-un fel de care nu-ţi puteai da seama la prima vedere, „în artă, ca şi în natură, nimic nu se pierde, spunea el. Să-i mulţumesc stelei mele!”

Odată cu prietenii veneau uneori şi discipolii; Jonas devenise şef de şcoală. La început faptul îl uimise, căci nu putea vedea ce ar fi avut de învăţat alţii de la el, când el însuşi mai avea atâtea de învăţat. Artistul din el bâjbâia în întuneric; cum ar fi putut atunci să le arate altora calea cea adevărată? Dar înţelese destul de repede că un discipol nu era neapărat cineva care vrea să înveţe ceva. Mai adesea, dimpotrivă, te făceai discipol din plăcerea dezinteresată de a-ţi învăţa maestrul. Din acea clipă putu accepta, cu umilinţă, marea cinste ce i se arăta. Discipolii îi explicau lui Jonas, de dimineaţa până seara, ce pictase şi pentru ce. Jonas descoperea astfel în opera sa o seamă de intenţii ce-l surprindeau oarecum, şi o mulţime de lucruri care nici nu-i trecuseră prin cap când pictase. Se crezuse sărac, şi iată că, datorită elevilor săi, se pomenea dintr-odată bogat. Uneori, în faţa atâtor bogăţii nebănuite, Jonas simţea parcă o uşoară mândrie: „E adevărat, totuşi, îşi

spunea el. Chipul acela din ultimul plan te sileşte să nu vezi nimic altceva. Nu prea înţeleg ce vor să spună când vorbesc de umanizarea indirectă. Trebuie totuşi să recunosc că în tabloul ăsta am obţinut un efect neobişnuit”. Curând însă se grăbea să pună pe seama stelei sale această incomodă măiestrie. „Steaua e cea care deschide drumuri noi. Eu rămân lângă Louise şi lângă copii”.

Discipolii aveau de altfel şi un alt merit: îl obligau pe Jonas să fie mai sever cu el însuşi. Îl înălţau într-atâta în slăvi, mai cu seamă când vorbeau de conştiinţa lui de artist şi de puterea lui de muncă, încât nicio slăbiciune nu-i mai era îngăduită. Îşi pierdu astfel vechiul său obicei de a ronţăi o bucăţică de zahăr sau de ciocolată după ce terminase o parte mai dificilă dintr-un tablou şi înainte de a se aşterne iar pe lucru. Dacă ar fi fost singur, s-ar fi lăsat, totuşi, învins de slăbiciune. Dar fu ajutat în acest proces moral de prezenţa aproape constantă a discipolilor şi a prietenilor, în faţa cărora s-ar fi simţit oarecum stânjenit să ronţăie ciocolată şi pe care, de altminteri, nu şi-ar fi îngăduit niciodată să-i întrerupă din conversaţia lor atât de interesantă, cu nevinovata lui manie.

Discipolii îi pretindeau totodată să rămână credincios esteticii sale. Jonas, care trudea din greu şi îndelung pentru a avea din când în când un fel de străfulgerare, în care realitatea i se arată dintr-odată într-o lumină cu desăvârşire nouă, nu poseda decât o foarte vagă idee despre propria lui estetică. Discipolii săi, dimpotrivă, aveau mai multe, contradictorii şi categorice, şi, în această privinţă, nu era de glumit cu ei. Jonas ar mai fi dorit uneori să se lase în voia capriciului, acest prieten umil al artistului. Dar frunţile încruntate ale discipolilor, în faţa acelora dintre tablourile lui care se îndepărtau de ideea lor, îl sileau să mediteze ceva mai mult asupra artei sale, lucru din care nu avea decât de câştigat.

În sfârşit, discipolii îl ajutau pe Jonas şi în alt chip, silindu-l să-şi spună părerea în legătură cu propriile lor producţii. Nu trecea zi în care să nu i se aducă vreo pânză

abia schiţată, pe care autorul ei o aşeza între Jonas şi tabloul la care lucra, pentru ca schiţa să beneficieze astfel de cea mai bună lumină. Trebuia să-şi spună părerea. Până atunci Jonas încercase întotdeauna o ruşine ascunsă la gândul că el nu fusese niciodată în stare să judece o operă de artă. Cu excepţia câtorva tablouri care-l umpleau de entuziasm şi a unor mâzgăleli grosolane care săreau în ochi oricui, totul i se părea deopotrivă de interesant şi de indiferent. Se văzu deci nevoit să-şi înjghebeze un arsenal de judecăţi, cu cât mai variate cu cât discipolii săi, având, ca toţi artiştii din capitală, un oarecare talent, era silit să stabilească, atunci când erau cu toţii de faţă, nuanţe cât mai diverse, care să-i mulţumească pe fiecare în parte. Această binevenită obligaţie îl sili aşadar să-şi facă un vocabular de specialitate şi să aibă păreri despre arta lui. Dar, în ciuda acestei strădanii, nu-şi pierdu bunăvoinţa înnăscută. El înţelese repede că discipolii săi nu-i cereau critici, cu care n-aveau ce să facă, ci numai cuvinte de încurajare, şi, dacă era cu putinţă, laude. Trebuia doar să aibă grijă ca laudele să nu semene între ele. Jonas nu se mai mulţumi deci să fie doar binevoitor, aşa cum fusese întotdeauna. Fu binevoitor cu ingeniozitate.

Şi astfel se scurgea timpul lui Jonas, care picta în mijlocul prietenilor şi discipolilor, aşezaţi pe scaune dispuse acum în rânduri concentrice în jurul şevaletului. Adesea, la ferestrele din faţă, apăreau şi vecinii, mărind numărul privitorilor. Jonas discuta, schimba păreri, examina pânzele ce i se arătau, îi surâdea Louisei când aceasta trecea prin atelier, potolea plânsetele copiilor şi răspundea călduros la telefon, fără să lase o clipă din mână penelul, cu care, din când în când, mai adăuga o tuşă la tabloul început. Într-un anume sens, viaţa lui era plină, fiecare ceas era bine întrebuinţat şi Jonas mulţumea cerului că nu-i îngăduia să afle ce-i plictiseala. Pe de altă parte, însă, trebuie să pui multe tuşe una lângă alta pentru ca să umpli un tablou, şi Jonas se gândea că nici plictiseala nu-i de lepădat, de vreme ce poţi să scapi de ea printr-o muncă îndârjită. Producţia lui Jonas, dimpotrivă, scădea pe

măsură ce prietenii lui deveneau mai interesanţi. Chiar în puţinele ceasuri când era cu desăvârşire singur, se simţea prea obosit pentru ca să mai încerce să câştige timpul pierdut în ajun. Şi în acele ore se mulţumea să viseze la o nouă organizare, care să împace plăcerile prieteniei cu virtuţile plictiselii.

Îi vorbi despre toate acestea Louisei, care, la rândul ei, începuse să se neliniştească în legătură cu cei doi copii mai mari, care creşteau văzând cu ochii şi cu strâmtimea camerei lor. Se gândea că n-ar fi rău să-i culce în încăperea cea mare, îndărătul unui paravan, iar pe sugar să-l ducă în camera cea mică, unde telefonul nu-l va mai trezi din somn. Şi cum micuţului nu-i trebuia prea mult loc, Jonas va putea să-şi instaleze tot acolo şi atelierul. Pe oaspeţi îi vor primi în încăperea cea mare, iar Jonas, care ştia că va fi înţeles în nevoia lui de a fi singur, va putea să circule între cele două camere, vizitându-şi prietenii, sau lucrând, după voie. Mai mult, copiii trebuind să se culce devreme, oaspeţii nu-şi vor mai putea îngădui să rămână până noaptea târziu.

— Minunat, spuse Jonas, după ce se gândi puţin.

— Şi apoi, adăugă Louise, dacă prietenii tăi vor pleca devreme, o să fim şi noi doi mai mult timp împreună.

Jonas o privi. O umbră de tristeţe trecu pe faţa Louisei. Mişcat, o luă în braţe şi o strânse la piept cu duioşie. Ea rămase aşa, şi, timp de o clipă, se simţiră fericiţi ca la începutul căsătoriei lor. Dar Louise i se desprinse din braţe: camera era poate prea mică pentru Jonas. Începu să facă măsurători cu metrul de tâmplărie şi descoperiră că, dacă ţineau seama de locul ocupat de pânzele răspândite prin tot atelierul, dintre care cele mai multe erau ale discipolilor, el lucra, de obicei, într-un spaţiu doar cu puţin mai mare decât cel care urma să-i fie atribuit. Fără să mai stea pe gânduri, Jonas începu mutarea.

Norocul nu-l părăsea însă, cu cât lucra mai puţin, cu atât faima lui creştea. Expoziţiile lui erau aşteptate cu nerăbdare şi dinainte socotite adevărate evenimente. Se

mai găseau, e drept, vreo câţiva critici, printre care şi doi dintre vizitatorii obişnuiţi ai atelierului lui Jonas, care-şi scriau cronicile la temperatură oarecum călduţă. Dar indignarea discipolilor îl despăgubea pe Jonas din plin de un necaz atât de mic. Desigur, afirmau aceştia din urmă cu tărie, şi ei preţuiau înainte de orice lucrările din prima sa perioadă, dar căutările lui actuale pregăteau o adevărată revoluţie. Jonas se mustra în sinea lui pentru uşoara iritare pe care o simţea ori de câte ori i se ridicau în slăvi primele opere şi mulţumea cu multă căldură. Numai Rateau mormăia: „Ciudate lighioane! Te iubesc în chip de statuie, nemişcat. Omul viu nu le place”. Dar Jonas îşi apăra discipolii: „Tu nu poţi înţelege, îi spunea el lui Rateau. Ţie îţi place tot ce fac eu”. Rateau râdea: „Da’ de unde? Mie nu tablourile tale îmi plac, ci pictura ta”.

Oricum, tablourile erau admirate în continuare şi, în forma unei expoziţii primite cu multă căldură, negustorul propuse, din proprie iniţiativă, o creştere a sumei lunare. Jonas acceptă, exprimându-şi recunoştinţa. „Cine te-ar auzi, îi spuse negustorul, ar crede că ţii la bani”. Atâta bunăvoinţă cuceri inima pictorului. Dar când îi ceru negustorului autorizaţia de a dona un tablou pentru o vânzare de binefacere, acesta vru să ştie dacă o atare treabă „îi putea aduce vreun profit”. Jonas n-ar fi putut să-i spună. Negustorul îi propuse deci să rămână cinstit la cele hotărâte în contract, care îi acorda privilegiul exclusiv asupra vânzării.

— Un contract e un contract, spuse el.

În contractul lor binefacerea nu fusese prevăzută.

— Fie cum vrei, spuse pictorul.

Noua organizare a casei nu-i adusese lui Jonas decât satisfacţii. Putea acum, într-adevăr, să se izoleze destul de des spre a răspunde numeroaselor scrisori pe care le primea şi pe care politeţea sa nu le putea lăsa fără răspuns. Unele se ocupau de arta lui Jonas, altele, cu mult mai numeroase decât primele, de autorul scrisorii, care, fie voia să fie încurajat în vocaţia lui pentru pictură, fie cerea un sfat sau un ajutor bănesc. Acum numele lui Jonas

apărea din ce în ce mai des în ziare şi se pomeni şi el solicitat, ca atâţia alţii, să intervină spre a denunţa nişte nedreptăţi cu totul revoltătoare. Jonas răspundea, scria despre artă, mulţumea, dădea sfaturi, se lipsea de o cravată spre a trimite un mic ajutor, semna, în sfârşit, manifestele de protest atât de îndreptăţite ce-i erau înfăţişate. „Nu cumva te-ai apucat de politică? Las-o mai bine pe seama scriitorilor şi a fetelor urâte", spunea Rateau. Nu, el nu semna decât acele manifeste care se declarau străine de orice spirit de partid. Dar toate făceau caz de independenţa lor de opinii. Cât era săptămâna de mare, Jonas umbla cu buzunarele doldora de scrisori, la care nu mai apuca să răspundă la timp şi care îl năpădeau întruna. Răspundea celor mai stăruitoare, care veneau în general de la necunoscuţi, punându-le deoparte, în aşteptarea unui moment mai prielnic, pe cele la care voia să răspundă pe îndelete, adică pe acelea care-i fuseseră trimise de prieteni. De atâtea obligaţii uitase ce înseamnă să mai poţi hoinări în voie, cu inima senină. Se simţea mereu în întârziere şi mereu vinovat, chiar când picta, lucru ce i se mai întâmpla din când în când.

Louise, din ce în ce mai ocupată cu creşterea copiilor, se lupta şi cu acele treburi ale casei care, în alte împrejurări, i-ar fi revenit lui. Jonas era nefericit. La urma urmei pictura era pentru el o plăcere, în timp ce ea avea parte de ce era mai rău. Îşi dădea seama de asta mai ales când ea era plecată cu treburi în oraş. „La telefon", striga băiatul cel mare, şi Jonas lăsa baltă tabloul la care lucra, pentru a se apuca din nou de el, câteva clipe mai târziu, cu cugetul împăcat şi cu o invitaţie suplimentară. „Plata gazului", urla încasatorul în uşa deschisă de unul dintre copii. „Numaidecât, numaidecât!" Când Jonas termina cu telefonul sau cu plata gazului, un prieten, un discipol, sau amândoi uneori, se ţineau după el, până în cămăruţă, spre a termina conversaţia începută. Cu timpul toţi oaspeţii ajunseseră să cunoască bine micul coridor. Nu se mai urneau de acolo, flecăreau între ei, îi cereau lui Jonas părerea strigând peste capetele celorlalţi sau dădeau

buzna, pentru o clipă, în cămăruţă. „Aici cel puţin, exclamau cei care intrau, te mai poate vedea omul pe îndelete”. Jonas se înduioşa: „Aveţi dreptate, spunea el, în ultima vreme nu mai apucăm să ne mai vedem”. Simţea şi el cât îi dezamăgeşte pe cei pe care nu mai avea când să-i vadă, şi lucrul îl mâhnea. Adeseori era vorba de prieteni pe care ar fi dorit mult să-i întâlnească. Dar prea numeroasele lui ocupaţii nu-i mai îngăduiau să accepte toate invitaţiile. Lumea începuse să-l vorbească de rău: „Umblă cu nasul pe sus. De când s-a ajuns, nu mai ştie de prieteni”. Sau: „Nu se iubeşte decât pe sine”. Nu aveau dreptate, el iubea pictura, o iubea pe Louise, copiii, pe Rateau, pe încă vreo câţiva prieteni, şi nutrea o mare simpatie pentru toată lumea. Dar viaţa e scurtă, timpul zboară ca vântul, iar energia lui Jonas avea şi ea o margine. Era greu să pictezi lumea şi oamenii şi, în acelaşi timp, să trăieşti în mijlocul lor. Nu putea nici măcar să se plângă sau să explice cuiva toate acestea, căci se pomenea bătut pe umăr: „Socoteşte-te fericit! Gloria se plăteşte!”

Vrafurile de scrisori creşteau, aşadar, discipolii nu-l lăsau să răsufle nicio clipă, cei din lumea mare îl vizitau de dimineaţa până seara. Pe aceştia din urmă Jonas îi preţuia, de altfel, pentru că, în loc să se pasioneze, ca toată lumea, după genealogia familiei regale engleze sau după concursurile gastronomice, erau interesaţi de pictură. De fapt era vorba mai cu seamă de femei din lumea mare, ale căror purtări erau uimitor de fireşti. Ele nu cumpărau niciodată tablouri dar îşi aduceau prietenii la artist acasă, în speranţa, rareori împlinită, că vor cumpăra ei în locul lor. În schimb, îi dădeau o mână de ajutor Louisei, mai cu seamă pregătind ceaiul pentru vizitatori. Ceştile treceau din mână în mână, străbăteau coridorul, de la bucătărie până în încăperea cea mare, făceau apoi calea întoarsă şi aterizau în cele din urmă în micul atelier în care Jonas, în mijlocul unui mic grup de prieteni şi de vizitatori care umpleau camera, continua să picteze, până în clipa în care era nevoit să lase jos penelul şi să ia, cu recunoştinţă, ceaşca pe care o fascinantă făptură o umpluse, anume

pentru el, cu ceai.

Îşi bea ceaiul, privea schiţa pe care unul dintre discipoli tocmai o aşezase pe şevalet, râdea cu prietenii, se întrerupea brusc sprea-l ruga pe vreunul dintre ei să pună la poştă teancul de scrisori pe care le scrisese în timpul nopţii, îl ridica de jos pe băiatul mijlociu care i se încurcase printre picioare, poza pentru o fotografie, şi apoi: „Jonas, la telefon”, flutura prin aer ceaşca cu ceai, îşi croia drum, cerându-şi scuze, prin mulţimea îngrămădită în coridor, se întorcea iar în atelier, picta un colţ de tablou, se oprea din lucru spre a răspunde fascinantei făpturi că-i va face, neîndoielnic, portretul, şi iar începea să picteze. Lucra, şi deodată: „Jonas, trebuie să semnezi ceva!” „Cine-i, spunea el, factorul?” „Nu, ocnaşii din Caşmir”. „Bine, vin îndată!” Alerga la uşă unde în aştepta un tânăr prieten al oamenilor înarmat cu un manifest de protest, voia să ştie dacă politica nu are aici niciun amestec, semna după ce primise asigurări liniştitoare şi ascultase un discurs mustrător în legătură cu îndatoririle pe care i le creează privilegiile sale de artist şi se întorcea din nou în atelier unde îi erau prezentaţi, fără ca el să le poată înţelege numele, un proaspăt campion de box sau cel mai mare dramaturg dintr-o ţară străină. Dramaturgul, care nu ştia franceza, stătea în faţa lui timp de cinci minute, exprimând prin nişte priviri pline de emoţie tot ceea ce nu putea spune mai limpede prin cuvinte, în timp ce Jonas încuviinţa din cap cu o sinceră simpatie. Din fericire această situaţie fără ieşire era curmată de intrarea vijelioasă a ultimului predicator la modă, care ţinea să fie prezentat marelui pictor. Jonas, încântat, nu întârzia să-i comunice acest lucru, apoi mai pipăia o dată teancul de scrisori din buzunar, apuca pensula, dădea să picteze, dar înainte de asta trebuia să mulţumească pentru perechea de prepelicari primiţi chiar atunci în dar, se ducea să-i închidă în camera conjugală, se întorcea în atelier, accepta o invitaţie la masă din partea donatoarei prepelicarilor, ieşea din nou, la strigătele Louisei, spre a constata, pe viu, că prepelicarii nu fuseseră dresaţi pentru viaţa de

apartament, drept care îi închidea în camera de duş, unde se porneau să urle în asemenea hal, încât, până la urmă, nimeni nu-i mai auzea. Din când în când, pe deasupra capetelor vizitatorilor, Jonas întâlnea privirea Louisei, şi i se părea că această privire e tristă. Venea, în sfârşit, şi seara, unii plecau, alţii mai rămâneau în camera cea mare, privind înduioşaţi cum Louise culca copiii, ajutată graţios de o elegantă doamnă cu pălărie, ce se socotea nefericită că va ajunge atât de curând la ea acasă, unde viaţa, risipită pe două etaje, era infinit mai puţin intimă şi mai lipsită de căldură decât viaţa familiei Jonas.

Într-o sâmbătă după-amiază, Rateau îi aduse Louisei un ingenios aparat de uscat rufe, care se putea fixa de tavanul bucătăriei. Apartamentul era ticsit de lume, iar în cămăruţă, înconjurat de cunoscători, Jonas o picta pe donatoarea câinilor, pictat fiind la rândul său de un artist oficial. Acesta, după cum spuse Louise, executa o comandă a statului. „Tabloul se va numi *Artistul la lucru*”. Rateau se retrase într-un colţ, de unde îşi privi prietenul care, în chip vădit, era cu totul absorbit de treaba lui. Unul dintre cunoscători, care nu-l văzuse niciodată pe Rateau, se aplecă spre el:

— Ce zici? Nu arată rău deloc.

Rateau nu-i răspunse.

— Pictezi probabil, continuă celălalt. Şi eu. Ascultă ce-ţi spun; e în declin.

— Crezi? spuse Rateau.

— Da. Aşa-i succesul. Nimeni nu-i rezistă. E un om sfârşit.

— E în declin, sau e sfârşit?

— Un artist în declin e un artist sfârşit. Nu vezi? Nu mai are ce picta. Îl pictează alţii pe el, ca să-l agaţe pe perete.

Mai târziu, în toiul nopţii, în camera conjugală, Louise, Rateau şi Jonas, ultimul în picioare, ceilalţi doi aşezaţi pe marginea patului, tăceau. Copiii dormeau, câinii fuseseră trimişi la ţară, Louise spălase un maldăr de farfurii şi de ceşti, Jonas şi Rateau le şterseseră. Oboseala

era plăcută.

— De ce nu vă luaţi o servitoare? spuse Rateau în faţa vrafului de farfurii murdare.

Dar Louise, cu melancolie:

— Unde s-o mai culcăm şi pe ea?

Tăceau, aşadar.

— Eşti mulţumit? întrebă deodată Rateau.

Jonas surâse, dar cu un aer obosit.

— Da. Toţi sunt drăguţi cu mine.

— Nu, spuse Rateau. Nu te încrede în ei. Printre ei sunt şi oameni răi.

— La cine te gândeşti?

— La prietenii tăi pictori, de pildă.

— Ştiu, spuse Jonas. Dar aşa sunt cei mai mulţi dintre artişti. Nici chiar cei mai mari nu sunt niciodată siguri că există. De aceea caută dovezi, judecă, condamnă. Asta îi întăreşte, e un început de existenţă! Sunt atât de singuri!

Rateau clătină din cap:

— Crede-mă, spuse Jonas, eu îi cunosc. Trebuie iubiţi.

— Dar tu exişti? spuse Rateau. Tu nu vorbeşti niciodată de rău pe nimeni.

Jonas începu să râdă:

— Nu vorbesc, dar gândesc adeseori. Numai că eu uit.

Deveni dintr-odată grav:

— Nu, nu sunt sigur că exist. Dar voi exista, de asta nu mă îndoiesc.

Rateau o întrebă pe Louise ce crede de toate astea. Ea ieşi din toropeală şi spuse că Jonas are dreptate: părerea oaspeţilor lor nu avea nicio importanţă. Importantă era doar munca lui Jonas. Şi ea simţea că copilul îl stânjeneşte în lucru. Crescuse şi vor trebui să cumpere un divan care va mai lua din spaţiu. Cum se vor descurca până când vor găsi un apartament mai mare? Jonas cerceta cu privirea camera conjugală. Fără îndoială că nu va fi formula ideală, din pricina patului foarte lat. Totuşi, camera era toată ziua liberă. Îi spuse planul său Louisei, care chibzui. În dormitor, cel puţin, Jonas nu va

putea fi deranjat; nu vor îndrăzni să se culce pe patul lor.

— Tu ce părere ai? întrebă la rândul ei Louise pe Rateau.

Acesta îl privea pe Jonas. Jonas se uita la ferestrele din faţă. Apoi îşi ridică ochii către cerul fără stele şi se duse să tragă perdelele. Când se întoarse, îi surâse lui Rateau şi se aşeză lângă el pe pat, fără un cuvânt. Louise, care se vedea că e frântă de oboseală, le spuse că merge să facă un duş. Când cei doi prieteni rămaseră singuri, Jonas simţi cum umărul lui Rateau îl atinge pe al său. Privind drept înainte, Jonas spuse:

— Îmi place să pictez. Aş vrea să pictez toată viaţa, zi şi noapte. Nu-i ăsta un adevărat noroc?

Rateau îl privea cu dragoste:

— Da, spuse el, e un adevărat noroc.

Copiii creşteau şi Jonas era fericit când îi vedea veseli şi voinici. Acum se duceau la şcoală, de unde se întorceau la ora patru. Jonas putea să se bucure de prezenţa lor şi sâmbăta după-amiază, şi joia, şi, de asemenea, cât era ziua de lungă, în timpul numeroaselor şi nesfârşitelor lor vacanţe. Nu erau încă destul de mari ca să se joace în linişte, dar se arătau îndeajuns de puternici ca să umple apartamentul cu certurile şi cu râsetele lor. Trebuiau potoliţi, mustraţi, ameninţaţi cu bătaia. Rufăria trebuia spălată, nasturii cusuţi; Louise nu mai prididea. Fiindcă nu puteau să găzduiască o servitoare şi nici măcar s-o introducă în strânsa intimitate în care locuiau, Jonas sugeră că n-ar fi fost rău să se facă apel la ajutorul surorii Louisei, Rose, care rămăsese văduvă cu o fată mare. „Da, spuse Louise, cu Rose n-o să ne simţim stânjeniţi. Oricând vom vrea, îi vom putea spune că nu mai e nevoie de ea”. Jonas se bucură de această soluţie care o uşura atât de mult pe Louise cât şi propria lui conştiinţă, chinuită de gândul că nevastă-sa se oboseşte prea mult. Uşurarea fu cu atât mai mare cu cât sora îşi aducea adeseori şi fata în ajutor. Erau două suflete de aur; virtutea şi sentimentele cele mai dezinteresate ieşeau la iveală în toate manifestările firii lor cinstite. Făcură minuni pentru a veni

în ajutorul rudelor şi nu-şi cruţară deloc timpul. Le veni în ajutor plictiseala vieţilor lor singuratice precum şi plăcerea de a se simţi la îndemână în casa Louisei. Într-adevăr, după cum era de aşteptat, nimeni nu încercă vreun simţământ de stingherească la prezenţa lor, iar cele două femei se socotiră aici, încă din prima zi, ca la ele acasă. Încăperea cea mare căpătă cele mai felurite întrebuinţări, fiind în acelaşi timp sufragerie, loc unde se călcau rufele şi cameră de copii. În cămăruţa în care dormea cel mic, depozitară pânzele lui Jonas şi aşezară un pat de campanie pe care dormea Rose, când venea singură.

Jonas ocupa camera conjugală şi lucra în spaţiul dintre pat şi fereastră. Trebuia doar să aştepte ca odaia să fie dereticată, întotdeauna abia după cea a copiilor. Apoi nu-l mai deranja nimeni, în afară de cazul în care se lua ceva din dulap; singura mobilă de acest fel din casă se afla în dormitor. Vizitatorii, deşi mai puţin numeroşi, căpătaseră noi tabieturi, şi, împotriva tuturor speranţelor Lousiei, nu şovăiau, spre a putea flecări cu Jonas în tihnă, să se întindă pe patul conjugal, până când veneau şi copiii, să-şi sărute tatăl. „Arată-ne tabloul!” Jonas le arăta tabloul la care picta şi-i săruta cu dragoste. Când îi trimitea din cameră simţea că inima lui le aparţine, în întregime şi pentru totdeauna. Fără ei viaţa lui nu ar fi fost decât pustiu şi singurătate. Îi iubea tot atât cât îşi iubea şi pictura, pentru că numai ei pe lumea asta mai erau atât de vii ca şi ea.

Totuşi, fără să ştie de ce, Jonas lucra mai puţin ca înainte. Era tot plin de sârguinţă dar picta mai anevoie, chiar în clipele când era singur. În acele clipe stătea şi privea cerul. Toată viaţa lui fusese distrat şi absent, acum deveni visător. În loc să picteze, se gândea la pictură, la vocaţia lui. „Îmi place să pictez”, îşi spunea încă, dar mâna care ţinea penelul îi atârna de-a lungul trupului, iar el asculta muzica îndepărtată a unui aparat de radio.

Faima lui începuse să scadă. I se aduceau articole pline de reticenţe, altele de-a dreptul ostile, şi, din când în când câte unul atât de răuvoitor, încât Jonas simţea o

strângere de inimă. Dar îşi spunea că şi aceste atacuri pot folosi la ceva şi că ele îl vor îndemna să lucreze mai bine. Cei care veneau să-l mai vadă se purtau cu mai puţin respect, aşa cum te porţi cu un vechi prieten faţă de care n-ai a te sfii! Când voia să lucreze: „Ai tot timpul”, îi spuneau. Jonas simţea că, într-un fel, ei îl anexau încă de pe acum propriului lor eşec. Dar, într-un anume sens, această nouă solidaritate îi încălzea parcă inima. Rateau ridica din umeri:

— Prost mai eşti. Nu vezi că nu te iubesc?

— Ba acum au început să mă iubească puţin, răspundea Jonas. Puţină dragoste e lucru mare. Ce importanţă mai poate avea felul în care o capeţi!

Jonas continua deci să vorbească, să scrie scrisori şi, de bine, de rău, să picteze. Din când în când picta chiar cu tot dinadinsul, mai cu seamă duminica după-amiază, când copiii plecau la plimbare cu Louise şi cu Rose. Seara, după ce lucrase puţin la tabloul început, era fericit. În acea vreme picta ceruri.

În ziua în care negustorul îl încunoştinţă că, având în vedere că vânzarea tablourilor scăzuse simţitor, este nevoit, cu părere de rău, să-i micşoreze suma lunară, Jonas îl aprobă întru totul, dar Louise arătă oarecare îngrijorare. Erau în septembrie şi copiii aveau nevoie de încălţăminte, căci nu mai era mult şi începea şcoala. Curajoasă ca întotdeauna, încercă să le lucreze ea hainele, dar curând trebui să se lase păgubaşă. Rose, care ştia să coasă nasturi şi să cârpească, nu se pricepea la croitorie. În schimb, se pricepea la treaba asta verişoara bărbatului ei, care veni s-o ajute pe Louise. Uneori ea se instala în camera lui Jonas, pe un scaun, într-un colţ, unde această făptură tăcută rămânea atât de liniştită, încât Louise îi sugera lui Jonas să picteze o *Lucrătoare.* „Bună idee”, spuse Jonas. Se puse pe treabă, strică două pânze, apoi se apucă iar de cerul început. A doua zi se plimbă vreme îndelungată prin apartament şi, în loc să picteze, se lăsă în voia meditaţiilor. Un discipol foarte înfierbântat îi aduse un lung articol, pe care altfel Jonas nu l-ar fi citit, din care află că pictura lui

era lipsită de valoare şi că importanţa ei fusese exagerată; negustorul îi telefonă pentru a-i vorbi iarăşi despre îngrijorarea lui în legătură cu cifra scăzută a vânzărilor. Jonas rămânea însă mai departe pierdut în visuri şi în meditaţii. Îi spuse discipolului că articolul cuprindea şi lucruri adevărate, dar că el, Jonas, mai avea încă mulţi ani de lucru.

Negustorului îi răspunse că îi înţelege îngrijorarea dar că nu i-o împărtăşeşte. Avea în faţa lui o operă măreaţă, cu adevărat nouă: va lua totul de la început. În timp ce vorbea, simţi că nu se înşală şi că steaua lui îl ocroteşte. Totul era să se organizeze cum trebuie.

În zilele următoare încercă să lucreze în coridor, apoi în sala de duş, în sfârşit, în bucătărie. Dar pentru prima oară se simţea stingherit în lucru de oamenii pe care-i întâlnea peste tot, atât de cei pe care abia îi cunoscuse, cât şi de ai săi, pe care-i iubea. Câtva timp nu mai pictă, ci doar cugetă. Dacă vremea ar fi fost bună, ar fi pictat peisaje. Din păcate, iarna bătea la uşă şi, până în primăvară, nu se mai putea face mare lucru. Încercă, totuşi, dar trebui să renunţe curând; frigul îl pătrundea până la oase. Îşi petrecu mai multe zile în tovărăşia tablourilor, fie aşezat în faţa lor, fie privind din când în când pe fereastră. Îşi luă obiceiul să plece de acasă în fiecare dimineaţă. Ieşea cu gândul să facă schiţa vreunui copac, a unei case strâmbe, a unui chip întâlnit în cale. Când începea să se înnopteze, nu făcuse nimic. Cea mai mică ispită, jurnalele, o întâlnire întâmplătoare, vitrinele, căldura cafenelelor, îl prindea, dimpotrivă, cu totul. În fiecare seară se culca cu conştiinţa încărcată, străduindu-se zadarnic să-şi găsească tot felul de scuze. După această perioadă de gol aparent era sigur că o să se apuce iar să picteze, mai bine ca înainte. Zbuciumul era lăuntric, şi steaua nu va întârzia să se înalţe, din nou curată, scânteietoare, din mijlocul acelor neguri întunecate. Nu mai ieşea din cafenele. Descoperise că alcoolul îi dă starea de exaltare pe care o avea în zilele când lucra până la istovire, pe vremea când se gândea la tabloul pe care-l

picta cu acea dragoste şi căldură pe care nu o mai simţise decât faţă de copiii lui. La al doilea pahar de coniac, regăsea în el acea emoţie sfâşietoare, care-l făcea stăpânul şi totodată sclavul acestei lumi. Numai că se bucura de ea în gol, cu mâinile trândave, fără s-o fixeze într-o operă. Dar nimic nu semăna mai mult cu bucuria pentru care trăia, şi el petrecea acum ore nesfârşite, visând, aşezat la o masă, în cafenele zgomotoase şi pline de fum.

Totuşi se ferea de locurile şi de cartierele frecventate de artişti. Când se întâlnea cu vreo cunoştinţă care începea să-i vorbească de pictură, era cuprins de o adevărată spaimă. Se vedea cât de colo că vrea să fugă, şi până la urmă chiar fugea. Ştia ce se spune în spatele lui: „Se crede Rembrant”, şi chinul lui sporea. Nu mai surâdea, iar vechii lui prieteni trăgeau de aici o concluzie ciudată, dar inevitabilă: „Dacă nu mai râde înseamnă că e foarte mulţumit de sine”. Ştiind asta, se făcea tot mai sălbatic, mai bănuitor. Era de ajuns ca, intrând într-o cafenea, să fie recunoscut de cineva din cei de faţă pentru ca totul să se întunece în el. Rămânea o clipă nemişcat, în picioare, plin de neputinţă şi de o ciudată mâhnire, ascunzându-şi tulburarea şi nevoia lacomă şi neaşteptată de prietenie. Se gândea la privirea plină de bunătate a lui Rateau şi ieşea repede în stradă. „Ce mutră!” spuse într-o zi cineva, chiar lângă el, în clipa în care pleca.

Nu mai frecventa decât cartierele mărginaşe, unde nu-l cunoştea nimeni. Acolo putea să vorbească, să surâdă, să fie la fel de binevoitor ca înainte, căci toată lumea îl lăsa în pace. Îşi făcu şi câţiva prieteni, care nu cereau prea mult de la el. Îi plăcea mai cu seamă tovărăşia unui băiat ce-l servea într-un bufet de gară, unde mergea adesea. Acesta îl întrebase o dată „ce făcea în viaţa de toate zilele”.

— Sunt pictor, răspunsese Jonas.

— Pictor sau zugrav?

— Nu, pictor.

— Atunci e greu, spusese celălalt.

Şi nu mai discutaseră despre asta niciodată. Da, era

greu, dar Jonas avea s-o scoată la capăt de îndată ce va şti cum să-şi organizeze lucrul.

Umblând şi bând pe unde nimerea, mai făcu şi alte cunoştinţe. Femeile îl ajutară. Putea să le vorbească, înainte sau după dragoste, putea mai ales să se laude puţin, ele îl înţelegeau, chiar dacă nu erau convinse de spusele lui. Uneori i se părea că simte în el vechea dorinţă de lucru. Într-o zi, încurajat de una din prietenele lui, se hotărî. Se întoarse acasă, încercă să lucreze din nou în dormitor, mai cu seamă că lipsea croitoreasa. Dar, după un ceas, puse pânza lângă perete, îi surâse Louisei fără s-o vadă şi ieşi. Bău toată ziua şi îşi petrecu noaptea la prietena lui, fără s-o poată, de altminteri, dori. Dimineaţa, Louise îl primi cu faţa răvăşită de durere. Ea vru să ştie dacă se culcase cu femeia aceea. Jonas îi spuse că nu, deoarece fusese beat, dar că se culcase cu altele înainte. Şi pentru prima oară, cu inima zdrobită, o văzu pe Louise privindu-l cu acea expresie de om ce se îneacă, pe care o dă surpriza şi o durere prea mare. Descoperi atunci că nu se mai gândise la ea în tot acest răstimp şi se ruşină. Îi ceru iertare, făgăduindu-i că de mâine totul va fi ca înainte. Louise nu putea vorbi şi îşi întoarse capul spre a-şi ascunde lacrimile.

A doua zi Jonas plecă de acasă dis-de-dimineaţă. Ploua. Se întoarse ud până la piele, cu braţele încărcate de scânduri. În camera cea mare doi prieteni, veniţi să afle noutăţi, îşi beau cafeaua.

— Jonas îşi schimbă maniera. Începe să picteze pe lemn, spuseră ei.

Jonas surâse.

— Nu-i vorba de asta. Dar mă apuc într-adevăr de ceva nou.

Se duse în micul coridor în care dădeau uşile de la sala de duş, de la closet şi de la bucătărie. Se opri în unghiul drept pe care-l făceau cele două coridoare şi cercetă îndelung zidurile înalte ce urcau până la tavanul întunecat. Avea nevoie de un scaun fără spetează, pe care se duse să-l ceară portarului.

Când se întoarse în apartament, vizitatorii se mai înmulţiseră şi, pentru a ajunge la capătul coridorului, avu de luptat cu dragostea prietenilor, fericiţi că-l pot vedea, şi cu întrebările familiei. Nevasta lui ieşea chiar în acea clipă din bucătărie. Jonas puse jos scaunul şi o strânse puternic la piept. Louise îl privi:

— Te rog mult să n-o mai iei de la capăt.

— Nu, spuse Jonas. Voi picta. Trebuie să pictez.

Dar se uită la ea ca şi cum n-ar fi văzut-o, şi părea că-şi vorbeşte lui însuşi. Se aşternu pe lucru. La jumătatea zidurilor construi un podeţ, obţinând astfel ceva care semăna cu o cămăruţă suspendată, foarte strâmtă, dar înaltă şi adâncă. Spre seară totul era gata. Cu ajutorul scaunului, Jonas se prinse cu mâinile de marginea podeţului şi, pentru a pune la încercare rezistenţa întregii construcţii, trase de câteva ori cu putere de ea. Apoi se amestecă printre oaspeţi, şi toţi se bucurară că-l văd din nou atât de prietenos. Seara, după ce casa se mai goli puţin, Jonas luă o lampă cu gaz, un scaun, un taburet şi o ramă. Le urcă pe toate în cămăruţa lui suspendată, sub privirea uimită a celor trei femei şi a copiilor.

— De acum înainte, zise el din ungherul lui înalt, voi lucra fără să mai stingheresc pe nimeni.

Louise îl întrebă dacă era sigur că va putea să picteze acolo.

— Bineînţeles, spuse el, am nevoie de loc foarte puţin, voi fi mai liber. Există pictori de seamă care au pictat la lumina lumânării şi…

— E destul de solid podeţul?

Podeţul era solid.

— Fii liniştită, spuse Jonas, e o soluţie minunată, şi coborî.

A doua zi în zori urcă iar sus, se aşeză pe scaun, puse rama pe taburet, sprijinind-o de perete, şi aşteptă aşa, fără să aprindă lampa. Singurele zgomote pe care le auzea limpede veneau de la bucătărie sau de la closet. Toate celelalte păreau îndepărtate, iar vizitele, ţârâitul soneriei sau al telefonului, tot acel du-te-vino zilnic, conversaţiile

ajungeau la el în chip nedesluşit, ca şi cum ar fi venit din strada sau din curtea vecină. Mai mult, în timp ce tot apartamentul era scăldat într-o lumină crudă, aici penumbra era odihnitoare. Din când în când venea câte un prieten şi se oprea dedesubt.

— Ce faci acolo, Jonas?

— Lucrez.

— Fără lumină?

— Da, pentru moment.

Nu picta, dar medita. În această penumbră şi în această linişte abia tulburată, care, dacă o asemuia cu tot ceea ce trăise el până atunci, i se părea liniştea deşertului sau a mormântului, îşi asculta propria inimă. Toate acele zgomote nu mai aveau parcă nicio legătură cu el, deşi i se adresau lui. Era ca un om care moare singur, la el acasă, în somn. Dimineaţa telefonul sună, febril şi insistent, în casa pustie, deasupra unui trup de-a pururi surd. Dar el trăia, el asculta în sine această linişte, îşi aştepta steaua, încă ascunsă, dar care se pregătea să urce din nou, să răsară, în sfârşit, strălucitoare, peste acele zile goale şi tulburi. „Străluceşte, străluceşte, spunea el. Nu mă lipsi de lumina ta”. Nu se îndoia că steaua va străluci din nou. Dar trebuia să mai mediteze o vreme, acum că avea, în sfârşit, norocul să fie singur fără să se despartă de ai săi. Trebuia să descopere un lucru pe care nu-l înţelesese încă limpede, deşi îl ştiuse întotdeauna şi deşi pictase întotdeauna ca şi cum l-ar fi ştiut. Trebuia să dezlege, în sfârşit, acea taină, care nu era numai taina artei, ştia bine. Iată, de ce nu aprindea lampa.

Acum Jonas se urca în fiecare zi în cămăruţa lui suspendată. Vizitatorii se împuţinară, căci Louise, ocupată cu gospodăria, nu avea timp de vorbă. Jonas cobora la vremea mesei, după care urca iar în ungherul lui. Rămânea aici ziua întreagă, nemişcat în întuneric. Noaptea cobora şi se culca lângă nevastă-sa, care la acea oră dormea de mult. După câteva zile o rugă pe Louise să-i dea să mănânce sus, ceea ce ea şi făcu, cu o grijă care-l înduioşa pe Jonas. Pentru ca să n-o mai obosească şi altă dată, îi

spuse să facă câteva provizii, pe care le luă sus cu el. Cu timpul, nu mai coborî deloc ziua. Dar de provizii abia de se atingea.

Într-o seară o chemă pe Louise şi îi ceru câteva pături:

— O să dorm aici.

Louise îl privea, cu capul dat pe spate. Deschise gura vrând să spună ceva, dar tăcu. Cerceta doar chipul lui Jonas, cu o privire neliniştită şi tristă; dintr-odată el văzu cât de mult îmbătrânise, şi ce urme adânci lăsase şi asupra ei oboseala vieţii lor. Se gândi atunci că n-o ajutase niciodată cu adevărat. Dar înainte ca el să-i poată vorbi, ea îi surâse cu o dragoste care-i dădu lui Jonas o strângere de inimă.

— Cum vrei tu, dragul meu, spuse ea.

De atunci îşi petrecu şi nopţile sus şi nu mai coborî aproape deloc. Curând casa se goli de vizitatori, de vreme ce Jonas nu mai putea fi văzut nici în timpul zilei şi nici seara. Unora li se spunea că a plecat la ţară, altora, când minciuna devenea obositoare, că şi-a găsit un atelier. Numai Rateau venea cu sfinţenie. Se urca pe scaunul fără spetează iar capul lui mare şi cumsecade depăşea nivelul podeţului:

— Cum merge? spunea el.

— Minunat.

— Lucrezi?

— E ca şi cum aş lucra.

— Dar nu văd nicio pânză!

— Totuşi lucrez.

Dialogul acesta, purtat în condiţiile arătate, nu putea fi multă vreme prelungit. Rateau dădea din cap, cobora, o ajuta pe Louise reparând vreun lighean sau vreo broască de uşă, apoi, fără să se mai urce pe scaun, îşi lua rămas bun de la Jonas, care-i răspundea din întuneric: „Noapte bună, frate”. Într-o seară, Jonas adăugă la aceste cuvinte şi un „mulţumesc”.

— De ce-mi mulţumeşti?

— Pentru că mă iubeşti.

— Mare noutate! spuse Rateau şi plecă.

Într-o altă seară, Jonas îl chemă pe Rateau, care veni grabnic. Pentru prima oară lampa era aprinsă. Jonas se aplecă peste marginea podeţului cu o expresie adânc neliniştită:

— Dă-mi o pânză, spuse el.

— Dar ce-i cu tine? Ai slăbit, semeni cu o umbră.

— De câteva zile aproape nu mai mănânc. Dar nu-i nimic, trebuie să lucrez.

— Mai întâi mănâncă.

— Nu, nu mi-e foame.

Rateau aduse o pânză. Înainte de a se face nevăzut în ungherul său, Jonas îl întrebă:

— Cum o mai duc?

— Cine?

— Louise şi copiii.

— Sunt bine. Ar fi şi mai bine dacă ai fi cu ei.

— Dar sunt cu ei. Nu uita să le spui că sunt tot timpul cu ei.

Şi dispăru. Rateau îşi arătă faţă de Louise îngrijorarea. Ea îi mărturisi că de câteva zile e foarte neliniştită. „Ce să fac? Ah! Dacă aş putea picta în locul lui!” Îl privea pe Rateau cu ochi nefericiţi. „Nu pot trăi fără el”, spuse ea. Avea din nou chipul ei de fată, care-l uimi pe Rateau. Acesta îşi dădu dintr-odată seama că Louise roşise.

Lampa rămase aprinsă toată noaptea şi toată dimineaţa următoare. Când Rateau sau Louise veneau să-l întrebe ce face, le răspundea doar atât: „Lăsaţi-mă, lucrez”. La prânz mai ceru nişte gaz. Lampa, care începuse să fumege, străluci din nou cu o flacără vie până seara. Rateau rămase să cineze cu Louise şi copiii. La miezul nopţii îşi luă rămas bun de la Jonas. Aşteptă o clipă sub ungherul în care lampa mai ardea încă, apoi plecă fără să spună nimic. În dimineaţa celei de a doua zi, când Louise se trezi, lampa era tot aprinsă.

Începea o zi frumoasă dar Jonas nu-şi dădea seama de asta. Întorsese pânza cu faţa la perete. Frânt de

oboseală, aştepta, aşezat pe scaun, cu mâinile odihnindu-i-se pe genunchi cu palmele în sus. Îşi spunea că de acum înainte nu va mai picta niciodată, era fericit. Auzea strigătele copiilor, zgomotul apei şi al farfuriilor. Louise vorbea. Când trecea vreun camion pe bulevard, ferestrele mari zăngăneau. Lumea era acolo, tânără, vrednică să fie iubită. Jonas asculta minunata larmă a oamenilor. Venind de atât de departe, ea nu mai zădărnicea acea forţă fericită din el, arta lui, acele gânduri cărora nu le putea da glas, pe veci tăcute, dar care-l înălţau deasupra tuturor lucrurilor, într-un aer liber şi tare. Copiii alergau prin camere, fetiţa râdea, şi chiar Louise, pe care n-o mai auzise râzând de atâta vreme. Îi iubea! Cât de mult îi iubea! Stinse lampa şi, în întunericul care-l învăluia iarăşi, i se păru că vede steaua, strălucitoare ca întotdeauna. Era ea, nu se înşela, şi o mai privea încă, plin de recunoştinţă, când se prăbuşi fără zgomot.

— Nimic grav, spunea, puţin mai târziu, doctorul pe care-l chemaseră. Munceşte prea mult. Într-o săptămână e pe picioare.

— Se va vindeca, sunteţi sigur? îl întrebă Louise, cu chipul răvăşit.

— Se va vindeca.

În cealaltă cameră, Rateau privea pânza, în întregime albă, în mijlocul căreia Jonas scrisese, cu litere foarte mici, doar un singur cuvânt, ce putea fi descifrat, dar care nu ştiai dacă trebuie citit *solitar* sau *solidar*.

PIATRA CARE CREŞTE

Maşina coti cu greu pe drumul de argilă clisoasă. Farurile luminară în noapte, de o parte a şoselei, apoi de cealaltă, două barăci de lemn acoperite cu tablă. Lângă cea de-a doua, pe dreapta, se zărea, în ceaţa uşoară, un turn construit din grinzi cioplite grosolan. Din vârful turnului pornea un cablu metalic, invizibil la bază, dar care pe măsură ce cobora în lumina farurilor, strălucea din ce în

ce mai puternic, spre a se pierde în spatele povârnişului care tăia şoseaua. Maşina încetini şi se opri la câţiva metri de barăci.

Omul din dreapta şoferului ieşi, trudindu-se, din deschizătura, prea strâmtă pentru el, a portierei. O dată ajuns afară, lângă maşină, doborât de oboseală, înfipt greoi pe picioare, părea că ascultă mersul încetinit al motorului. Apoi se îndreptă în direcţia povârnişului şi intră în conul de lumină al farurilor. Se opri în vârful povârnişului, cu spatele uriaş proiectat pe întunericul nopţii. După o clipă, întoarse capul. Faţa neagră a şoferului lucea deasupra tabloului de bord, surâzătoare. Omul făcu un semn. Şoferul întrerupse contactul. O linişte adâncă şi răcoroasă se lăsă peste drum şi pădure. Se auzi atunci zgomotul apelor.

Omul privea fluviul, în vale. Nu se vedea decât o largă mişcare de întuneric, semănată cu solzi strălucitori. Dincolo de ea, un întuneric mai dens, parcă închegat, fără îndoială, celălalt mal. Dacă te uitai bine, zăreai, totuşi, pe acel mal încremenit, o lumină gălbuie care părea flacăra unei lanterne îndepărtate. Uriaşul se întoarse către maşină şi făcu un semn din cap. Şoferul stinse farurile, apoi le aprinse, începând să semnalizeze la intervale regulate. Pe povârniş, omul acum se ivea, acum dispărea, mai înalt şi mai masiv cu fiecare înviere. Deodată, de cealaltă parte a fluviului, la capătul unui braţ nevăzut, o lanternă se înălţă de mai multe ori în aer. La un ultim semn al celui care pândea de pe povârniş, şoferul stinse definitiv farurile. Maşina şi omul dispărură în beznă. Acum fluviul era aproape vizibil, sau, mai curând, se zăreau câţiva dintre lungii lui muşchi lichizi, care străluceau în răstimpuri. De fiecare parte a drumului, nespus de aproape, se desena pe cer pădurea întunecată. Ploaia uşoară care udase drumul cu o oră mai devreme stăruia încă în aerul călduţ, făcând şi mai apăsătoare liniştea şi nemişcarea acelui mare luminiş din inima pădurii virgine. Pe cerul negru tremurau stele înceţoşate.

Dar de pe celălalt mal se înălţă un zăngănit de lanţuri şi un clipocit înăbuşit de ape. Deasupra barăcii, la dreapta

omului care aştepta nemişcat, cablul se încorda. Un scârţâit surd începu să-l străbată, în timp ce dinspre fluviu se ridica un zgomot, nemărginit şi totodată slab, de ape răscolite. Scârţâitul deveni uniform, zgomotul de ape crescu şi mai mult, apoi se preciza, pe măsură ce lanterna se apropia. Acum se putea vedea bine cercul de lumină gălbuie care o înconjura. Nimbul acesta se lărgi treptat, apoi se micşoră din nou, în timp ce lanterna strălucea în ceaţă, începând să lumineze, deasupra şi în jurul ei, un fel de acoperiş pătrat din ramuri uscate de palmier, sprijinit la cele patru colţuri pe nişte beţe groase de bambus. Acest adăpost rudimentar, pe lângă care se agitau umbre nedesluşite, înainta domol către mal. Când ajunse pe la mijlocul fluviului, se zăriră limpede, în lumina galbenă, trei bărbaţi goi până la brâu, aproape negri, purtând pălării de formă conică. Stăteau nemişcaţi, bine înfipţi pe picioarele lor uşor depărtate, cu trupul aplecat puţin înainte din pricina curentului puternic ce izbea cu apele sale nevăzute în marginea unei plute mari şi rudimentare ce se ivi abia la urmă, din noapte şi din ape. Când bacul se apropie mai mult, omul zări în spatele adăpostului, în partea dindărăt, doi negri înalţi, purtând şi ei pălării mari de pai şi îmbrăcaţi doar cu nişte pantaloni de pânză groasă. Stăteau alături, mânuind din răsputeri nişte prăjini, care se afundau încet în fluviu, spre partea dindărăt a plutei, în timp ce negrii, cu aceeaşi mişcare încetinită, se aplecau deasupra apei, până la limita echilibrului în faţă, cei trei mulatri, nemişcaţi, tăcuţi, priveau cum se apropie malul, fără să-şi ridice ochii către cel care-i aştepta.

Dintr-odată, bacul se izbi de capătul unui debarcader ce înainta în apă, luminat abia atunci de lanternă, care, în urma loviturii, începu să se legene. Negrii încremeniră cu mâinile înălţate, agăţaţi de capătul prăjinilor uşor cufundate în apă, dar cu muşchii încordaţi, străbătuţi de un freamăt neîntrerupt, ce părea că vine din apă şi din apăsarea ei. Ceilalţi oameni de pe plută zvârliră nişte lanţuri în jurul stâlpilor debarcaderului, săriră pe el, şi desfăşurară un fel de punte rudimentară, al cărei plan

înclinat acoperi partea din faţă a plutei.

Omul se întoarse la maşină şi se urcă în ea, în timp ce şoferul punea motorul în mişcare. Maşina se căţără încet pe povârniş, se profilă o clipă pe cer, apoi se înclină către fluviu, începând să coboare. Cu frâna pusă, înainta încet, alunecând uşor pe noroi, oprindu-se, apoi pornind din nou. Străbătu debarcaderul cu zgomot mare de scânduri săltate, ajunse la capătul lui, unde mulatrii aşteptau în tăcere, de o parte şi de alta, şi trecu încetişor pe plută. Când roţile de dinainte o atinseră, aceasta se scufundă puţin, dar săltă aproape de îndată la suprafaţă, primind întreaga greutate a maşinii. Şoferul duse maşina până în partea dindărăt a plutei, în faţa acoperişului pătrat de care atârna lanterna. Fără să mai întârzie, mulatrii strânseră puntea mobilă şi îşi făcură vânt pe bac, dezlipindu-l de malul noroios. Fluviul se arcui sub plută şi o ridică la suprafaţa apei, pe care începu să alunece încet, la capătul unui drug înalt de fier, ce alerga pe cer, de-a lungul cablului. Negrii traseră prăjinile pe bac. Omul şi şoferul ieşiră din maşină şi rămaseră neclintiţi la marginea plutei privind în susul apei. Nimeni nu vorbise în timpul manevrei, şi, chiar şi acum, toţi stăteau la locurile lor, nemişcaţi şi tăcuţi, în afară de unul dintre negri, care-şi răsucea o ţigară din hârtie groasă.

Omul privea către locul unde fluviul se ivea din marea pădure braziliană, coborând către ei. Lat de mai multe sute de metri, apăsa cu apele lui tulburi şi mătăsoase marginea bacului, apoi, slobod la cele două capete, se aşternea din nou într-un singur val puternic, curgând lin prin pădurea întunecată, către mare şi noapte. În aer plutea un miros veşted, venit din apă sau din cerul spongios. Se auzea clipocitul apelor grele sub bac şi, de pe cele două maluri, în răstimpuri, chemarea broaştelor sau ciudate ţipete de păsări. Uriaşul se apropie de şofer. Acesta, mic şi slab, sprijinit de unul din stâlpii de bambus, îşi înfundase mâinile în buzunarele unei salopete, cândva albastră, dar care acum era îmbâcsită de praful roşu ce le scrâşnise toată ziua între dinţi. Cu un surâs fericit pe faţa

lui tânără dar plină de zbârcituri, privea, fără să vadă, stelele istovite ce mai pluteau încă pe cerul umed.

Dar ţipetele de pasăre se auziră mai limpede, amestecate cu nişte cârâituri necunoscute şi, aproape în aceeaşi clipă, cablul începu din nou să scârţâie. Negrii îşi înfundară prăjinile şi bâjbâiră, cu mişcări de orbi, în căutarea fundului. Omul se întoarse către malul pe care-l părăsiseră. Era acoperit de noapte şi de ape, nemărginit şi sălbatic, ca şi continentul de arbori ce se întindea dincolo de el, pe mii de kilometri. Între oceanul atât de apropiat şi această mare vegetală, mâna de oameni care plutea la acel ceas pe fluviul sălbatic părea pe veci pierdută. Când pluta se izbi de un nou debarcader, ai fi putut crede că ajunsese, cu toate odgoanele rupte, la ţărmul unei insule învăluite în întuneric, după zile întregi de navigaţie înspăimântată.

Când coborâră pe pământ, se auzi, în sfârşit, şi glasul oamenilor. Şoferul îi plătise, iar ei, cu o voce ciudat de veselă în noaptea apăsătoare, salutau în portugheză maşina care pornea mai departe la drum.

— Ei spus şaizeci de kilometri până la Iguape. Mai ai de mers trei ore şi terminat. Socrate mulţumit, vesti şoferul.

Omul râse, cu un râs bun, puternic şi cald, care îi semăna.

— Şi eu, Socrate, sunt mulţumit. Sunt bucuros că drumul etare.

— Tu prea greu, domnu’ d’Arrast, tu prea greu, râdea şi şoferul, fără să se poată opri.

Maşina luase oarecare viteză. Gonea printre ziduri înalte de arbori şi de vegetaţie luxuriantă, învăluită într-o mireasmă molatică şi dulceagă. Muşte luminoase îşi încrucişau zborul, săgetând fără odihnă întunericul pădurii şi, la răstimpuri, păsări cu ochi roşii se izbeau pentru o clipă de parbrizul maşinii. Uneori, un urlet ciudat venea până la ei din străfundurile nopţii, şi atunci şoferul îşi privea vecinul, holbându-şi ochii în modul cel mai comic.

Drumul cotea când la dreapta, când la stânga, traversând nenumărate pârâuri, pe podeţuri de scânduri

şubrede, care săltau la trecerea maşinii. După o oră, ceaţa începu să se îndesească. Se porni o ploaie măruntă, subţiind lumina farurilor, în ciuda zguduiturilor, d'Arrast aproape adormise. Nu mai gonea prin pădurea umedă, ci din nou pe drumurile din Serra, pe care le străbătuseră în acea dimineaţă, plecând din San Paolo. Acele drumeaguri de ţară erau învăluite zi şi noapte într-un praf roşu, al cărui gust îl mai simţeau încă în gură şi care, jur-împrejur, cât vedeai cu ochii, acoperea vegetaţia rară a stepei. Soarele apăsător, munţii palizi şi mâncaţi de puhoaie, zebuşii costelivi întâlniţi în cale, având drept alai stoluri obosite şi jalnice de vulturi urubu, lunga, nesfârşita călătorie prin deşertul roşu... Tresări. Maşina se oprise. Erau în Japonia: case cu decoraţie fragilă de fiecare parte a drumului şi, în case, chimonouri furişate. Şoferul vorbea cu un japonez îmbrăcat într-o salopetă murdară, pe cap cu o pălărie de pai, braziliană. Apoi maşina porni din nou.

— Spus numai patruzeci kilometri.

— Unde eram? La Tokio?

— Nu, Registro. La noi toţi japonezii venit aici.

— De ce?

— Nimeni ştiut. Ei galbeni, domnu' d'Arrast.

Pădurea începuse să se mai rărească, iar drumul se făcuse mai bun dar era la fel de lunecos. Maşina patina pe nisip, prin geam pătrundea o adiere umedă, călduţă, puţin acrişoară.

— Tu simţit? spuse şoferul, trăgând aerul în piept cu lăcomie, ăsta miros de mare. Până la Iguape puţin.

— Dacă nu ni se termină benzina, spuse d'Arrast. Şi adormi din nou, liniştit.

În zori, d'Arrast, abia trezit din somn, privea cu uimire din patul lui la încăperea în care se afla. Pereţii mari erau proaspăt spoiţi până la jumătate cu o vopsea întunecată. În partea de sus fuseseră cândva albi, dar acum erau acoperiţi până în tavan cu un strat de var gălbui şi scorojit. Paturile erau aşezate pe două rânduri, câte şase de fiecare parte. Numai unul era desfăcut, la celălalt capăt al rândului în care se afla el, şi acela era gol. Dar, auzind

un zgomot din stânga, se întoarse către uşă, în pragul căreia stătea râzând Socrate, cu câte o sticlă de apă minerală în fiecare mână.

— Fericită amintire! spunea el.

D'Arrast se scutură din amorţeală. Da, spitalul în care primarul îi găzduise în ajun se numea „Fericită amintire".

— Amintire sigură, continuă Socrate. Spus mai întâi construit spital şi mai târziu construit apa. Până atunci, fericită amintire, ţine apa care pişcă şi te spală.

Plecă, râzând şi cântând, câtuşi de puţin obosit, după cum se vedea, de strănuturile cumplite care-l scuturaseră toată noaptea, şi din pricina cărora d'Arrast nu putuse închide nicio clipă ochii.

D'Arrast se trezise acum de-a binelea. Prin ferestrele cu gratii din faţa lui zărea o curte mică. Argila roşie fusese desfundată de ploaia care se vedea şiroind fără zgomot peste un pâlc înalt de aloes. O femeie trecea ţinând întinsă cu amândouă mâinile deasupra capului o basma. D'Arrast se culcă iar, dar în clipa următoare se ridică şi coborî din pat, care se îndoi şi gemu sub greutatea lui. Socrate intră chiar atunci.

— Primar aşteaptă afară, domnu' d'Arrast.

Dar, în faţa expresiei lui d'Arrast:

— Nu te grăbi, el niciodată grăbit.

După ce se rase, cu apă minerală, d'Arrast se îndreptă spre ieşirea pavilionului. Primarul, care avea proporţiile şi, sub ochelarii înrămaţi cu aur, înfăţişarea unei nevăstuici amabile, părea absorbit în contemplarea ursuză a ploii. Dar un surâs încântător i se aşternu pe chip de îndată ce-l zări pe d'Arrast. Îşi îndreptă trupul scund, şi făcu repede câţiva paşi înainte, încercând să-l strângă în braţe pe „domnul inginer". Chiar atunci o maşină frână în faţa lor, de cealaltă parte a micului zid care împrejmuia curtea, derapă pe lutul ud şi se opri de-a curmezişul.

— Judecătorul! spuse primarul.

Judecătorul, ca şi primarul, era îmbrăcat într-un costum albastru închis. Dar era mult mai tânăr, sau cel

puţin aşa părea, din pricina staturii lui elegante şi a obrazului său fraged, de adolescent uimit. Acum străbătea curtea, îndreptându-se către ei şi ocolind băltoacele cu multă grijă. Când ajunse la câţiva paşi de d'Arrast, întinse braţele către el, urându-i bun venit. Era mândru că-l poate primi pe domnul inginer, venirea lui era o mare cinste pentru sărmanul lor oraş, iar el, judecătorul, se bucura nespus la gândul serviciilor nepreţuite pe care domnul inginer le va aduce oraşului Iguape prin construirea micului dig ce va pune la adăpost de inundaţiile periodice cartierul de pe malul fluviului. Să porunceşti apelor, să supui fluviile, an! ce nobilă meserie, şi nu mai încăpea nicio îndoială că sărmanii locuitori ai oraşului Iguape nu vor uita niciodată numele domnului inginer şi că, mulţi ani de acum înainte, îl vor pomeni în rugăciunile lor. D'Arrast, subjugat de atâta farmec şi de atâta elocinţă, mulţumi, fără a îndrăzni să se mai întrebe ce legătură poate exista între un judecător şi un dig. De altfel, după părerea primarului, trebuiau să se ducă la club, unde persoanele cele mai de vază din oraş doreau să-l primească pe domnul inginer cu toată cinstea, înainte de a merge să viziteze împreună cartierul de pe malul fluviului. Dar cine erau aceste persoane de vază?

— Eu însumi, spuse primarul, în calitate de primar, domnul Carvalho, aici de faţă, căpitanul portului, şi alţi câţiva, mai puţin însemnaţi. De altfel, nu va fi nevoie să staţi de vorbă cu ei căci nu ştiu franţuzeşte.

D'Arrast îl chemă pe Socrate şi-i spuse că se va întoarce către prânz.

— Bine, spuse Socrate. Eu mers Grădina Fântânii.

— Grădina…?

— Da, toţi ştiu unde este, nu teamă la tine, domnu' d'Arrast.

Ieşind, d'Arrast îşi dădu seama că spitalul se afla chiar la marginea pădurii, ale cărei ramuri uriaşe se întindeau aproape până peste acoperişuri. Pe toată suprafaţa arborilor cădea o pânză de apă, pe care pădurea deasă o sorbea fără zgomot, ca un burete uriaş. Oraşul,

cam vreo sută de case acoperite de ţiglă spălăcită, era aşezat între pădure şi fluviu, al cărui vuiet depărtat ajungea până la spital. Maşina străbătu mai întâi nişte străzi noroioase şi ajunse curând într-o piaţă pătrată, destul de mare. Printre bălţi, lutul roşu mai păstra încă urme de cauciucuri, de roţi de căruţă şi de copite. De jur-împrejurul pieţei se vedeau case scunde, cu tencuiala felurit colorată, iar în spatele lor se înălţau cele două clopotniţe rotunde ale unei biserici în stil colonial, spoită în alb şi în albastru. Peste acest decor sărac plutea, venind dinspre estuar, un miros de sare. Prin mijlocul pieţei rătăceau câteva siluete, ude leoarcă. Pe lângă case umbla, cu paşi mărunţi, cu mişcări încete, o mulţime pestriţă de gau-chos, de japonezi, de indieni metişi, precum şi o seamă de personalităţi locale, ale căror haine elegante, de culoare închisă, păreau aici exotice. La trecerea maşinii se dădeau la o parte, apoi rămâneau pe loc, urmărind-o cu privirea. Când maşina se opri în faţa uneia din casele din piaţă, în jurul ei se formă, în tăcere, un cerc de gauchos uzi până la piele.

La club, un fel de mic bar la primul etaj, mobilat cu o tejghea de bambus şi cu nişte măsuţe înalte din tablă groasă, persoanele de vază se strânseseră în număr mare. Se bău rachiu de trestie în cinstea lui d'Arrast, după ce primarul, înălţând paharul, îi urase bun venit şi toată fericirea pe care şi-o putea dori. Dar în timp ce d'Arrast îşi bea rachiul lângă fereastră, un lungan cu pantaloni de călărie şi cu jambiere de piele veni către el şi, clătinându-se puţin pe picioare, îi ţinu un mic discurs încâlcit, din care inginerul nu înţelese decât cuvântul „paşaport”. D'Arrast şovăi, apoi scoase hârtiile, pe care celălalt i le smulse cu lăcomie. După ce răsfoi paşaportul, lunganul manifestă o proastă dispoziţie evidentă. Îşi reluă discursul, scuturând hârtiile sub nasul inginerului, care, fără să-şi piardă cumpătul, privea liniştit la furiosul său interlocutor. În acea clipă judecătorul se apropie surâzând şi vru să ştie ce s-a întâmplat. Beţivul îşi aruncă o clipă ochii asupra firavei făpturi ce-şi îngăduia să-l întrerupă, după care, clătinându-

se în chip şi mai primejdios, începu să fluture paşaportul pe sub nasul noului venit. D’Arrast, fără grabă, se aşeză la o măsuţă şi aşteptă. Dialogul deveni foarte viu şi, cu totul pe neaşteptate, judecătorul se răsti cu o voce năprasnică, de care nu l-ai fi crezut niciodată în stare. În chip la fel de neaşteptat, lunganul bătu pe dată în retragere, ca un copil care a făcut o poznă. La un ultim răcnet al judecătorului, o porni către uşă, cu mersul nesigur al unui şcolar leneş ce a fost pedepsit, şi ieşi.

Judecătorul se grăbi să-i explice lui d’Arrast, cu o voce melodioasă, că grosolanul personaj era şeful poliţiei, că el îndrăznea să pretindă că paşaportul nu este în regulă şi că, pentru obrăznicia lui, va fi pedepsit. Domnul Carvalho se adresă apoi personajelor de vază, care se şi grăbiseră să-l înconjoare pe d’Arrast, şi păru că le întreabă ceva. După o scurtă discuţie, judecătorul îi ceru domnului inginer toate scuzele cu putinţă, rugându-l să considere că numai beţia putea să explice o asemenea nesocotire a sentimentelor de respect şi de recunoştinţă pe care i le datora tot oraşul Iguape şi cerându-i să binevoiască a hotărî el însuşi ce pedeapsă să i se aplice jalnicului personaj. D’Arrast răspunse că nu voia nicio pedeapsă, că incidentul era lipsit de importanţă şi că el nu dorea decât să ajungă cât mai repede la fluviu. Luă atunci cuvântul primarul, care afirmă, pe un ton plin de duioasă bunătate, că o pedeapsă era totuşi necesară, că vinovatul va rămâne la arest şi că vor aştepta cu toţii ca eminentul lor oaspete să binevoiască a-i hotărî soarta. Niciun fel de cuvânt de împotrivire nu putu îndupleca asprimea lui surâzătoare, şi d’Arrast se văzu nevoit să promită că va mai chibzui. Apoi hotărâră să viziteze cartierul de lângă fluviu.

Fluviul îşi revărsa apele gălbui peste malurile joase şi alunecoase. Lăsaseră în urma lor ultimele case din Iguape şi acum se găseau între fluviu şi un povârniş înalt şi abrupt, de care se agăţau colibe de ramuri şi de chirpici. În faţa lor, la capătul povârnişului, ca şi pe celălalt mal, începea, pe neaşteptate, pădurea. Dar albia apelor se lărgea văzând cu ochiul printre copaci, până la o linie

nedesluşită, de un cenuşiu gălbui, marea. D’Arrast se îndreptă în tăcere către povârniş, al cărui perete purta urme încă proaspete ce arătau până unde se ridicase apa în diferite rânduri. O potecă plină de noroi ducea la colibe. În faţa lor, câţiva negri priveau în tăcere la noii veniţi. Câteva perechi se ţineau de mână şi, chiar pe marginea povârnişului, în faţa adulţilor, un şir de copii de vârstă fragedă, cu pântecele umflat şi cu picioarele subţiri, îşi holbau ochii rotunzi.

Când ajunse în faţa colibelor, d’Arrast îl chemă cu un semn pe comandantul portului, un negru mare şi surâzător, îmbrăcat într-o uniformă albă. D’Arrast îl întrebă în spaniolă dacă putea intra într-o colibă. Comandantul îl asigură că da, găsea chiar că ideea e minunată, şi că domnul inginer va vedea lucruri foarte interesante. Se adresă negrilor, vorbindu-le vreme îndelungată, şi arătând când spre d’Arrast, când spre fluviu. Negrii îl ascultau fără un cuvânt. Când comandantul tăcu, nimeni nu se clinti din loc. El le vorbi din nou, cu glas repezit. Apoi se adresă direct unuia dintre oameni, care negă dând din cap. Comandantul spuse atunci câteva cuvinte cu o voce poruncitoare. Omul se desprinse dintre ceilalţi, oprindu-se în faţa lui d’Arrast, şi-i arătă drumul cu mâna. Dar privirea lui era duşmănoasă. Era un bărbat destul de vârstnic, cu părul încărunţit, lânos şi scurt, cu faţa îngustă şi zbârcită. Avea trupul încă tânăr, umerii uscaţi şi zdraveni iar sub pantalonii de pânză şi sub cămaşa zdrenţuită i se ghiceau muşchii puternici. O luară înainte, urmaţi de comandant şi de mulţimea negrilor, şi se căţărară pe un nou povârniş, şi mai abrupt, pe care colibele din pământ, din cutii de tinichea şi din trestie se ţineau atât de greu că trebuiseră întărite cu bolovani. În drum se întâlniră cu o femeie ce cobora pe cărare, alunecând din când în când pe tălpile goale, şi care purta pe creştet un bidon de tablă plin cu apă. Ajunseră la un fel de piaţă mică, înconjurată de trei colibe. Omul se îndreptă către una din ele şi împinse o uşă de bambus cu ţâţânile din liane. Apoi se trase la o parte, fără un cuvânt, uitându-se la inginer cu aceeaşi privire

neclintită. În colibă, d’Arrast nu văzu în prima clipă decât un foc abia mocnit, aprins chiar în mijloc, de-a dreptul pe pământ. Apoi desluşi, într-un ungher, în fund de tot, un pat de aramă, fără aşternut şi cu o somieră stricată, iar în ungherul opus, o masă, pe care se înşiruiau vase de lut. Între masă şi pat se afla un fel de poliţă, pe care fusese aşezată la loc de cinste o cromolitografie înfăţişându-l pe Sfântul Gheorghe. În rest, doar un morman de zdrenţe, îngrămădite în dreapta uşii, şi nişte şorţuri de toate culorile, spânzurate la uscat de tavan, deasupra focului. D’Arrast, nemişcat, trăgea în piept izul de fum şi de sărăcie care se ridica din pământul colibei, tăindu-i răsuflarea. În spatele lui, comandantul bătu din palme. Inginerul se întoarse şi, în prag, în lumina de afară, zări silueta graţioasă a unei tinere negrese care-i întindea ceva. El luă paharul şi bău rachiul gros de trestie. Fata întinse tava după paharul gol şi ieşi, cu o mişcare atât de lunecoasă şi de vie, încât d’Arrast simţi dintr-odată dorinţa s-o oprească.

Dar când ieşi în urma ei, nu o mai recunoscu în mulţimea negrilor şi a persoanelor de vază din oraş, care se adunaseră în jurul colibei. Îi mulţumi bătrânului, iar acesta se înclină, fără un cuvânt. Apoi porni înapoi. Comandantul, care mergea în urma lui, îşi reluase explicaţiile, întrebându-l totodată când îşi va începe lucrările societatea franceză din Rio şi dacă digul va putea fi terminat înaintea marilor ploi. D’Arrast îi răspunse că nu ştie, gândurile lui rătăceau însă departe. Cobora către fluviul răcoros, sub ploaia măruntă. Asculta acel vuiet uriaş pe care-l auzea fără încetare de când sosise aici şi despre care nu putea niciodată spune dacă vine dinspre pădure sau dinspre fluviu. Când ajunse pe mal, privi în depărtare către linia tremurată a mării, către miile de kilometri de ape pustii, către Africa şi, dincolo de ea, către Europa, de unde venea el.

— Domnule comandant, spuse el, din ce trăiesc oamenii aceştia?

— Muncesc, când au unde. Suntem săraci.

— Şi ei sunt cei mai săraci?

— Da, sunt cei mai săraci.

Judecătorul, care sosea în acea clipă, alunecând uşor pe tălpile pantofilor lui fini, spuse că negrii îl iubeau încă de pe acum pe domnul inginer, care le va da de lucru.

— Ştiţi poate, spuse el, că nu e zi în care să nu danseze şi să nu cânte?

În clipa următoare, cu totul pe neaşteptate, îl întrebă pe d’Arrast dacă se gândise la pedeapsă.

— Ce pedeapsă?

— Aţi uitat de şeful poliţiei?

— Să-l iertăm.

Judecătorul spuse că lucrul nu e cu putinţă şi că vinovatul trebuie pedepsit, în timp ce d’Arrast pornea îndărăt către Iguape.

În mica Grădină a Fântânii, misterioasă şi tăcută sub ploaia măruntă, ciorchini de flori ciudate se revărsau de-a lungul lianelor, printre bananieri şi pandanus. Grămezi de pietre ude însemnau locul de răscruce al cărărilor, pe care umbla la acea oră o mulţime pestriţă. Metişi, mulatri, gauchos vorbeau între ei cu o voce scăzută sau se afundau, mergând agale, pe aleile de bambuşi până la locul unde pâlcurile de copaci se îndeseau, devenind de nepătruns. Acolo, cu totul pe neaşteptate, începea pădurea.

D’Arrast îl căuta pe Socrate în mulţime, când se pomeni cu el în spate.

— Azi sărbătoare, râse Socrate, sprijinindu-se cu amândouă mâinile de umerii uriaşi ai lui d’Arrast şi ţopăind în voie.

— Ce sărbătoare?

— Cum? se miră Socrate, şi trecu în faţa lui d’Arrast. Tu nu ştiut? Sărbătoarea lui Domnu’ nostru Iisus Hristos. În fiecare an toţi venit la grotă cu ciocan.

Socrate arătă cu mâna, dar nu spre grotă, ci către un grup de oameni care, într-un colţ al grădinii, părea că aşteaptă ceva.

— Uite cum fost. Ascultă. Într-o zi statuia lui Iisus venit de la mare pe fluviu. Pescarii găsit pe ea. Frumoasă! Frumoasă! Ei spălat pe ea aici în grotă. Şi o piatră crescut în grotă. În fiecare an, azi sărbătoare. Spargi, spargi cu ciocan bucăţi din piatră, care purtat noroc. Tu spargi, spargi, ea creşte, creşte. Minune!

Ajunseră la grotă. Peste capetele celor ce aşteptau, puteau zări intrarea scundă. Înăuntru, în întunericul străpuns de flacăra lumânărilor, o siluetă ghemuită izbea cu un ciocan. Omul, un gaucho deşirat cu mustăţi lungi, se ridică şi ieşi, ţinând în palma deschisă, în aşa fel încât să poată fi văzută, o bucăţică de stâncă jilavă, pe care se grăbi s-o ascundă cu grijă în pumn, chiar înainte de a se fi îndepărtat cu totul. Un alt bărbat intră după el în grotă, încovoindu-şi spinarea.

D’Arrast se întoarse şi privi. În jurul lui pelerinii aşteptau, fără să-l vadă, neclintiţi sub ploaia care curgea din copaci în văluri subţiri. Aştepta ca şi ei, în faţa grotei, în aburul ploii, şi nu ştia ce. De o lună, de când venise în această ţară, aştepta întruna ceva. Aştepta, în căldura roşie a zilelor umede, sub stelele mărunte ale nopţii, în ciuda meseriei lui, în ciuda şoselelor şi a digurilor ce trebuiau construite, ca şi cum munca pentru care venise aici nu era decât un pretext, prilejul unei surprize sau al unei întâlniri pe care nu şi-o putea nici măcar închipui dar care-l aştepta, cu răbdare, la capătul lumii. Îşi alungă gândurile şi se îndepărtă de grotă, fără ca nimeni din micul grup să-i fi aruncat vreo privire, îndreptându-se către ieşirea grădinii. Trebuia să se întoarcă la fluviu şi să se apuce de lucru.

Dar la poartă îl aştepta Socrate, care discuta cu însufleţire cu un bărbat mic şi solid, lat în spate, cu pielea de un negru gălbui. Era ras în cap, din care pricină fruntea-i, frumos boltită, părea şi mai mare. În schimb faţa lui lată şi netedă era împodobită cu o barbă foarte neagră, tăiată pătrat.

— El, campion, spuse Socrate în chip de prezentare. Mâine mers procesiune.

Omul, îmbrăcat în haine marinăreşti de pânză groasă, purtând un tricou cu dungi albastre şi albe pe sub bluza de marinar, îl cerceta atent pe d’Arrast cu ochii săi negri şi liniştiţi. În acelaşi timp surâdea, arătându-şi dinţii foarte albi între buzele pline şi lucioase.

— El vorbit spaniola, spuse Socrate şi, întorcându-se către necunoscut: povesteşte la domnu’ d’Arrast.

Apoi se îndreptă dansând către un alt grup. Omul nu mai zâmbi, privindu-l pe d’Arrast cu o curiozitate făţişă.

— Te interesează, căpitane?

— Nu sunt căpitan, spuse d’Arrast.

— Nu-i nimic. Dar eşti domn. Mi-a spus mie Socrate.

— Eu, nu. Dar bunicul meu a fost. Şi tatăl lui, şi toţi cei din care se trage tatăl lui. Azi nu mai există domni în ţara noastră.

— Înţeleg, spuse negrul râzând, toţi sunt domni.

— Nu, n-ai înţeles. Nu mai există nici domni, nici oameni din popor.

Celălalt chibzui o clipă, apoi spuse:

— Nimeni nu munceşte, nimeni nu suferă?

— Ba da, milioane.

— Atunci, ăştia sunt oameni din popor.

— Dacă vrei, da, poporul există şi azi. Dar stăpânii lui sunt poliţiştii sau negustorii.

Faţa binevoitoare a mulatrului se întunecă. Apoi el mormăi:

— Ptiu! să cumperi şi să vinzi! Ce treabă murdară! Iar poliţiştii sunt mai răi decât câinii.

Cu totul pe neaşteptate izbucni în hohote de râs.

— Tu nu vinzi?

— Nu prea. Fac poduri, drumuri.

— Bună treabă! Eu sunt bucătar pe un vas. Dacă vrei, îţi fac mâncarea noastră de fasole neagră.

— Sigur că vreau.

Bucătarul se apropie de d’Arrast şi-l apucă de braţ.

— Ascultă, mi-a plăcut ce mi-ai spus. vreau să-ţi spun şi eu ceva. Poate o să-ţi placă şi ţie.

Îl trase aproape de ieşire, pe o bancă de lemn udă,

sub un pâlc de bambuşi.

— Eram pe mare, în dreptul Iguapei, pe un mic petrolier care aprovizionează porturile de pe coastă. Pe bord a izbucnit focul. Nu din vina mea, căci îmi cunosc meseria. Dar aşa-i când e să se-ntâmple o nenorocire. Am izbutit să punem bărcile pe apă. În timpul nopţii s-a stârnit o furtună pe mare, barca s-a răsturnat, iar eu m-am dus la fund. Când m-am ridicat din nou la suprafaţă, m-am izbit cu capul de barcă. Am început să plutesc la întâmplare. Noaptea era întunecoasă, valurile mari, eu nu prea ştiam să înot, şi îmi era şi frică. Deodată am văzut în depărtare o lumină şi am ghicit că acolo e turnul bisericii Domnului nostru Iisus Hristos, din Iguape. I-am făgăduit atunci Domnului Iisus că, dacă mă ajută să scap cu viaţă, o să car pe creştet în timpul procesiunii o piatră grea de cincizeci de kilograme. N-o să mă crezi, dar apele s-au liniştit, şi sufletul meu odată cu ele. Am înotat lin, stăpânit de o mare fericire, şi am ajuns la ţărm. Mâine îmi voi ţine făgăduiala.

Îl privi dintr-odată pe d’Arrast, cu chipul bănuitor:

— Îţi vine să râzi?

— Nu. Făgăduielile trebuie ţinute.

Bucătarul îl bătu pe umăr.

— Vino la fratele meu, pe malul fluviului. O să-ţi fierb nişte fasole.

— Nu, spuse d’Arrast, acum am treabă. Diseară, dacă vrei.

— Bine. Dar la noapte se dansează şi se fac rugăciuni în a cea mare. E sărbătoarea Sfântului Gheorghe.

D’Arrast îl întrebă dacă va dansa şi el. Faţa bucătarului se întunecă. Pentru prima oară, îi ocoli privirea.

— Nu, nu voi dansa. Mâine trebuie să car piatra, şi e tare grea. O să mă duc diseară la sărbătoarea sfântului, dar o să plec devreme.

— Ţine mult?

— Toată noaptea, până dimineaţa târziu.

Se uită la d’Arrast, cu o privire oarecum ruşinată.

— Vino la dans. O să mă iei la întoarcere cu tine.

Altfel voi rămâne şi voi dansa. Poate n-o să fiu în stare să mă stăpânesc.

— Îţi place să dansezi?

Ochii bucătarului se aprinseră şi în ei se desluşi un fel de lăcomie.

— Îmi place. Şi mai sunt şi ţigările de foi, sfinţii, femeile… Uiţi de toate, nu mai asculţi de nimeni.

— Sunt şi femei? Toate femeile din oraş?

— Nu din oraş, ci din colibe.

Bucătarul zâmbi din nou.

— Vino. De căpitan o să ascult. Şi o să mă ajuţi să-mi ţin făgăduiala.

D Arrast se simţi uşor enervat. Ce-i păsa lui de acea făgăduială absurdă? Dar, când privi chipul deschis şi frumos care-i surâdea încrezător, pielea neagră lucind de sănătate şi de viaţă, se pomeni spunând:

— Voi veni. Dar acum aş vrea să te mai duc câţiva paşi.

Fără să ştie de ce, o vedea în acelaşi timp în închipuire pe tânăra negresă, înfăţişându-i ofranda de bun venit.

Ieşiră din grădină, străbătură mai multe străzi noroioase şi ajunseră în piaţa publică plină de gropi, care părea şi mai mare din pricina caselor scunde aflate jur-împrejur. Deşi ploaia nu se înteţise, apa curgea acum şiroaie pe tencuiala zidurilor. Prin văzduhul spongios, vuietul fluviului şi al copacilor ajungea, înăbuşit, până la ei. Înaintau cot la cot, d’Arrast, călcând greoi, bucătarul, cu pasul hotărât şi elastic. Acesta ridica din când în când capul şi surâdea către tovarăşul său. O apucară înspre biserică, ce se vedea pe deasupra caselor, ajunseră la marginea pieţei, străbătură apoi alte străzi pline de noroi, peste care stăruia un miros agresiv de mâncare gătită. Uneori câte o femeie, în mână cu o farfurie sau o unealtă de bucătărie, îşi arăta pentru o clipă în prag chipul curios. Trecură prin faţa bisericii, apoi pătrunseră într-un cartier vechi, strecurându-se printre aceleaşi case scunde, şi, pe neaşteptate, se auzi desluşit vuietul fluviului nevăzut, în

spatele cartierului de colibe, pe care d’Arrast îl recunoscu îndată.

— Bun. Acum te las. Pe diseară, spuse el.

— Da, în faţa bisericii.

Dar, în timp ce-i vorbea, bucătarul îl apucase pe d’Arrast de mână. Şovăia. Apoi se hotărî:

— Tu nu l-ai chemat niciodată pe Dumnezeu în ajutor, nu i-ai făgăduit niciodată nimic?

— Ba da, o dată, cred.

— În timpul unui naufragiu?

— Da, dacă vrei.

Şi d’Arrast îşi trase mâna brusc. Dar, în clipa în care vru să pornească înapoi, întâlni privirea bucătarului. Şovăi, apoi surâse.

— Pot să-ţi spun, deşi e un lucru fără însemnătate. Cineva trebuia să moară din vina mea. Mi se pare că atunci l-am chemat pe Dumnezeu în ajutor.

— I-ai făgăduit ceva?

— Nu. Aş fi vrut să-i făgăduiesc.

— S-a întâmplat de mult?

— Cu puţină vreme înainte de a veni aici.

Bucătarul îşi prinse barba cu amândouă mâinile. Ochii îi străluceau.

— Eşti un adevărat căpitan. Casa mea e şi a ta. O să mă ajuţi să-mi ţin făgăduiala. Are să fie ca şi cum ai fi făgăduit tu însuţi. O să-ţi fie de ajutor.

D’Arrast surâse.

— Nu cred.

— Eşti mândru, căpitane.

— Cândva am fost mândru, acum sunt doar singur. Dar ia spune-mi, bunul Iisus ţi-a răspuns întotdeauna la chemare?

— Nu întotdeauna, căpitane.

— Şi atunci?

Bucătarul izbucni într-un râs proaspăt şi copilăresc.

— E liber să-mi răspundă când vrea el, nu?

La club, unde d’Arrast luă masa cu persoanele cele mai de vază din Iguape, primarul îi spuse că va trebui să

semneze în cartea de aur a oraşului, pentru ca să se păstreze măcar această mărturie despre marele eveniment pe care-l constituia venirea sa aici. Judecătorul, la rându-i, găsi câteva formule noi pentru a lăuda nu numai virtuţile şi talentele domnului inginer, ci şi modul plin de simplitate în care oaspetele lor înţelegea să reprezinte printre ei marea ţară căreia avea cinstea să-i aparţină. D'Arrast le răspunse doar că era convins că aceasta era într-adevăr o mare cinste, dar că, pe de altă parte, societatea sa era bucuroasă de a fi obţinut adjudecarea acelor lucrări de lungă durată. Judecătorul protestă însă în faţa unei atât de mari modestii.

— Fiindcă veni vorba, spuse el, v-aţi gândit cum să-l pedepsim pe şeful poliţiei?

D'Arrast îl privi surâzând.

— Da.

El, d'Arrast, va socoti că i se face un hatâr şi o favoare cu totul deosebită dacă-l vor ierta pe acel personaj, spunându-i totodată că îşi datorează iertarea oaspetelui lor. Astfel, şederea sa printre generoşii locuitori ai frumosului oraş Iguape, pe care se bucură atât de mult să-i cunoască, va putea începe într-o atmosferă de bună înţelegere şi de prietenie. Judecătorul, atent şi surâzător, încuviinţă din cap. Medită o clipă la formula folosită de interlocutorul său, ca unul ce se pricepea la asemenea lucruri, apoi se adresă asistenţei, îndemnând-o să aplaude tradiţiile pline de mărinimie ale marii naţiuni franceze, după care, întors din nou cu faţa către d'Arrast, se declară satisfăcut.

— Aşa stând lucrurile, încheie el, vom cina diseară cu şeful poliţiei.

D'Arrast spuse că era invitat de nişte prieteni la ceremonia dansului, în cartierul cocioabelor.

— A, da! spuse judecătorul. Sunt bucuros că vă duceţi acolo. Veţi vedea, nu poţi să nu iubeşti poporul nostru când ai apucat să-l cunoşti.

În aceeaşi seară, d'Arrast, bucătarul şi fratele acestuia erau aşezaţi în jurul unui foc stins, în mijlocul colibei pe care inginerul o vizitase de dimineaţă. Fratele nu păruse surprins văzându-l din nou. Vorbea foarte prost spaniola şi se mărginea aproape numai să dea din cap. Bucătarul, în schimb, voise la început să afle tot felul de lucruri cu privire la catedrale, apoi le vorbise pe larg despre supa de fasole. Se făcuse aproape întuneric. D'Arrast îi mai putea încă vedea pe bucătar şi pe fratele lui, dar desluşea cu greu, în fundul colibei, silueta ghemuită a unei bătrâne şi pe aceea a fetei, care, şi de astă dată, îi adusese să bea. În vale se auzea zgomotul monoton al fluviului.

Bucătarul se ridică şi spuse: „E timpul". Se ridicară, dar femeile rămaseră nemişcate. Nu ieşiră decât bărbaţii. D'Arrast şovăi o clipă, apoi îi urmă. Noaptea se lăsase de-a binelea şi ploaia se oprise. Cerul, de un negru spălăcit, părea lichid. În apa lui străvezie şi întunecată, aproape de marginea zării, începeau să se aprindă stelele, ce se stingeau aproape în aceeaşi clipă, căzând una câte una în fluviu, ca şi cum cerul şi-ar fi picurat ultimele lumini. Aerul dens mirosea a fum şi a apă. Se auzea vuietul foarte apropiat al pădurii uriaşe şi încremenite. Şi dintr-odată se înălţară în depărtare bătăi de tobă şi cântece. La început surde, apoi desluşite, se apropiară din ce în ce mai mult, apoi amuţiră. Puţin după aceea se ivi o procesiune de tinere negreseâmbrăcate în rochii albe de mătase ieftină, cu talia foarte joasă. În urma lor mergea un negru foarte înalt, strâns într-o tunică roşie, peste care-i atârna un şirag de dinţi coloraţi, iar în spatele lui veneau de-a valma câţiva bărbaţi îmbrăcaţi în pijamale albe şi un grup de muzicanţi purtând triunghiuri şi tobe mari şi joase. Bucătarul spuse că trebuia să se ţină după ei.

Coliba la care ajunseră mergând de-a lungul malului, la câteva sute de metri depărtare de ultimele cocioabe, era mare, goală, relativ confortabilă, cu pereţii tencuiţi pe dinăuntru. Pe jos avea pământ, acoperişul, de stuf şi trestie se sprijinea pe un stâlp central, iar zidurile erau lipsite de

orice podoabă. În fund, pe un mic altar, acoperit cu ramuri de palmier şi încărcat cu lumânări ce nu izbuteau să împrăştie pe de-a-ntregul întunericul încăperii, se zărea o superbă cromolitografie înfăţişând un Sfânt Gheorghe nespus de chipeş care străpungea cu lancea un balaur mustăcios. Sub altar, un fel de firidă împodobită cu hârtie creponată adăpostea, între o lumânare şi o strachină cu apă, o mică statuie de argilă, vopsită în roşu, înfăţişând un zeu cu coarne, ce flutura în aer, cu o mişcare sălbatică, un uriaş cuţit din poleială.

Bucătarul îl duse pe d'Arrast într-un colţ, unde amândoi rămaseră în picioare, lipiţi de perete, aproape de uşă.

— De aici, şopti bucătarul, o să putem pleca fără să supărăm pe nimeni.

Coliba era într-adevăr ticsită de bărbaţi şi de femei. Începuse să fie cald. Muzicanţii se aşezară de o parte şi de alta a micului altar. Dansatorii şi dansatoarele se despărţiră în două cercuri concentrice, bărbaţii formând cercul din interior. În mijloc, veni căpetenia neagră cu tunică roşie. D'Arrast se sprijini cu spatele de perete, încrucişându-şi braţele la piept.

Dar căpetenia, rupând cercul dansatorilor, se îndreptă către ei şi, plin de gravitate, îi spuse câteva cuvinte bucătarului.

— Ia-ţi mâinile de la piept, căpitane. Te strângi şi nu îngădui să pogoare în tine harul sfântului.

D'Arrast îşi lăsă braţele în jos. Aşa cum stătea, cu braţele atârnând pe lângă trup, cu spatele lipit de perete, părea el însuşi, cu picioarele şi mâinile sale mari şi greoaie, cu faţa-i uriaşă lucind de sudoare, un zeu bestial şi paşnic. Negrul cel înalt îl privi, apoi, mulţumit, se întoarse la locul lui. Începu totodată să cânte, cu o voce de trâmbiţă, primele note dintr-o melodie, pe care toţi ceilalţi le reluară în cor, acompaniaţi de tobe. Cercurile porniră atunci să se învârtească în sens invers, într-un fel de dans greoi, cu paşi apăsaţi, ce semăna mai curând cu un tropăit, uşor subliniat de dubla şerpuire a şoldurilor.

Zăpuşeala crescuse. Pauzele erau însă tot mai scurte, opririle tot mai rare, iar dansul se înteţea văzând cu ochii. Fără ca ritmul celorlalţi dansatori să se fi încetinit, dansând el însuşi întruna, negrul cel înalt rupse din nou cercurile, îndreptându-se către altar, de unde se întoarse cu un pahar plin cu apă şi cu o lumânare, pe care o înfipse în mijlocul camerei. Vărsă apa în jurul lumânării, desenând astfel două cercuri concentrice, apoi, îndreptându-se din şale, înălţă către acoperiş o privire de nebun. Cu tot trupul încordat, aşteptă, neclintit.

— Sfântul Gheorghe pogoară. Priveşte, priveşte, şopti, cu ochii ieşiţi din orbite, bucătarul.

Câţiva dansatori căzuseră în transă, dar într-un fel de transă încremenită, cu mâinile la spate, cu pasul ţeapăn, cu privirea moartă. Alţii dansau într-un ritm şi mai rapid decât până atunci, răsucindu-şi trupul în convulsii şi scoţând ţipete nearticulate. Ţipetele sporiră treptat şi, când se contopiră într-un urlet colectiv, căpetenia, privind întruna în sus, scoase, ţinându-şi răsuflarea, un strigăt prelung, abia modulat, în care reveneau întruna aceleaşi cuvinte.

— Ascultă, şopti bucătarul, spune că el este câmpul de luptă al zeului.

Inginerul se uită la bucătar, izbit de vocea lui schimbată. Cu privirea fixă, aplecat înainte, cu pumnii strânşi, acesta reproducea, stând pe loc, tropăitul ritmat al celorlalţi. Şi abia atunci d’Arrast îşi dădu seama că el însuşi dansa de o bucată de vreme, cu întreg trupul lui greoi, dar fără să-şi mişte picioarele.

Dintr-odată, tobele se dezlănţuiră ca turbate şi, odată cu ele, porni a se învârti nebuneşte şi diavolul cel roşu. Cu privirea în flăcări, cu mâinile şi picioarele învârtejite în jurul trupului, se culegea pe sine îngenunchind când pe un picior, când pe celălalt, înteţind ritmulpână într-atâta, încât te aşteptai în fiecare clipă să-l vezi risipindu-se în bucăţi. Dar, pe neaşteptate, se opri în plin avânt, întorcând către cei de faţă o privire mândră şi fioroasă, în timp ce tobele răpăiau de se cutremura coliba. Un dansator ţâşni atunci

dintr-un colţ întunecat, îngenunche, şi-i întinse posedatului o sabie scurtă. Negrul cel înalt luă sabia, privind întruna în jurul lui, şi începu s-o răsucească deasupra capului. În aceeaşi clipă, d'Arrast îl zări pe bucătar dansând alături de ceilalţi. Inginerul nu-l văzuse când plecase de lângă el.

Un praf înăbuşitor se înălţa de sub picioarele dansatorilor în lumina roşiatică şi tulbure, îngroşând şi mai mult aerul, care ţi se lipea parcă de piele. D'Arrast simţea cum îl cuprinde oboseala; respira tot mai greu. Nu văzuse de unde au apărut uriaşele ţigări de foi pe care le fumau acum dansatorii, fără să se oprească nicio clipă din dans. Mirosul lor ciudat umplea coliba, îmbătându-l uşor. Îl văzu în schimb pe bucătar, care trecea chiar atunci pe lângă el, dansând şi trăgând, ca şi ceilalţi, din ţigară.

— Nu fuma, îi spuse.

Bucătarul mârâi, ritmându-şi în continuare pasul, cu ceafa străbătută de un tremur prelung şi neîntrerupt, şi privind ţintă către stâlpul din mijloc, cu expresia unui boxer năucit de lovituri. Alături de el, o negresă grasă, mişcându-şi, când la dreapta, când la stânga, faţa bestială, lătra fără încetare. Dar negresele tinere, mai cu seamă, intrau în transa cea mai înspăimântătoare, cu tălpile ţintuite de pământ şi cu tot trupul străbătut de zvâcnituri tot mai violente pe măsură ce urcau înspre umeri. Capul li se zbuciuma dinainte înapoi, parcă despărţit de trunchi. Tot atunci începură cu toţii să urle fără oprire, scoţând un lung ţipăt colectiv şi monoton, fără modulaţii, ca şi cum trupurile s-ar fi încordat din cap până în picioare, cu toţi muşchii şi cu toţi nervii, spre a da glas acelui strigăt neîntrerupt şi istovitor prin care vorbea, în sfârşit, în fiecare dintre ei, o fiinţă ce tăcuse cu desăvârşire până atunci. Şi, în timp ce ţipătul continua, femeile începură să cadă una câte una. Căpetenia neagră îngenunchea lângă fiecare, strângându-le repede şi convulsiv tâmplele, cu mâinile lui mari şi negre. Ele se ridicau, clătinându-se, porneau din nou să danseze şi să strige, la început încet, apoi din ce în ce mai tare şi mai repede, apoi cădeau iarăşi şi iarăşi se ridicau, luând-o de la capăt de nenumărate ori,

până când strigătul general slăbi, deveni răguşit, degeneră într-un fel de lătrat aspru, care le scutura trupurile ca un sughiţ. D’Arrast, istovit, cu muşchii înţepeniţi de lungul său dans nemişcat, gâtuit de propria-i tăcere, simţi că se clatină pe picioare. Căldura, praful fumul ţigărilor de foi, mirosul trupurilor omeneşti făceau aerul cu neputinţă de respirat. Îl căută cu privirea pe bucătar, dar nu-l zări nicăieri. D’Arrast se lăsă atunci să alunece de-a lungul peretelui, ghemuindu-se pe vine şi încercând să-şi stăpânească greaţa care-l cuprindea.

Când deschise ochii, aerul era tot înăbuşitor, dar zgomotul încetase. Numai tobele răpăiau surd şi fără întrerupere, iar în toate ungherele colibei grupuri de bărbaţi înveşmântaţi în pânză albă ţopăiau pe loc. În mijlocul încăperii, de unde paharul şi lumânarea fuseseră luate, câteva fete, în stare semihipnotică, dansau cu mişcări lente, mereu gata parcă să se lase depăşite de ritmul tobelor. Cu ochii închişi, drepte, se legănau uşor înainte şi înapoi, aproape fără să se clintească din loc. Două, obeze, aveau chipul acoperit cu un văl de rafie. Între ele se afla o negresă înaltă şi subţire, pe care d’Arrast o recunoscu de îndată ca fiind fata gazdei sale. Era îmbrăcată cu o rochie verde şi purta o pălărie de vânătoare dintr-o mătase albastră foarte subţire, cu marginea ridicată în faţă şi împodobită cu pene bogate. În mână ţinea un arc, jumătate verde jumătate galben, şi o săgeată, în vârful căreia era înfiptă o pasăre multicoloră. Pe trupul plăpând, frumosu-i cap se legăna încet, puţin răsturnat pe spate, iar pe obrazul adormit se răsfrângea o melancolie liniştită şi nevinovată. Când muzica se oprea, ea se clătina, toropită. Ritmul înteţit al tobelor era ca o tulpină nevăzută, în jurul căreia fata îşi încolăcea arabescurile moi, pentru ca, pe neaşteptate, să se oprească iar, odată cu muzica, clătinându-se până aproape să cadă şi scoţând un strigăt ciudat de pasăre, ascuţit şi totuşi melodios. D’Arrast, fascinat de acel dans încetinit, se uita la Diana neagră, când, dintr-odată, în faţa lui se ivi bucătarul. Obrazul său neted era acum descompus, iar din privirea lui, în care nu

se mai desluşea decât un fel de lăcomie nebănuită, pierise orice bunătate. Cu asprime, ca şi cum ar fi vorbit unui străin, îi spuse:

— E târziu, căpitane. Or să danseze toată noaptea, dar nu vor să mai rămâi.

Cu capul greu, d'Arrast se ridică şi-l urmă pe bucătar, care se îndreptă către ieşire, strecurându-se pe lângă perete. Pe prag, bucătarul se dădu la o parte, ţinând deschisă uşa de bambus, şi d'Arrast ieşi. Se mai întoarse o dată şi-l privi pe mulatru, care rămăsese locului.

— Vino. Nu mai e mult şi va trebui să cari piatra.

— Rămân aici, spuse bucătarul cu răceală.

— Şi făgăduiala?

Fără să răspundă, bucătarul împinse încet uşa, pe care d'Arrast o ţinea proptită cu o singură mână. Rămaseră astfel o clipă. Apoi d'Arrast dădu drumul uşii şi, ridicând din umeri, se îndepărtă.

Noaptea era plină de miresme răcoroase. Deasupra pădurii, stelele rare ale cerului austral, învăluite într-o ceaţă nevăzută, licăreau slab. Aerul umed era apăsător. Totuşi, la ieşirea din colibă, părea de o minunată prospeţime. D'Arrast urcă povârnişul lunecos şi ajunse la primele colibe, poticnindu-se ca un om beat pe cărările pline cu gropi. Dinspre pădure venea un vuiet stins, întregul continent se înălţa în noapte, şi d'Arrast se simţea năpădit de un soi de greaţă. I se părea că ar vrea să lepede din el tot acel ţinut, tristeţea întinderilor sale uriaşe, lumina verde tulbure a pădurilor, clipocitul nocturn al marilor fluvii pustii. Pământul acesta era prea mare, aici sângele şi anotimpurile se contopeau, iar timpul devenea lichid. Aici viaţa era una cu pământul, şi, pentru a te integra, trebuia să te culci şi să dormi, ani de-a rândul, de-a dreptul pe argila clisoasă sau uscată. Acolo, în Europa, domnea ruşinea şi mânia. Aici, exilul sau singurătatea, în mijlocul acestor nebuni lascivi şi agitaţi, care dansau ca să moară. Dar, prin noaptea umedă, plină de miresme vegetale, ciudatul strigăt de pasăre rănită al frumoasei adormite ajunse iar până la el.

Când d’Arrast, chinuit de o migrenă cumplită, se trezi după un somn neliniştit, o căldură umedă strivea oraşul şi pădurea nemişcată. Acum aştepta la ieşirea din spital, uitându-se la ceasul de mână, care stătuse. Uimit de lumina puternică şi de tăcerea ce se înălţa din oraş, se întreba ce oră putea să fie. Cerul, de un albastru intens, atârna peste primele acoperişuri spălăcite. Vulturi urubu, cu penele gălbui, dormeau, ţintuiţi de căldură, pe casa din faţa spitalului. Unul din ei se scutură pe neaşteptate, deschise pliscul, se pregăti în chip vădit să-şi ia zborul, plesni de două ori din aripile prăfuite, se înălţă cu câţiva centimetri deasupra acoperişului, şi căzu la loc, adormind aproape de îndată.

Inginerul coborî spre oraş. Piaţa principală era pustie, ca şi străzile pe care venise. În depărtare şi pe cele două maluri ale fluviului, o ceaţă joasă plutea deasupra pădurii. Căldura plutea vertical, şi d’Arrast căută un loc cât de mic la umbră, spre a se adăposti. Văzu atunci sub streaşina uneia dintre case un bărbat mic de statură, care-i făcea semne. Când ajunse mai aproape îl recunoscu pe Socrate.

— Ei! Domnu’ d’Arrast, plăcut la tine sărbătoarea?

D’Arrast spuse că în colibă fusese prea cald şi că cerul şi noaptea îi plăceau mai mult.

— Da, spuse Socrate, la voi numai liturghia. Nimeni nu dansează.

Îşi freca mâinile, sărea într-un picior, se răsucea în loc, râdea cu gura plină până la urechi.

— Asta nu bine, asta nu bine.

Apoi îl privi pe d’Arrast, plin de curiozitate.

— Tu mers de obicei la biserică?

— Nu.

— Atunci unde tu mers?

— Nicăieri. Nu ştiu.

Socrate râdea întruna.

— Cum! un domn fără biserică, fără nimic!

Râdea şi d'Arrast.

— Da, precum vezi, nu mi-am găsit locul. Şi atunci am plecat.

— Rămâi cu noi, domnu' d'Arrast, eu iubesc pe tine.

— Aş vrea din tot sufletul, Socrate, dar nu ştiu să dansez.

Râsul lor răsuna în tăcerea oraşului pustiu.

— Ah, spuse Socrate, eu uitat… Primarul vrea văzut pe tine. El mâncat acum la club.

Şi fără altă vorbă, o luă înspre spital.

— Unde te duci? strigă d'Arrast.

Socrate se prefăcu a sforăi.

— Dormit. Nu mult şi început procesiunea.

Şi, luând-o la fugă, se porni din nou să sforăie. Primarul voia doar să-i ofere lui d'Arrast un loc de onoare, de unde să vadă procesiunea. Îi comunică inginerului intenţia sa, după ce mai întâi îl îmbiase să guste dintr-o mâncare cu carne şi orez care l-ar fi pus pe goană şi pe un paralitic. La început vor privi de pe balconul casei judecătorului, aflată chiar în faţa bisericii. Apoi se vor muta la primărie, pe strada cea mare ce duce de la piaţă la biserică, pe care penitenţii trebuiau s-o străbată la întoarcere. D'Arrast nu va fi însoţit decât de judecător şi de şeful poliţiei, el, primarul, fiind silit să participe la ceremonie. Şeful poliţiei, aflat într-adevăr în sala clubului, se învârtea întruna în jurul lui d'Arrast, surâzând neobosit şi asaltându-l cu un puhoi de cuvinte de neînţeles, dar vădit pline de afecţiune. Când d'Arrast coborî, şeful poliţiei se repezi înaintea lui, ţinându-i toate uşile deschise în cale.

Sub soarele de plumb, prin oraşul pustiu, cei doi bărbaţi se îndreptau către casa judecătorului. Numai paşii lor răsunau în acea tăcere. Dar, deodată, se auzi o detunătură în strada vecină, şi vulturii urubu cu gâtul golaş îşi luară zborul de pe toate casele, în mănunchiuri greoaie şi buimace. Aproape în aceeaşi clipă, sute de pocnitori se auziră din toate părţile, uşile se deschiseră şi oamenii începură să iasă de prin case, umplând străzile strâmte.

Judecătorul îşi exprimă în faţa lui d'Arrast nespusa mândrie de a-l primi în casa lui, nevrednică de o asemenea cinste, după care îl conduse la primul etaj, pe o frumoasă scară în stil baroc, vopsită în albastru. La trecerea lui d'Arrast, se deschiseră câteva uşi, prin care se iviră capete oacheşe de copii ce dispărură de îndată, cu râsete înăbuşite. În camera de oaspeţi, de o frumoasă arhitectură, se aflau doar câteva mobile, din crengi de palmier împletite, şi nişte colivii mari cu păsări ce făceau o larmă asurzitoare. Balconul pe care se aşezară dădea în mica piaţă din faţa bisericii, unde începuse să se adune o mulţime neînchipuit de tăcută, ce rămânea nemişcată sub căldura care se revărsa din cer în valuri aproape vizibile. Numai copiii alergau în jurul pieţei, oprindu-se din când în când şi aprinzând pocnitori, ale căror detunături se ţineau lanţ. Văzută din balcon, cu zidurile-i tencuite, cu scara cu zece trepte spoite în albastru, cu cele două turnuri albastre şi aurii, biserica părea mai mică.

Deodată, din biserică se auzi orga. Mulţimea, întoarsă cu faţa către intrare, se rândui pe cele două laturi ale pieţei. Bărbaţii se descoperiră, femeile îngenunchează. Orga îndepărtată cântă vreme îndelungată un fel de marş. Dinspre pădure se auzi un zumzet ciudat de insectă. Un avion minuscul, cu aripile străvezii şi cu carcasa fragilă, neobişnuit în acea lume fără vârstă, ţâşni deasupra arborilor, se lăsă puţin deasupra pieţei, şi trecu, cu un huruit asurzitor, peste capetele ridicate spre el. Apoi avionul viră, zburând către estuar.

Mulţimea îşi îndreptă din nou atenţia către biserică, în penumbra căreia se desfăşura acum o mişcare nedesluşită. Orga tăcuse, înlocuită de alămuri şi de tobe nevăzute. Penitenţii, în veşminte largi şi negre, ieşiră unul câte unul din biserică, se adunară iar la un loc în faţa porţii şi coborâră treptele. După ei veneau penitenţii albi, purtând prapuri roşii şi albaştri, urmaţi de câţiva băieţi înveşmântaţi în chip de îngeri şi de un grup de copii din Confreria fecioarei Maria, cu feţişoarele negre pline de gravitate şi, în sfârşit, pe o raclă vopsită în toate culorile,

purtată de persoanele de vază din oraş, care asudau în hainele lor negre, icoana Domnului Iisus Hristos, ţinând în mână o trestie, pe frunte cu cununa de spini, sângerând şi clătinându-se deasupra mulţimii îngrămădite pe treptele bisericii.

După ce coborâră scara, cei ce purtau racla se opriră o clipă, în care timp penitenţii încercară să se înşiruie într-o oarecare ordine. D'Arrast îl văzu atunci pe bucătar. Tocmai ieşea din biserică, gol până la brâu şi purtând pe capul lui bărbos un uriaş bolovan pătrat, aşezat de-a dreptul pe ţeastă, care nu-i era apărată decât de o foaie de plută. Coborî cu pas sigur treptele bisericii, cu piatra bine potrivită în arcuitura braţelor sale scurte şi vânjoase. Când ajunse în spatele raclei, procesiunea porni. Din biserică se iviră atunci muzicanţii, îmbrăcaţi în tunici viu colorate şi suflând din răsputeri în alămurile împodobite cu panglici. Penitenţii grăbiră pasul, în sunetele unui marş vioi, apucând pe una din străzile care dădeau în piaţă. După ce racla dispăru în urma lor, nu se mai văzură decât bucătarul şi ultimii muzicanţi. După ei, în zgomot de pocnitori, porni şi mulţimea, în timp ce avionul, scoţând un huruit asurzitor, se arătă iar deasupra ultimelor grupuri. D'Arrast nu-l scăpa din ochi pe bucătar, care abia se mai desluşea în depărtare: i se păruse deodată că umerii mulatrului încep să se încovoaie. Dar de la acea distanţă nu putea vedea prea bine.

Judecătorul, şeful de poliţie şi d'Arrast porniră către primărie, pe străzile pustii, printre prăvăliile închise şi printre casele zăvorâte. Pe măsură ce se îndepărtau de fanfară şi de pocnitori, liniştea punea iar stăpânire pe oraş. Câţiva vulturi urubu se întorceau în zbor, poposind pe acoperişuri, unde păreau a fi încremenit de o veşnicie. Primăria se înălţa pe o stradă îngustă dar lungă, care ducea de la unul din cartierele mărginaşe la piaţa bisericii, pustie în acea clipă. Din balconul primăriei, cât vedeai cu ochii, nu se zărea decât un drum plin de gropi, pe care ploaia din ajun lăsase câteva băltoace. Soarele, care coborâse puţin, mai bătea în faţadele oarbe ale caselor de

pe cealaltă parte a străzii.

Aşteptară mult, atât de mult, încât d'Arrast, tot privind la soarele răsfrânt pe zidul din faţă, se simţi iar cuprins de oboseală şi de ameţeală. Strada pustie, cu casele goale, îl atrăgea şi, în acelaşi timp, trezea în el un fel de silă. Din nou, voia să plece din ţara aceasta. Totodată, nu-şi putea lua gândul de la bolovanul uriaş, şi ar fi vrut ca încercarea aceea să se fi terminat. Tocmai se pregătea să le spună celorlalţi să coboare cu toţii spre a vedea ce se întâmplă, când clopotele bisericii se porniră dintr-odată să bată puternic. Chiar atunci, din stânga, de la capătul străzii, ajunse până la ei o mare larmă şi tot atunci se ivi şi mulţimea, nespus de însufleţită. De departe puteai vedea cum pelerinii şi penitenţii se îngrămădeau, de-a valma, în jurul raclei, înaintând, în zgomot de pocnitori şi cu urlete de bucurie, de-a lungul străzii înguste. În câteva clipe o umplură cu totul, revărsându-se către primărie într-o îmbulzeală de nedescris. Vârstele, rasele, costumele, se pierdeau într-un puhoi pestriţ semănat cu ochi şi cu guri ce strigau, din care se iveau, ca nişte lăncii, puzderie de lumânări, a căror flacără abia de se ghicea în lumina arzătoare a zilei. Dar când procesiunea ajunse aproape şi când mulţimea, îmbulzindu-se sub balcon, păru că începe să urce pe ziduri, d'Arrast îşi dădu seama că bucătarul lipseşte.

Sări de la locul lui şi, fără să-şi mai ceară iertare, părăsi balconul şi camera şi coborî în goană scara. Se pomeni în stradă, în larma asurzitoare a clopotelor şi a pocnitorilor. Trebui să se lupte cu mulţimea veselă, cu cei ce purtau lumânări, cu penitenţii jigniţi. Dar, fără să dea un pas îndărăt, înaintând cu trupul lui mare în susul puhoiului de oameni, îşi croi drum cu o mişcare atât de năvalnică încât, când se trezi singur, în urma mulţimii, tocmai în capătul străzii, se clătină pe picioare gata să se prăbuşească. Se lipi de zidul fierbinte, aşteptând să i se potolească răsuflarea. Apoi porni mai departe. Chiar atunci pătrunse în stradă un pâlc de oameni. Cei din faţă mergeau de-a-ndărătelea, şi d'Arrast văzu că-l înconjurau

pe bucătar. Acesta ajunsese la capătul puterilor. Din când în când se oprea, apoi, încovoiat sub piatra uriaşă, mai alerga puţin, în felul în care aleargă hamalii şi muncitorii cufi, cu paşii mărunţi şi grăbiţi ai mizeriei, lovind pământul cu toată talpa. Jur-împrejur, penitenţii, cu veşmintele murdare de praf şi pătate de ceară, îl încurajau prin strigăte ori de câte ori îl vedeau că se opreşte. La stânga bucătarului, mergea, sau alerga, în tăcere, fratele acestuia. Lui d’Arrast i se păru că va trece o veşnicie până când pâlcul de oameni va ajunge la el. Când se afla aproape în dreptul lui, bucătarul se opri din nou, aruncând în jur priviri stinse. Văzându-l pe d’Arrast, rămase nemişcat, cu faţa întoarsă către el, dar fără să pară a-l recunoaşte. O sudoare uleioasă şi murdară îi acoperea obrazul cenuşiu, prin barbă i se scurgeau şuviţe de salivă, o spumă neagră şi uscată i se închegase pe buze. Încercă să zâmbească, dar, sub greutatea care-l ţintuia locului, se vedea bine cum tremură din tot trupul. Numai în dreptul umerilor muşchii îi înţepeniseră într-un fel de spasm. Fratele, care-l recunoscuse pe d’Arrast, îi spuse doar atât:

— A şi căzut o dată.

Şi Socrate, răsărit nu se ştie de unde, veni şi-i strecură la ureche.

— Dansat prea mult, domnu’ d’Arrast. Toată noaptea. Acum obosit.

Bucătarul porni din nou, cu acelaşi pas grăbit şi sacadat, nu ca un om ce ar vrea să înainteze ci ca unul care caută să scape de povara ce-l striveşte, de parcă ar fi nădăjduit că, alergând, o va face mai uşoară. D’Arrast se pomeni, fără să ştie nici el bine cum, la dreapta bucătarului, sprijinindu-şi abia simţit mâna pe spatele acestuia şi mergând alături de el, cu paşi mici, grăbiţi şi greoi. Racla pierise la celălalt capăt al străzii iar mulţimea, care, neîndoielnic, umpluse piaţa, nu părea să mai înainteze. Bucătarul, mergând între fratele său şi d’Arrast, câştigă la repezeală teren. Nu-l mai despărţeau acum decât vreo douăzeci de metri de grupul care se îngrămădise în faţa primăriei spre a-l vedea trecând.

Totuşi, pe neaşteptate, se opri iar. Mâna lui d'Arrast se făcu mai grea.

— Hai, bucătare, spuse el, mai ai puţin.

Mulatrul tremura, saliva începu să-i curgă din gură, în timp ce sudoarea îi ţâşnea prin toţi porii. Încercă să răsufle adânc, dar se opri. Apoi porni iar, făcu trei paşi, se poticni. Piatra îi alunecă pe umăr, crestându-i-l adânc, şi-i căzu la picioare. Pierzându-şi echilibrul, bucătarul se prăbuşi pe o parte. Cei care mergeau înainte se îmbulziră cât ai clipi în jurul lui, scoţând strigăte puternice. Cineva culese de pe jos foaia de plută, în timp ce alţi câţiva încercau să ridice piatra spre a i-o pune din nou pe cap.

Aplecat peste el, d'Arrast îi ştergea cu palma umărul mânjit de sânge şi de praf, în timp ce omul, cu faţa lipită de pământ, gâfâia pironit locului, surd la cele ce se petreceau în jurul lui. La fiecare răsuflare căsca gura cu lăcomie, ca şi cum atunci ar fi tras aer în piept pentru ultima oară. D'Arrast îl apucă strâns de braţe şi-l ridică aşa cum ai ridica un copil. Îl ţinea în picioare, lipit de el. Uşor aplecat, îi vorbea în faţă, ca şi cum ar fi vrut să-i insufle întreaga lui putere. Bucătarul, însângerat şi plin de pământ, se desprinse însă de el, după câteva clipe, pe chip cu o expresie rătăcită. Clătinându-se, se îndreptă către piatră, pe care ceilalţi începuseră s-o ridice. Dar se opri, uitându-se la bolovan cu o privire moartă şi dând din cap în semn de împotrivire. Apoi lăsă să-i cadă braţele de-a lungul trupului şi se întoarse către d'Arrast. Lacrimi mari i se prelingeau, în tăcere, pe chipul răvăşit. Voia să vorbească, vorbea, dar gura lui abia de putea alcătui silabele. „Am făgăduit", spunea el. Şi apoi, cu vocea înecată în lacrimi: „Ah! căpitane. Ah! căpitane". Chiar atunci fratele lui se ivi din spate, îl strânse în braţe şi bucătarul, plângând, i se lăsă cu totul în voie, înfrânt, cu capul răsturnat pe umărul acestuia.

D'Arrast îl privea, neştiind ce să-i spună. Se întoarse şi văzu în depărtare mulţimea, care striga întruna. Atunci smulse foaia de plută din mâinile celui care o ţinea şi se îndreptă către piatră. Le făcu semn celor din jur s-o ridice

şi o aşeză pe cap, aproape fără sforţare. Uşor încovoiat sub povară, cu umerii aduşi înainte şi gâfâind puţin, privea în pământ, ascultând hohotele de plâns ale bucătarului. Apoi porni la drum cu paşi mari şi, fără să-şi încetinească mersul, străbătu distanţa care-l despărţea de mulţimea îngrămădită la capătul străzii, croindu-şi drum cu hotărâre printre primele rânduri, care-i făcură loc să treacă. Intră în piaţă, în larma clopotelor şi a pocnitorilor, printre două şiruri de oameni tăcuţi, care-l priveau cu uimire. Înainta cu acelaşi pas năvalnic, şi mulţimea se despicase în două, deschizându-i o cărare până la biserică. Greutatea începea să-i strivească ţeasta şi ceafa dar izbuti să vadă biserica şi, în faţa ei, racla, care părea că-l aşteaptă. Mergea într-acolo şi trecuse de mijlocul pieţei când, dintr-odată, fără să ştie de ce, o coti la stânga, părăsind drumul bisericii şi silindu-i pe pelerini să-i iasă înainte. Auzea în spate un tropăit de paşi. În faţă vedea căscându-se nenumărate guri. Nu înţelegea ce-i strigă, dar i se părea că mai auzise cuvântul portughez pe care îl rosteau fără încetare. Deodată îi ieşi înainte Socrate, care rostogolea nişte ochi înspăimântaţi, vorbind fără şir şi arătându-i biserica rămasă în urmă. „La biserică, la biserică”, ăsta era cuvântul pe care-l striga Socrate şi mulţimea. D'Arrast nu se întoarse însă din drum. Socrate i se feri atunci din cale, cu braţele înălţate comic către cer, în timp ce strigătele mulţimii scădeau treptat. Când d'Arrast apucă pe cea dintâi stradă ce-i ieşi înainte, pe unde mersese în ajun cu bucătarul, şi despre care ştia că duce la cartierul de pe malul fluviului, din piaţă, rămasă mult în urma lui, nu se mai auzea decât un vuiet nedesluşit.

Piatra începea să-l apese dureros pe ţeastă şi, spre a se mai uşura de greutate, avea nevoie de toată puterea braţelor sale uriaşe. Când ajunse la primele străzi de pe povârnişul lunecos, umerii îi înţepeniseră cu totul. Se opri şi ascultă. Era singur. Îşi potrivi bine piatra pe foaia de plută şi coborî cu paşi prevăzători, dar hotărâţi, spre cartierul colibelor. Când ajunse, gâfâia şi braţele îi tremurau în jurul pietrei. Grăbi pasul, sosi, în sfârşit, în

mica piaţă, unde se înălţa coliba bucătarului, alergă către ea, deschise uşa izbind-o cu piciorul şi, cu o smucitură puternică, azvârli piatra în mijlocul încăperii, peste focul care mai pâlpâia. Şi aici, îndreptându-şi trupul, devenit dintr-odată uriaş, trase în piept cu lăcomie izul bine ştiut de sărăcie şi de cenuşă, ascultând cum urcă în el valul unei bucurii fără nume, tainice şi nerăbdătoare.

Când stăpânii colibei sosiră, îl găsiră pe d'Arrast în picioare, cu spatele rezemat de perete, cu ochii închişi. În mijlocul încăperii, pe locul unde fusese focul, se afla biatra, pe jumătate îngropată, plină de cenuşă şi de pământ. Rămaseră în prag, fără să înainteze, privindu-l pe d'Arrast în tăcere, ca şi cum l-ar fi întrebat ceva. Dar el nu rostea niciun cuvânt Atunci fratele îl duse lângă piatră pe bucătar, care se lăsă să cadă la pământ. Apoi se aşeză şi el, făcând semn celorlalţi.

Lângă el veni bătrânul, apoi fata nopţii, dar nimeni nu-l privea pe d'Arrast. Se ghemuiseră în jurul pietrei, tăcuţi. Numai vuietul fluviului urca până la el, prin aerul apăsător. Din colţul lui întunecos, d'Arrast asculta, fără să vadă pe nimeni, şi zgomotul apelor îl umplea de o fericire năvalnică. Stătea cu ochii închişi, salutând, plin de bucurie, propria-i forţă, salutând, încă o dată, viaţa care începea din nou. Undeva, foarte aproape, izbucni o detunătură. Fratele se îndepărtă puţin de bucătar şi, pe jumătate întors către d'Arrast, fără a-l privi, îi arătă locul gol:

— Aşază-te cu noi.